

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**VÝVOJ ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI U ŽEN
NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ A
PROMĚNY JEJICH PARTNERSKÉHO SOUŽITÍ**

DEVELOPMENT OF LIFE SATISFACTION OF WOMEN
ON MATERNITY LEAVE AND
CHANGES IN THEIR PARTNER COHABITATION

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Ing. Ivana Tvarogová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Olomouc

2013

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Vývoj životní spokojenosti u žen na rodičovské dovolené a proměny jejich partnerského soužití “ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci 31.3. 2013

.....

Dovoluji si touto cestou poděkovat doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za její odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při zpracování diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Psychický vývoj žen a mužů v mladé dospělosti	7
1.1 Charakteristika mladé dospělosti	7
1.2 Genderové role a její změny	9
1.3 Psychické zvláštnosti žen a mužů v mladé dospělosti	12
2. Partnerský vztah	14
2.1 Vymezení pojmu	14
2.2 Vývoj a analýza partnerského vztahu	15
2.3 Kohabitace	17
2.4 Manželství	18
2.3.1 Druhé manželství	20
2.3.2 Vztahy a interakce v manželství	21
2.5 Metody diagnostiky manželských a rodinných vztahů	23
3. Rodina	25
3.1 Vymezení pojmu	25
3.2 Nukleární rodina a její funkce	25
3.3 Proměny rodiny v historii	27
3.4 Současná rodina a její krize	28
3.5 Psychologie rodiny	30
4. Rodičovství	32
4.1 Psychologické aspekty související s rodičovstvím	32
4.2 Motivace k rodičovství	34
4.2 Bariéry rodičovství	36
4.3 Mateřství	37
4.3.1 Adaptace na mateřství	38
4.3.2 Mateřství jako vztah a role	39
4.3.4 Mýtus žena-matka	41
4.4 Otcovství	42
4.4.1 Historie otcovství a tradiční model	43
4.4.2 Vztah dítěte k otci a otce k dítěti	46
4.4.3 Gender studie otcovství	47
4.5 Představy a realita rodičovství	48
5. Specifika života žen na rodičovské dovolené	50
5.1 Mateřská a rodičovská dovolená v České republice a v Evropě	50

5.2	Specifika života žen na rodičovské dovolené	52
5.3	Problémy žen na rodičovské dovolené.....	53
5.4	Mateřství, rodina a práce.....	55
6.	Životní spokojenost.....	57
6.1	Kvalita života	57
6.2	Štěstí a životní pohoda	58
6.2.1	Dimenze osobní pohody.....	59
6.3	Vymezení životní spokojenosti	60
6.3.1	Faktory ovlivňující životní spokojenost.....	61
6.3.2	Specifické faktory ovlivňující spokojenost žen na mateřské dovolené.....	64
6.3.3	Životní spokojenost žen v rovnováze mezi prací a rodinou.....	67
6.4	Měření životní spokojenosti	68
6.4.1	Metoda SEIQoL	70
II.	VÝZKUMNÁ ČÁST	71
7.	Metodologický rámec výzkumu.....	71
7.1.	Cíle výzkumu a výzkumné otázky	73
7.2	Aplikovaná metodika	73
7.2.1	Dotazník SEIQoL.....	74
7.2.2	Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson).....	74
7.2.3	Polostrukturovaný rozhovor.....	75
7.3	Zkoumaný soubor	76
7.4	Organizace a průběh šetření	79
7.5	Metody analýzy a interpretace dat	80
8.	Výsledky výzkumu	82
8.1	Výsledky jednotlivých otázek polostrukturovaného rozhovoru.....	82
8.2	Vyhodnocení kvality života metodou SEIQoL	109
8.3	Vyhodnocení Testu manželského přizpůsobení.....	114
9.	Diskuse.....	116
9.1	Motivace k rodičovství.....	117
9.2	Životní styl na rodičovské dovolené a po ní	118
9.3	Životní spokojenost a hodnoty	120
9.4	Prožívání mužů	124
9.5	Změny v partnerském vztahu	126
10.	Závěry	131
	Souhrn	135
	Seznam použitých zdrojů a literatury.....	141

ÚVOD

Narození dítěte je velmi významná chvíle v životě každého z nás. Nehledě na to, že všichni jsme se někdy nějak narodili, v určité životní etapě většina z nás je nebo jednou bude rodičem. Okolnosti, za kterých přicházíme na svět a za kterých probíhá náš raný vývoj, mohou ovlivnit celý náš život. První měsíce a roky života našich dětí patří k nejhezčím. Po letech se na ně vzpomíná s radostí, dojetím a lehkým povzdechnutím, jak to bylo všechno úžasně nové a jedinečné a jak jsme si tu dobu skvěle užívali. Toto krásné období přináší rodičům ale i řadu otázek a radikálních změn.

Role matky významně přispívá k dalšímu osobnostnímu rozvoji dospělého člověka, zejména díky důležitým zkušenostem. Rozvíjí schopnost vnímat svět očima jiné bytosti, sociální a emoční inteligenci, ochotu potlačit své osobní potřeby ve prospěch dítěte. Mateřství přináší i značná omezení a ztráty. Ženy se mohou trápit změnou svého zevnějšku, nedostatkem času pro sebe, někdy i dočasným vyloučením z profesního společenství a pocitem sociální izolace. Reálné možnosti neodpovídají očekáváním často zidealizovaným vlivem médií. Spokojenost či nespokojenost matky pak ovlivňuje nejen raný, ale i následný vývoj dítěte.

V zahraničí se problematice životní spokojenosti žen na rodičovské dovolené již začali věnovat. V naší literatuře bohužel zatím chybí kvalitní monografie, jež by se touto tematikou zabývala. Výzkumy jsou většinou realizovány v rámci bakalářských a diplomových prací. Také z toho důvodu jsme se v naší práci rozhodli pro toto téma. Prožívání mateřství a otcovství a jeho vliv na partnerský vztah jsme zkoumali v kontextu sociálně psychologického prostředí, ve kterém se odehrává.

Autorka této práce je v současnosti na rodičovské dovolené, proto sama pociťuje, v jak důležitém období se nachází ona i její rodina, i to, že se jedná o téma velmi aktuální. Vždyť rozvodové statistiky ukazují stále stoupající tendenci. První manželské krize koncedují s roky, kdy mladý pár má malé děti a předpokládáme, že žena je právě na rodičovské dovolené. Malé dítě a péče o ně může partnerský vztah upevnit, ale také nezvratně narušit, jak se ostatně ukázalo i v našem výzkumném souboru.

Touto prací bychom chtěli navázat na výzkum prožívání a životní spokojenosti žen na mateřské dovolené realizovaný v rámci bakalářské práce (Tvarogová, 2011), ve které jsme

zjistili specifické faktory ovlivňující životní spokojenost žen na mateřské dovolené. Nechtěli jsme ochudit teoretickou část o důležité poznatky z naší předchozí bakalářské práce. Proto jsme některé z nich v této práci použili, rozšířili jsme ji o nové aktuální informace a poznatky ve všech oblastech týkajících se mužů, dále pak o samostatné kapitoly o partnerských vztazích, rodině a rodičovství. V empirické části, která je vytvořená nově a na bakalářskou práci navazuje, budeme zkoumat životní spokojenost, a to na stejném vzorku žen rozšířeném o jejich partnery. Cílem práce bude zjistit jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení, vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší, jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah. Práci jsme dále doplnili novou testovou metodou, a to Testem manželského přizpůsobení.

Tento výzkum se pokusí dosáhnout zjištění skutečných pocitů spokojenosti i nespokojenosti, čímž může pomoci vysvětlit toto důležité a náročné období v životě žen i jejich partnerů. Význam práce vidíme v možnosti ujistit ostatní ženy, že podobné pozitivní i negativní pocity neprožívají samotné. Z výzkumu budou vyplývat návrhy do praxe.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Psychický vývoj žen a mužů v mladé dospělosti

1.1 Charakteristika mladé dospělosti

V životě mladého člověka je období mladé dospělosti provázeno velkým počtem změn. Je to období, ke kterému se pojí celá řada vnitřních rozporů a dilemat. Přináší s sebou nejen nové společenské role a možnosti, ale i očekávání a nároky, které na mladého člověka klade společnost i jeho nejbližší okolí. Toto období můžeme charakterizovat jako etapu hledání směru, kterým se bude osobnost ubírat dále.

V naší společnosti nevymezuje počátek dospělosti žádný mezník, neexistuje totiž rituál, který by tuto změnu potvrzoval. Dle Vágnerové (2007) je biologické vymezení dospělosti snadné, její dosažení je spojeno s úrovní fyzické zralosti. Psychosociální vymezení dospělosti je však složitější. Psychosociální znaky dospělosti se dle ní projevují dosažením určitého stupně vývoje osobnosti – komplexním osamostatněním a změnami v socializačním rozvoji. Mladý dospělý přestává být závislý na své orientační rodině, nejvýznamnější jsou v tomto období symetrické vztahy s vrstevníky a dospělý člověk je pak schopen zvládnout párové soužití. Zralost vztahů k lidem se projevuje i v profesní oblasti. Vágnerová (2007) také uvádí některé nové znaky současného chápání dospělosti. Typický je posun od tradičního rodového předurčení k osobní volbě, k individualismu a k důrazu na vlastní rozhodování v různých oblastech života. V rámci tohoto posunu se uvolňuje většina příbuzenských vztahů. Kontakty se širší rodinou se opět ožívají až v pozdějším věku.

Jiní autoři, Langmeier a Krejčířová (2006) udávají, že za jedno z kritérií dospělosti bývá považováno dosažení osobní zralosti. Základním znakem zralosti je patrně překonání rozporů dětství a dospívání. Zralý člověk nemá být závislý na svých rodičích, avšak má si k nim udržet pozitivní vztah, dále by měl najít trvalé pouto k partnerovi a přitom si uchovat širší přátelské vztahy.

Různí autoři uvádějí podobné dělení dospělosti do několika etap, i když věkové hranice bývají různě posunuty. Pro potřeby naší práce se přikloníme k dělení dle Vágnerové (2007), která mladou dospělost zahrnuje období od 20 do 40 let. Dospělost vymezuje nejen ke kritériu věku, ale i k převzetí určitých vývojových úkolů a k dosažení určitého stupně osobní zralosti.

Erikson (2002) rozdělil život člověka do osmi vývojových stádií, každé stadium je popsáno v podobě psychologické krize, která obsahuje dva konfliktní póly. Období mladé dospělosti bývá označováno jako **fáze intimacy**, jejímž úkolem je vytvoření důvěrného, spolehlivého a stabilního vztahu. Dospělost je dle Eriksona (2002) i **fází generativity**¹, protože jejím úkolem je něco subjektivně a často i objektivně významného vytvořit, něco po sobě zanechat, ať už jsou to vlastní děti či výsledky práce.

Dilema této životní etapy spočívá dle Vágnerové (2007) často v rozporu potřeby svobody a nezávislosti s potřebou zkusit si nové role, které sice přinášejí prestiž a nové podněty, ale zároveň představují zátěž.

Dále Vágnerová (2007) poznamenává, že si člověk na prahu dospělosti uvědomuje výhody i nevýhody této role, jako jsou:

- **Samostatnost a nezávislost**, kdy si člověk svobodně volí svůj životní styl, ale společnost na něj může vytvářet tlak na přijetí dané role a s ní i závazků
- **Ekonomická soběstačnost** a možnost svobodně hospodařit se svými penězi, která je však v kontrastu s tlakem na volbu rozumnějších a trvalejších investic.
- **Svobodná volba autentických přátelských a partnerských vztahů**, která uspokojuje citové a sexuální potřeby a zároveň cítí tlak společnosti na uzavření manželství a založení rodiny.

Vyrovnání se s těmito dilematy souvisí ve velké míře se systémem norem, který se utváří v průběhu vývoje a je ovlivněn především osobní zkušeností. Jak uvádí Vágnerová (2007), na konci adolescence a na počátku mladé dospělosti dochází k určitému posunu v chápání těchto norem. K prvnímu bilancování dochází dle výše zmíněné autorky zpravidla po 30. roce života a toto stadium života lze charakterizovat jako fázi stabilizace zodpovědnosti a zaměření na dlouhodobé cíle.

Bližice se k závěru této kapitoly tedy můžeme konstatovat, že jedním z hlavních úkolů dospělosti je dosažení intimacy, jedním z předpokladů k jejímu dosažení je přiměřený rozvoj vlastní identity. „*Intimita je stav vytvářející se v mezilidském vztahu, který se projevuje sdílením pocitů a také pečováním, porozuměním a vzájemnou úctou.*“ (Hewstone & Stroebe, 2006, 442).

¹ „Psychoanalýze trvalo,“ říká Erikson, „než si uvědomila, že schopnost ztratit sebe sama v setkání těl a myslí vede k postupnému rozšíření zájmů „já“ a k investování libida do toho, co se rodí“ (in Langmeier, Krejčířová, 2006, 244).

Období mladé dospělosti je životní fází, v níž také dochází k nejvýraznější diferenciaci mužské a ženské role. Ta se rozvíjí i dle očekávání a postojů společnosti k ženám a mužům, které se neustále proměňují a vyvíjí. Od mužů je očekávána průbojnost, nezávislost v rozhodování, dominance, soupeřivost, racionalita a snížená citlivost, od žen naopak větší citlivost, vstřícnost, empatie, submisivita, nepřekvapuje i iracionálnější přístup, nezřídka také pasivita a závislost (Kratochvíl, 2009). Na tuto problematiku se zaměříme v následující kapitole.

1.2 Genderové role a její změny

Gender je sociální konstrukt, který zahrnuje určité sociální role, chování, ale i předsudky, stereotypy a hodnocení, které určitá společnost spojuje s obrazem ženy či muže. Vyjadřuje rozdílné názory na chování žen a mužů akceptovatelné v dané společnosti. Termín gender je založen zejména na sociokulturních rozdílech, tedy na vlivu kultury a společnosti při formování vlastností žen či mužů. Tyto vlivy jsou podmíněny časem a prostředím, z čehož vyplývá, že dělení mužských či ženských rolí je v různých kulturách odlišné. „*Gender můžeme chápat jako sociálně a kulturně vytvořené představy o rozdílech mezi muži a ženami, mocenských vztazích a nerovnostech, které strukturují reprodukci těchto rozdílů v institucionalizovaných rutinách, praktikách společnosti.*“ (Tesaříková, Lišková, 2002, 139)

Maskulinita a femininita jsou dle Vágnerové (2007) společností obvykle chápány jako kvality komplementární. U obou přetrvává tradiční vymezení, odlišná očekávání pak stále stimulují vznik rozdílů v sebehodnocení, postojích a chování dospělých mužů a žen. Představy ideálů se ale mohou v jednotlivých kulturách, sociálních vrstvách a skupinách lišit.

Gender role je způsob chování ženy nebo muže, který je sociálně podporován v určitých situacích. Tyto role nejsou vrozené, ale sociálně určené. Právě gender role je tím nejdůležitějším aspektem, který rozhoduje o tom, jakým směrem se bude ubírat sociální vývoj dítěte jako děvčete (budoucí ženy) a chlapce (budoucího muže). Již malým chlapcům je vštěpována nezávislost, schopnost řešit problémy a zvědavost, jak uvádí Renzetti a Curran (2003), a naopak dívky jsou vychovávány k závislosti, pasivitě a domáckosti. Genderové role si dítě osvojuje nejen na základě identifikace s rodičem

stejného pohlaví, jak píše Oakleová (2000). Děti získávají představu o genderových rolích zčásti kontaktem s druhými dětmi a zčásti díky svému vlastnímu rozšiřujícímu se horizontu.

I prostřednictvím způsobu komunikace, oblékáním, výběrem her a hraček se odehrává přiřazování k ženskému nebo mužskému genderu. Už mezi druhým a třetím rokem života začínají děti při hře dávat přednost vrstevníkům stejného pohlaví (Renzetti a Curran 2003). K výraznému rozvoji a utváření genderových rolí, jak uvádí Oakleyová (2000), dochází pak v adolescenci, kdy mladí lidé přechází od učení se genderovým rolím k jejich uskutečňování.

Muži a ženy si formují odlišné globální "já" a odlišné morální pozice a principy. Nejranější zkušeností děvčátka je spojení s matkou, které se udržuje (Výrost & Slaměník, 1997). První vývojovou úlohou chlapečka je oddělit se od matky, zahodit dosavadní budovanou identitu vytvořenou na základě identifikace s matkou a budovat identitu novou identifikací s otcem (Poněšický, 2004).

Vágnerová (2007) vymezuje ženskost jako mísení tradiční charakteristiky s nově se rozvíjejícími rysy, nezbytnými pro zvládnutí současných požadavků. Tradice preferuje ženskou submisivitu (ženy však nejsou méně agresivní než muži, naučily se ji pouze skrytěji projevovat), také racionalita není považována za typický ženský způsob chování (přesto, že vzdělanější ženy umí skloubit přístup emoční i racionální). Ženy jsou emotivnější, kladou větší důraz na uspokojivé mezilidské vztahy, jsou sociálně citlivější. Kladou menší důraz na dobrý výkon, vztah k výkonu je však do jisté míry dán vzděláním a s tím souvisejícími ambicemi. S ženstvím je spojen spíše důraz na celkový vzhled, tělesnou atraktivitu, rozdílná očekávání se projevují i ve vztahu k sexuálnímu chování. Tradiční model ženské sexuality spojoval sexuální uspokojení s emočním vztahem, ale ukazuje se, že vždycky tomu tak být nemusí, neboť i ženy jsou schopny akcepotat sex bez vztahu.

Tato autorka se také zabývá mužností, kterou vymezuje ve spojení s očekáváním mnoha projevů, které mužům mohou vyhovovat, na druhou stranu je mohou i zatěžovat, protože muži se dle ní více snaží vyhovět tradiční představě o své maskulinitě (Vágnerová, 2007). Od mužů se očekává síla a nezávislost, racionalita, jejich tendence vlastnit a brát, spojovaná s dominancí a vyšším tendencím k rizikovému chování i jejich zaměření na výkon a osobní vyniknutí může být někdy v protikladu s mužským ochranářstvím, potřebou svobody a nezávislosti, ale také se strachem ze selhání.

Oakleyová (2000) rozvíjí základní typické vlastnosti žen a mužů, které jsou jim přisuzovány na základě genderové role. Muži jsou útočnější a nezávislejší než ženy. Jsou statečnější, otevřenější, extrovertnější a sebevědomější. Ženy jsou citlivější a vnímavější ve vztazích k druhým. Na těchto vztazích jsou více závislé, jsou introvertní, orientované na domov a emočně labilní. Ve společnosti vnímaná bipolarita „ženských“ a „mužských“ vlastností se projevuje do zjednodušených popisů toho, jak má vypadat „typický“ muž nebo „typická“ žena. Tato schémata označujeme jako genderové stereotypy.

Genderové stereotypy, tedy představy o tradičním naplnění mužské či ženské role, jsou z různých důvodů pro muže či ženy nevýhodné. Jak uvádí Valdřová (2006), tato nevýhodnost se projevuje zejména zastaráváním typických rolových schémat. Tak, jak se vyvíjí společnost, se proměňují i potřeby a nároky mužů a žen. Ženy se dnes již nespokojí pouze s rolí ženy v domácnosti, ale naopak zvyšují své nároky na profesní seberealizaci a finanční nezávislost, s čímž však vznikají nové požadavky na sladování profesní a rodinné role a na novou podobu partnerství. Další nevýhodou je jednostrannost, která vychází z bipolarity vlastností, které jsou přisuzovány jednotlivým pohlavím a z očekávání těchto vlastností od mužů či žen danou společností. Snad nejzásadnějším problémem je však hierarchizace pohlaví, která je dětem vštěpována od raného dětství.

Cviková (2003, 31-32) se ve své práci zabývala genderově stereotypními očekáváními vůči ženám, dle kterých má být žena:

- něžná, měkká, poddajná, citlivá
- neví co chce, je nesamostatná
- mluví především o osobních záležitostech
- klevetí s kamarádkami, pomlouvá, zradí i svou nejlepší přítelkyni
- opustí své kamarádky kvůli muži.

Genderově stereotypní očekávání vůči mužům (Cviková, 2003, 31-32):

- je obrněný, neukazuje svoje city
- ví co chce, rozhoduje, je samostatný
- nemluví o osobních věcech, rád se vytahuje, mluví o svých výkonech
- je dobrý kamarád, věrný přítel, dodrží, co slíbil
- kvůli ženě se nevzdá svých kamarádů.

Vágnerová (2007) uvádí, že v průběhu posledních padesáti let došlo ke změně pojetí mužské a ženské role. Změnilo se nejen postavení žen, ale i jejich chápání. Ženy zvládly

harmonizaci mužské a ženské části osobnosti, která se jeví být trendem budoucnosti, v mnohem větší míře. Důvodem může být i menší atraktivita a nízká sociální prestiž mnoha typických činností. Muž ztratil v soukromém životě svou dříve formálně deklarovanou dominanci. Zatímco ženy hodnotí tuto změnu pozitivně, pro muže není vyrovnání genderových rolí spojeno s žádným zjevným ziskem, spíše s pocitem nejistoty a ohrožení. Mužská ani ženská role nejsou v současnosti přesně vymezeny, což s sebou může přinést riziko vzniku konfliktů, zvláště pokud se představy obou partnerů liší. Pak mohou mít tyto proměny genderových rolí i negativní důsledky, žena je přetížena mnoha povinnostmi a muž osamělý se ztrátou mnoha rolí i vazeb k rodině.

1.3 Psychické zvláštnosti žen a mužů v mladém dospělosti

Dnešní lidé v období mladém dospělosti jsou narození začátkem sedmdesátých až koncem osmdesátých let minulého století. V průběhu svého dětství získali specifické zkušenosti se životem svých rodičů, narodili se zpravidla do úplné rodiny, měli mladé rodiče (průměrný věk matek 24 let, otců 26), měli však dost často zkušenosti s rozvodem (38 %), a to v době jejich dětství. Přesto mají zkušenost s fungováním úplné rodiny, s „tradiční“ dělbou práce v domácnosti a považují za samozřejmost zaměstnanou ženu. Značnou část dětství strávili i v jiném než domácím prostředí (kroužky, školy), rodinu proto nepovažují za uzavřený systém (Plaňava, 2000).

V období mladém dospělosti se mění vztah ke společenským normám, dochází k jejich posunu. Ženy musí zvládnout více problémů, jejich morální uvažování se stává diverzifikovanější, situačně senzitivní a flexibilní. Mužská morálka je ve větší míře nezávislá, klade důraz na obecná pravidla, což může sloužit jako opora rozhodování, muži totiž preferují generalizovanější pohled na společnost. Jde i o důsledek společenského tlaku, od žen se očekává naplnění pečovatelské role manželky a matky, která nemůže být příliš abstraktní.

Vágnerová (2007) udává, že osobnostní rozvoj a zrání mladých žen bývá díky biologické potřebě zakotvení a zplodění dítěte rychlejší. V partnerství je pro ně intimita prostředkem naplnění identity. Také přátelství žen, které je pro mladé dospělé důležité, je intimnější, je pro ně zdroj pomoci a podpory, sdílení důvěrností. Naopak rozvoj a zrání mužské osobnosti bývá v průměru pomalejší a pozvolnější a je relativně náročným

procesem. Zejména v současné době, kdy jsou muži vystaveni nárokům nejen na pracovní výkonnost, ale i na tolerantní a emočně vstřícné chování a sdílení domácích povinností. Požaduje se, aby byli nejen výkonní, ale i citliví a vztahově zaměřeni, což je pro některé z nich velmi těžké, protože často nebyli k podobným sociální dovednostem vychováni a ve své orientační rodině se s podobným modelem chování nesetkali.

Důležitou součástí identity mladého dospělého je jeho profesní role. Společnost má větší nároky na uspokojivé zvládnutí profesní role u mužů, kteří jsou směřováni na výkon, úspěch a ocenění. Tudíž u nich přetrvává tradiční požadavek na ekonomické zabezpečení rodiny i vyšší společenské sociální postavení, podle kterého je muž hodnocen, role manžela a otce nemá ze sociálního hlediska takovou váhu. Navrátil (2008) popisuje téma mužské identity v souvislosti s výzkumem otců na rodičovské dovolené. Píše, že „*sociální identita muže je v dospělosti definována z velké části právě statusem otce*“, který byl dlouho vnímán jako živitel, který se příliš neúčastní emocionálního života rodiny (Navrátil, 2008, 44). Přestože zaznamenáváme jistý posun v otcovské roli, je obecně hlavní oblastí realizace otce úspěch v zaměstnání a identita je tak spojena s výkonností, úspěchem, schopností prosadit se, agresivitou apod.

Ženy jsou spíše vedeny touhou po nezávislosti a vlastní seberealizaci. Dilema volby mezi profesní kariérou a mateřstvím vede k bilancování snahou zvládnout obě dvě role. Postoj k profesní roli ovlivňuje i partnerský vztah. Ženy akceptují i odklad nebo modifikaci profesní role, jejich kariéra bývá zpravidla přerušovaná. V následujících kapitole shrneme význam partnerského vztahu.

2. Partnerský vztah

Jednou ze základních psychosociálních charakteristik mladé dospělosti je navázání stálého partnerského vztahu. Základem takového vztahu bývá nejčastěji láska a vzájemná náklonnost. Milostná intimita je, jak uvádí Říčan (2004), jedním z hlavních témat a úkolů mladé dospělosti. Protipólem intimity je podle Eriksona (2002) izolace. Jestliže mladý dospělý selže v budování intimity, čeká ho samota, ať v manželství či mimo ně. Britský matematik a filozof B. Russel kdysi řekl: „*Ti, kdo nikdy neprožili hlubokou důvěrnost a vřelou družnost plynoucí ze šťastné obapolné lásky, přišli o to nejlepší, co lidský život může poskytnout*“ (in Říčan, 2002, 241).

2.1 Vymezení pojmu

Říčan (2004) tvrdí, že vytváření intimity klade velký nárok na pevnou a solidní identitu, jinak dojde k ohrožení vzájemnosti, obohacování a rovnocennosti vztahu. Mladá dospělost (zejména dvacátá léta) je dle jeho slov senzitivní období pro vytvoření milostné intimity.

Partnerství má pro období mladé dospělosti větší význam než přátelství, je nejdůležitější variantou intimního vztahu a je důležitým prostředkem osobního rozvoje mladého dospělého (Vágnerová, 2007). R. Steinberg (1987, in Vágnerová, 2007) vytvořil teorii partnerského vztahu založeného na triádě základních vztahových komponent: ***intimita, milostná touha a připoutání***. Tyto komponenty mohou být ve vztahu různě akcentované.

- ***Intimita*** v psychologickém smyslu dle Říčana (in Vágnerová 2007) znamená tělesnou a duševní něhu, sebeotevření, důvěru, vzájemnou úctu, respekt, pravdivé poznání partnera, jakož i pravdivé poznání vlastních citů k partnerovi, společné záměry a plány, sdílenou budoucnost, hravost, tvořivost, smysl pro humor a v neposlední řadě výlučnost.
- ***Milostná touha*** respektive zamilovanost se projevuje okouzlením a touhou po milovaném partnerovi, jeho idealizací, obdivem a potřebou sexuálního naplnění.
- ***Připoutání*** a vázanost k partnerovi se projevuje podle Vágnerové (2007) trvalostí vztahu. Vazba na partnera je otázkou sdílení mnoha aspektů života, vyřešení různých problémů, společných hodnot, ale i zvyku a stereotypu.

Další doprovodnou charakteristikou této citové angažovanosti v rámci intimity je i pocit vzájemné závislosti a zranitelnosti, který vyplývá z možné ztráty důvěry v partnera. Partnerská důvěra tedy představuje další z atributů, na kterém se v partnerském vztahu buduje intimita (Tyrlík, Macek a Stehlíková, 2008).

Partnerský vztah se obecně považuje za základní subsystém. Je pilířem pro všechny životní vývojové fáze rodiny. Funkční partnerský vztah je považován za nejpodstatnější stabilizační prvek rodinného systému.

Důležitým aspektem pro určení spokojených párů je aspekt spravedlnosti. Partneři ve vztahu porovnávají své vklady a zisky co se týče lásky, podpory, finančního přispění a domácí práce (Hewstone a Stroebe 2006). Opačně ale také Plaňava (1998) říká, že spokojené páry se od nespokojených párů neliší v množství problémů a konfliktů. Rozdíl spočívá ve způsobu, jak s krizemi zacházejí a jak je zvládají.

2.2 Vývoj a analýza partnerského vztahu

Partnerský vztah prochází v době mladé dospělosti určitými fázemi. Vágnerová (2007) uvádí tato stádia:

1. **Období zamilovanosti a romantické lásky** – partner je idealizovaný a hodnocený především emocionálně, s ubývajícím zamilovaností pak může vzrůstat skutečná intimita vztahu.

2. **Období realistického vztahu** – prohlubuje se intimita a vzájemné připoutání, zralejší vztah je tolerantnější a ponechává i částečnou osobní svobodu, partner i vztah je hodnocen realisticky. Takovýto zralý a realistický vztah může uspokojovat většinu základních psychických potřeb.

Lidé si volí partnera na základě **podobnosti i komplementarity**. Mezi základní znaky podobnosti, v rámci kterých se partneři nejvíce shodují, patří věk, úroveň inteligence, vzdělání, základní hodnotová orientace a příslušnost k určité sociální vrstvě nebo profesní skupině (Vágnerová, 2007). Mezi další faktory, kde podobnost posiluje interpersonální přitažlivost, je kognitivní styl. Skinner a Iaboni (2009) upozorňují, že podobný kognitivní styl umožňuje v rámci dyadického vztahu úspěšně řešit problémy v partnerství a zprostředkovaně se tak podílet na úspěšnosti partnerského vztahu.

Partnerská spokojenost je odvozena od vztahu mezi tím, jak jedinec vnímá svou reálnou situaci, a tím, jaká jsou jeho přání a aspirace v dané oblasti (Plaňava, Rajmicová a Blažková, 2003). Při volbě partnera hraje roli soubor očekávání, který byl mohl být dotažen až do představy ideálu. Transkulturální studie zkoumající očekávání určující volbu partnera ukazují, že muži ve všech kulturách kladou vzhled a mládí mezi hodnoty nejdůležitější a ženy téměř bez výjimky očekávají, že muž bude o něco starší a bude schopen rodinu ekonomicky zajistit. Nicméně pro dlouhodobý vztah jsou důležitější jiné vlastnosti: partner by měl být upřímný, zodpovědný, citově vřelý, s dobrou inteligencí, měl by být tolerantní a měl by mít smysl pro humor (Maitlin, 2000). Kromě vědomých očekávání si lidé přinášejí očekávání nevědomá, která se mohou spojovat v jakési „tajné dohodě“², která začne prosvítat až za delší dobu (Matoušek, 1997). Pro manželskou spokojenost je rozhodující intenzita substitučních očekávání a jejich plasticita.

Výzkumy mladší české generace zatím dle Možného (2008) pořád ukazují tradiční hodnoty při vytváření párů, nejvyšší hodnotou je pro obě pohlaví dobrý vztah k dětem, následuje smysl pro rodinný život, zodpovědnost a poctivost, dobré vychování a tolerance.

Podle Vágnerové (2007) důvodem vzniku konfliktů v partnerství bývají pak **různé představy žen a mužů**. Každé pohlaví klade důraz na jiné aspekty. Ženy se soustředí na jasné vyjádření citů, partnerský vztah více prožívají, mají silnější potřebu partnerství udržet, takže bývají přizpůsobivější. Zdá se, že muži jsou ve větší míře ovlivňováni jinými signály než ženy, více si cení fyzické atraktivity a pěkného vystupování. K partnerským problémům jsou méně citliví a omezenější schopnost o případných problémech komunikovat jim často brání řešit vztahové potíže již na počátku.

Ženy jsou v partnerském vztahu významně méně spokojené než muži. Celková spokojenost v průběhu času se rovnoměrně mírně snižuje, přičemž ženy stále zůstávají méně spokojené (Plaňava, Rajmicová a Blažková, 2003; Belsky, 2007).

Míra spokojenosti s partnerstvím ovlivňuje interpretaci partnerova chování a tudíž i reakce, které tato interpretace vyvolává. Pozitivní atribuce bude posilovat pocity uspokojení a vyvolávat kladnou zpětnou vazbu vůči partnerovi. Nespokojený člověk bude hodnotit partnera negativně, bude mu snáze přičítat sobecké a bezohledné motivy a následná odmítavá reakce přispěje k dalšímu prohloubení problému a celkové

² V „tajné dohodě“ se partner stane náhražkou jiné významné osoby, když se od této přisouzené úlohy odchýlí, může se stát i zcela nepřijatelným.

nespokojenosti (Fincham & Bradbury, 1992). Tento mechanismus označujeme jako pravidlo spirály³ (Hewstone & Stroebe, 2006).

Ne každý partnerský vztah však pokračuje uzavřením manželství. Jinou variantou partnerského soužití, v poslední době stále častější, se budeme zabývat v další kapitole.

2.3 Kohabitace

Během 2. poloviny 20. století prodělala rodina ve většině západních zemí zásadní proměnu. Proměnily se normy i reálné chování a dříve standardní model rodinného startu: sňatek, založení společné domácnosti a narození dítěte ztratil nutnou závaznost. Nezanedbatelný vzorek lidí volí jinou posloupnost událostí, či do manželství vůbec nevstupuje. Víceméně tolerovanou a v určité životní fázi i preferovanou formou partnerského života se stala nesezdaná soužití neboli kohabitace.

Kohabitace nepředstavuje formální svazek jištěný slibem nezrušitelnosti, tudíž poskytuje jistý stupeň osobní nezávislosti. Kohabitaci mohou upřednostňovat nejen mladí lidé, ale i jedinci ve středním a starším věku, zejména po rozvodu nebo po ovdovění. Partneři si udrží větší autonomii v rozhodování, samostatnost ve finančních záležitostech a případný rozchod se obejde bez právních komplikací.

Nesezdané soužití je Vágnerovou (2007) definováno společným bydlením a společným hospodařením bez uzavření manželství. Tato soužití jsou dle této autorky projevem potřeby trvalejšího partnerství a paralelního vlivu protichůdné potřeby uchovat si svoji nezávislost. Allan, Grow (2001) píše, že do manželství už dnes lidé nemusí vstupovat z důvodu materiálních výhod ani sociálního tlaku okolí. Díky kohabitaci mají možnost vyzkoušet si společné žití „nanečisto“ a do manželství vstoupit, rozhodnou-li se svůj vztah oficiálně potvrdit. Nicméně i v této formě soužití se vyskytují podobné problémy jako v manželství, spojené se zevšedněním a nutností se vzájemně přizpůsobit.

Z hlediska rodinného chování dochází tedy v současnosti ke změnám procesu sňatečnosti, nejenže je uzavření prvního sňatku odkládáno do vyššího věku, ale je také častěji alespoň dočasně nahrazeno nesezdaným soužitím. Téměř 70% mladých svobodných

³ V partnerství, tak jako v každé sociální interakci, se často projevuje tendence k základní atribuční chybě: nežádoucí chování partnera je chápáno jako projev negativních vlastností. Vlastní nepříjemné reakce hodnotíme jako výjimečné a situačně podmíněné. V partnerském konfliktu sebe hodnotíme jako kooperativnějšího a partnera soupeřivějšího.

lidí považuje soužití za vhodnou předmanželskou zkušenost, ale jen 7% předpokládá, že by se svým partnerem takto žili trvale. Trvalé nesezdané soužití by podle očekávání preferovali více muži (11%) než ženy (7%) (Vymětalová, 2000).

Někteří autoři si myslí, že nesezdané soužití může mít pozitivní vliv na směr dalšího vývoje rozvodovosti a také že by zkušenosti s nesezdaným soužitím mohly vést k větší stabilitě manželství. Na druhé straně však není možné skrýt určitý pesimismus vycházející z vývoje v zemích severní a západní Evropy, podle něhož zkušenost s nesezdaným soužitím – „manželtvím“ na zkoušku – nemusí znamenat stabilitu po jeho petrifikaci a „legalizaci“ formou sňatku (Národní zpráva o rodině, 2004). I nejnovější česká data (Vohlídalová, Maříková, 2011) potvrzují nižší stabilitu kohabitací oproti manželství.

Navzdory vysokému a rostoucímu podílu nesezdaných soužití je to však pro mnoho lidí stále spíše přechodná životní etapa. Otázkou tedy zůstává, zda kohabitace je skutečnou plnohodnotnou náhradou manželství, nebo spíše testovací a vyhledávací období partnerů a způsob ověřování si správnosti výběru partnera. (Mareš, 2003).

2.4 Manželství

Řičan (2004, 252) píše, že „pro většinu lidí je manželství nejpraktičtější způsob, jak si zorganizovat osobní život“.

Manželství patří mezi nejstarší sociální instituce. Donedávna byly manželství a rodina hodnotami velice pečlivě chráněnými náboženskými, národními i místními tradicemi. Ty vypracovaly zákony nutné k zajištění stability a trvalosti těchto institucí. Rozvod, a tím spíše nové manželství, byly považovány za společenský skandál a byly obecně odmítány. Postupem sociokulturních proměn se však jeho pojetí změnilo. Je to forma institucionalizace párového vztahu a funguje i jako sociální potvrzení jeho kvality. „*Jde o společensky normovaný vztah, ve kterém dochází k přetváření čistě osobní citové zangažovanosti k trvalému přizpůsobování a spolupráci při realizaci úkolů manželství. Míra jeho soudržnosti odráží vzájemnou lásku partnerů, pocit závazků vůči partnerovi či dětem, společnou snahu o společenský postup, kariéru, domácnost, hospodářství, péči o děti a také snahu splnit očekávání příbuzných a společnosti.*“ (Sekot, 2002, 121).

Manželství je založeno na vzájemné výměně jak materiálních statků, tak emocí. Komplementarita rolí je zde vysoká, neboť vyplývá na jedné straně z tradic, ale na druhé straně je podpořena i právními důsledky manželství.

Vágnerová (2007) potvrzuje, že manželská role se stává důležitou součástí osobní identity, manželství uspokojuje různé psychické potřeby, zejména potřebu citové jistoty, seberealizace a v neposlední řadě otevřené budoucnosti.

Manželství prochází několika vývojovými fázemi, které jsou označovány také jako životní cykly rodiny. Podle Vágnerové (2007) první období znamená **adaptaci** na novou roli a na život s partnerem.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že muži i ženy se vdávají a žení proto, aby uspokojili dvě své hluboce zakořeněné potřeby: potřebu intimního emočního soužití a touhu mít děti a prožívat s nimi radost jejich vývoje. Potvrzují obecný závěr, že manželství je nejcitlivější testem osobní zralosti. Manželství bývá atraktivnější spíše z pohledu ženy. Přináší jí nový, hodnotnější sociální statut. Přesto muži bývají v manželství nakonec spokojenější než ženy, které manželství akceptují snáze (Plaňava, Rajmicová a Blažková, 2003).

Určitou výhodou nesezdaného soužití oproti manželství je pocit svobody a nezávislosti. Avšak to je možná právě to, co některým ženám na rozdíl od mužů nevyhovuje. Ženy touží spíše po bezpečí a jistotě a manželství je toho příslibem. Ale skutečně jen velmi malým, protože ani v manželství nemáte zaručeno, že váš vztah bude v budoucnu fungovat a že přetrvá. Přece jen je ale obtížnější z manželství „odejít“. Podle zákona o rodině mají manželé vůči sobě závazky, které je nutné v případě ukončení manželství dořešit (především jsou to povinnosti vůči dětem a majetkoprávní vztahy). Zánik nesezdaného soužití je v tomto ohledu v mnoha směrech jednodušší. (Špatenková, 2006).

V manželství jsou Kratochvílem (2009) popisována dvě typická vývojová krizová období, kde do období mladé dospělosti spadá první vývojová krize, která se objevuje mezi třetím a sedmým rokem. Vzniká vlivem úbytku romantičnosti, roste počet situací, v nichž mají manželé odlišné názory, častěji projevují negativní emoce. Tato krize nemusí mít žádnou závažnou vnější příčinu. V krizi pak narůstá poci nespokojenosti, zesilují se názorové rozpory, stupňují se hádky, pocity zklamání a výčitky.

Ve své knize uvádí Možný (2002) zdánlivý paradox, že největší míru rozvodovosti mají manželství do pěti let po sňatku, a zároveň jsou to mladá manželství, jež vykazují nejvyšší míru manželského štěstí, lidé se tedy rozvádějí nejčastěji v té fázi manželského života, kdy jsou v manželství nejšťastnější.

2.3.1 Druhé manželství

Četnost druhých a dalších manželství uzavřená v druhé polovině mladé dospělosti je relativně vysoká. V roce 2004 bylo procento uzavírání opakovaného manželství 24,7 %, v roce 2011 už 33,7 %, nejčastěji ve věku kolem 35. roku a v průměru pět let po rozvodu (statistická ročenka 2005 a 2012, Matějček a Dytrych, 1999 in Vágnerová, 2007).

Lidé se pro druhé manželství rozhodují rozvázněji a odpovědněji, takže je zakládáno na reálnějším základě (Langmeier, Krejčířová, 2006), mají jiná očekávání (Vágnerová, 2007) a neočekávají trvalou romantickou lásku (Kratochvíl, 2009). Navíc jsou již často osobnostně vyspělejší (Langmeier, Krejčířová, 2006), kladou důraz na obsah, na vztahovou kvalitu (Vágnerová, 2007). V kontrastu s hořkostí konce prvního manželství si bývají vděčnější za to, co si poskytují, a poukoušejí se pohodu aktivně udržet (Kratochvíl, 2009).

Sobotková (2007) se zaměřuje na důvody ohrožení druhého manželství – nejistota ohledně rodinných rolí a pravidel, problémy dětí táhnoucí se z období manželského konfliktu před rozvodem, nedostatek informací o možných úskalích vztahu, nedostatek sociální opory daný i působením mýtů a předsudků.

Často se uvažuje o tom, zda příčiny, které vedly k rozvodu, nebudou působit i v dalším manželství. Obecně platí, že rizika rozpadu druhého manželství jsou větší, ale jsou kompenzována zkušeností. Langmeier, Krejčířová (2006) uvádí, že druhé manželství je často spokojené a trvalé, s tímto názorem souhlasí i Říčan (2004). Naopak Vágnerová (2007) se domnívá, že druhé manželství bývá ve větší míře zatěžováno různými rušivými vlivy, jako jsou závazky k dětem a vztah k bývalému manželskému partnerovi, takže míra spokojenosti s životem ve druhém manželství bývá stejná nebo menší a k rozvodům dochází dříve a přinejmenším stejně často nebo častěji než v případě prvních manželství. Možný (2008) konstatuje, že opakovaná manželství se rozvádějí častěji, ale přesto je manželé většinou považují za úspěšnější. Také Sobotková (2007) poukazuje na zajímavou

skutečnost, že druhá manželství jsou méně stabilní v prvních dvou letech, ale pokud je překonají, tak mají nižší míru rozvodovosti.

Existuje zde zjevný názorový rozpor, takže otázka, jak často a za jakých okolností bývají druhá manželství lepší, stejná nebo horší, by stála za podrobnější longitudinální výzkum.

2.3.2 Vztahy a interakce v manželství

Klasifikace manželských vztahů podle Cubera a Haroffa (1971, in Kratochvíl, 2009) se zaměřuje na styl manželského soužití:

- 1) **Trvale konfliktní vztah** – často se objevují hádky, množství vzájemných výhrad a námitek, existuje neustálé napětí mezi manžely, přitom je však vztah stabilní a manželé neprojevují zájem se rozejít
- 2) **Citově ochladlý vztah** – došlo k zániku vzájemných citů, i přes intenzivní citový počátek, každý z manželů žije svým vlastním životem a oba považují po víceletém soužití tento vztah za normální
- 3) **Účelový vztah** – ve vztahu nebyli partneři nikdy citově zaangažováni, manželství jim vzájemně přináší určité výhody a zabezpečení, takže se chovají podle vzájemně přijatých pravidel
- 4) **Živý vztah** – silná vzájemná citová vazba. Manželé jsou často a rádi spolu, vztah je pro ně důležitý. Někdy se objevuje soupeření a konflikty, ale oba se je snaží co nejdříve vyřešit.
- 5) **Výlučný vztah** – manželé jsou prakticky stále spolu, což vyplývá z jejich potřeb a poskytuje jim uspokojení, jsou omezení v uplatnění a kontaktech mimo rámec manželství

Partner často předpokládá, že plní své povinnosti tím, že rodinu živí, partnerka si naopak myslí, že by měl naplňovat její romantické představy a více času trávit s dětmi. Další častou příčinou sporů je dle názoru Dobsona (2001) **vzájemné zraňování**, přestože zpočátku nemají v úmyslu ublížit si, použitím nevhodných slov a urážek k tomu může snadno dojít. Pocit křivdy a vzájemné obviňování může narůst do zhoubných rozměrů a nemít konce.

Přinášení si s sebou do vztahu tzv. **partnerských mýtů** je také rizikové. Pro ilustraci zde uvádíme několik příkladů podle Parrott a Parrott (2004):

- **„Oba očekáváme od vztahu to samé.“** – ano, někdy to tak může být, ale je podstatné, aby si o tom spolu partneři nejdříve otevřeně promluvili, protože v mnoha případech očekává každý z partnerů od vztahu něco jiného. Včasným rozhovorem pak předejdou hádkám.
- **„Vše dobré, co ve vztahu je, bude ještě lepší.“** – na začátku je zamilování a partneři prožívají romantickou lásku, ale nebude tomu tak napořád, počáteční zamilování odejde a partneři si na sobě časem začnou všimnout chyb, které předtím neviděli. Romantická láska netrvá věčně a vztah se musí budovat, pěstovat a společně na něm celý život pracovat.
- **„Všechno špatné, co v mém životě je, zmizí.“** – žádný partnerský vztah sám o sobě rány neuzdraví, nezruší bolest ani neodstraní osamělost. Každý by si měl uvědomit, že partner za něj jeho problémy nevyřeší, to musí on sám, partner mu může dodat podporu a zázemí, díky nimž se mu trápe budou řešit lépe.
- **„Můj partner mě bude naplňovat.“** – souvisí s předešlým mýtem. Partneři nesmí přenechávat odpovědnost za vlastní spokojenost na druhém. Jeden druhému mohou pomáhat v růstu, jen pokud oni sami mají vysoké sebehodnocení a dokáží stát samostatně. Nejdůležitější je vztah, který máme sami k sobě a základní podstatou tohoto vztahu je sebeúcta.

Dobson (2001) uvádí, že **rozdílná očekávání** jsou jedním z hlavních důvodů, proč se někdy partneři mezi sebou neshodnou. Přejdeme nejdříve ke specifickým osobním očekáváním, která vycházejí z rodinných modelů odvozených z primární rodiny. Kratochvíl (2009) předpokládá, že člověk se naučil mužské a ženské role ve značné míře od svých rodičů a má tendence je ve svém manželství opakovat (zejména dominanci). Další duplikační teorém je sourozenecký (Toman, 1976, in Kratochvíl, 2009), podle něhož se jedinec snaží opakovat svůj vztah k sourozencům a vytváří úspěšnější vztahy s osobami, které jeho sourozeneckým vztahům odpovídají.

Vágnerová (2007) upřesňuje skutečnost, že představy mužů a žen o manželství jsou různé. Muži považují po uzavření manželství vztah za jistý a nemají potřebu pravidelně opakovaného vzájemného vyznávání citů, za výraz lásky považují činnost ve prospěch rodiny. Důkazem uspokojivého vztahu je pro ně nevyvolávání konfliktů a konfrontací. Muži bývají tedy v manželství zpravidla celkem spokojeni a jejich menší sociální citlivost se projevuje nepochopením významu prvotních signálů nespokojenosti partnerky. Ženy chtějí být ujišťovány, že jsou milovány, kladou větší důraz na duševní porozumění, více

zdůrazňují projevy emocí i komunikaci o vlastních pocitech. Jsou v manželství častěji nespokojeny, protože mají pocit nespravedlivého rozdělení povinností, nepochopení a nedostatečné podpory. Ženy mají podle Plaňavy (2000) k mužům podstatně více výhrad. Ženy chtějí partnerské problémy řešit, pokud se ale jejich iniciativa setká s nezájmem ze strany muže, může to vést k ochlazení vztahu.

Obecně tedy platí, že čím větší je rozpor mezi skutečností a očekáváním, tím menší bude spokojenost s tímto manželstvím. Mezi zásadní rozpor patří u žen očekávání větší rovnosti, což snižuje spokojenost žen v manželství.

Míra spokojenosti v manželství v současnosti postupně klesá, manželství přináší řadu povinností a má méně výhod. V podstatě každé druhé manželství končí rozvodem (v roce 1991 byla rozvodovost v ČR 35 %, v roce 2011 se zvýšila na 46,2% - statistické ročenky ČSÚ), proto stále větší množství mladých lidí volí alternativu nesezdaného soužití. Nicméně, jak vyplynulo i z předchozích kapitol, většina mužů i žen v manželství věří a dává mu přednost, a to zejména jako základu pro rodičovství.

2.5 Metody diagnostiky manželských a rodinných vztahů

Diagnostikou manželských a rodinných vztahů se zabývá především manželské a rodinné poradenství, které je specializačním oborem psychologie a představuje aplikaci psychologických postupů na práci s problémy mezilidských vztahů, zejména pak s problémy rodinnými a manželskými.

Metody rodinné diagnostiky dle Krejčířové (in Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001) je možné rozdělit stejně jako metody individuální diagnostiky na **klinické** (pozorování, rozhovor) a **testové** (dotazníky, projektivní metody). Sobotková (2007) doplňuje klinické metody o návštěvu v rodině, kterou považuje v rámci klinických metod rodinné diagnostiky za stěžejní a nenahraditelnou. Obě autorky se shodují v názoru, že proces hodnocení rodiny je kvalitativně i kvantitativně odlišný a složitější, než individuální diagnostika a rovněž získaná data mají odlišnou povahu.

Rodinná diagnostika zaznamenala rozvoj zejména v 80. letech minulého století. Vzhledem k tomu, že tato práce se nezabývá testováním celé rodiny, ale pouze manželských párů, zmíníme pouze jeden z nejnovějších příspěvků v oblasti testových

metod rodinné diagnostiky, a to Test rodinného systému FAST (Gehring, 2005, in Sobotková, 2007). FAST je dle Sobotkové (2007) výjimečný v tom, že analyzuje pomocí figurální techniky rodinné procesy a vztahy a získává poznatky o tom, jak členové svou rodinu vnímají a zároveň i jaká je jejich vzájemná interakce.

Pro účely této práce budeme charakterizovat metody, které se nejčastěji používají v zahraničí, tak jak je popisuje Kratochvíl (2009).

Kratochvíl (2009) rozděluje metody do dvou základních skupin:

1) metody posuzování efektu manželské terapie

2) metody posuzování chování a interakce

Mezi nejvýznamnější metody posuzování efektu manželské terapie patří dle Kratochvíla (2009) dotazníky manželského přizpůsobení, které navrhl Locke v roce 1951, jako testy obsahující 29 položek k rozlišení mezi manželstvími úspěšnými a neúspěšnými. V současnosti je nejvíce využíván v revizi podle Locka-Wallaceho (1959) a Locka-Williamsona (1958). **Test manželského přizpůsobení podle Locka-Wallaceho (1959)** obsahuje 15 položek, které zachycují, jak muž a žena percipují nebo hodnotí své manželství. Z přechozích verzí Lockova textu vychází i Škála dyadického přizpůsobení podle Spaniera (1973,1979), která však využívá položky i z jiných testů a posuzuje kvalitu vztahu na základě čtyř složek přizpůsobení (spokojenost, koheze, shoda, afektivní projevy).

V metodách posuzování chování a interakce nejde o dotazníkové získávání subjektivních údajů, ale o hodnocení objektivně pozorovatelného chování nebo o formy měření interakce dvojice. Zde můžeme vyjmenovat mimo jiné metody: Pozorované chování partnera (Weis, Hops a Patterson, 1979), Posuzovací škála problémů v komunikaci (Thomas, 1977) či Inventář manželských konfliktů (Olson, Ryder, 1970). Tyto metody jsou podle Kratochvíla (2009) využívány v náročnějších výzkumných projektech, ve kterých je kladen důraz na objektivní postižení vzorků hodnocených objektivním posuzovatelem.

Pro potřeby naší práce jsme si jako testovou metodou vybrali Test manželského přizpůsobení, revidován podle Locka-Williamsona (1958), který blíže představíme v kapitole č. 8.

3. Rodina

3.1 Vymezení pojmu

Rodina je základní jednotka celé společnosti. V dějinách lidstva se střídavě objevovaly názory, které rodinu považovaly za přežitek, za svazek, který omezuje svobodu člověka. Byla snaha o přesunutí rodičovské péče na jiné osoby, skupiny, státní instituce. Model rodiny však vykazuje neobyčejnou stabilitu v čase. Rodina je společenstvím radosti a sdílení, její členové se spolu ztotožňují, podporují se, spoléhají na sebe a vzájemně se ovlivňují.

Rodinu lze definovat několika způsoby. Jinak bude znít definice sociologa, jinak pedagoga, psychologa, právníka či demografa. Také každý jedinec by rodinu vymezil jedinečným způsobem. V jednom se ale shodnou všichni, a to v tom, že rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí (Matějček, 2005).

Sobotková (2007, 24) podává definici rodiny, jejímž autorem je Kramer (1980): „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty*”. Dále autorka říká, že pojem rodina může být používán kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, např. nesezdaný pár, náhradní rodinu atd. (Sobotková, 2007) a také zdůrazňuje, že rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob.

Rodina je také závažným modelem celé společnosti. Proto rodina a společnost tvoří dvě spojené nádoby, jedna ovlivňuje druhou. Změny ve společnosti se odrazí ve změnách charakteru rodin a tyto změny v rodinách pak zpětně působí na celou společnost. (Binarová, 2001). Rodina a společnost jsou malá a velká verze stejné podstaty. Obě se skládají z lidí, kteří spolu musí pracovat a spojuje je stejný osud. Každá složka vnáší do tohoto vztahu svůj charakteristický rys.

3.2 Nukleární rodina a její funkce

Za současnou základní jednotku je všeobecně považována rodina nukleární, sestávající se z otce (manžel), matky (manželky), syna (bratra) a dcery (sestry). Nukleární rodina je v

příbuzenství uzlem, v němž se setkávají a shromažďují lidé, kteří jsou prostřednictvím manželství nebo rodičovství spřízněni s dalšími podobnými seskupeními. V okamžiku, kdy jedinec v dospělosti založí vlastní rodinu, stává se členem dvou nukleárních rodin: v rodině svých rodičů figuruje jako potomek, případně jako sourozenec, v rodině vlastní jako partner a jako rodič.

Původní rodina z hlediska jedince je nazývána orientační, nově založená rodina je rodinou prokreační. Říkáme-li, že je tento typ rodiny izolovaný, pak tím za prvé myslíme to, že členové rodiny žijí oddělené od jiných příbuzných (např. rodičů a sourozenců obou manželů); za druhé je každá rodinná jednotka izolovaná v tom smyslu, že je na příbuzných nezávislá také finančně.

Narozením dítěte se podle Langmaiera a Krejčířové (2006) se z manželství stává rodina, přijímá nové úkoly spojené s rolí otce a matky. Základní funkce rodiny vidí jako:

- **Reprodukční funkce** – důležitá pro zachování lidstva
- **Hospodářská funkce** – rodina by měla materiálně zabezpečit členy
- **Emocionální funkce** – uspokojování citových potřeb
- **Socializační funkce** – předává tradice, normy společnosti

Podobně vidí základní funkce rodiny i Vágnerová (2005). Za důležité považuje skutečnost, že rodina poskytuje dítěti **základní zkušenosti**, které ovlivní jeho budoucí chápání informací. Dále je podle Vágnerové (2005) rodina **zdrojem jistoty a bezpečí**. Rodina se vysokou mírou podílí na rozvoji sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění každého člověka. Neméně důležitá je biologická a sociální funkce rodiny. Vývoj dětí je závislý na osobnosti a míře vzdělanosti rodičů – tyto dva faktory se bezpodmínečně odrazí v jejich výchovném přístupu.

Jednou ze základních rolí rodiny je chránit své členy a vyrovnávat změny ve svém okolí. Svou stabilitou umožňuje a podporuje dynamiku, protože brání společenský systém před zhroucením. Už nejstarší etické a morálně normativní spisy poukazují na to, že společnost ztrácí svou sílu, jakmile lidé přestanou plnit rodinné závazky. Konfucius byl před dvaceti pěti stoletími přesvědčen, že by přibylo prosperity štěstí, kdyby se každý choval řádně ve svém rodinném kruhu (Možný, 2008).

Rodina je místem, které umožňuje vývoj vztahů mezi jednotlivci, je místem, kde každý člověk, ať dospělý či dítě, může zakusit intimitu a emocionální růst, může se vyvíjet jako

samostatná autonomní bytost (Silva, Smart, 1999). Satirová (1994) se zmiňuje o tom, že kdysi v dávnověku byla rodina jediným zdrojem poznatků, které byly nutné pro dítě a později dospívajícího člověka, aby to dotáhl do dospělosti. V té době byl život záležitostí prostého přežití. Dnes jsou naše potřeby jiné, a proto i znalosti a dovednosti, které přebíráme od našich rodičů, se od těch pravěkých značně liší. Některé rodiny učí individuální konformitě, některé individuální vzpouře. Některé učí zodpovědnosti, jiné přístup uhýbání životu. Nicméně každá rodina učí, jak se chovat vůči vnějšímu světu (Satirová, 1994).

3.3 Proměny rodiny v historii

Původní význam slova rodina byl podstatně jiný. Středověk i starověk tímto slovem označoval dvě dosti odlišné věci, žádná z nich se však nekryla s naší představou. Na jedné straně bylo myšleno rodinou to, co bychom dnes nazvali velkou „domácností“. Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou spolu hospodaří, podléhající jedné bezprostřední autoritě, „hlavě rodiny“. Naopak u šlechty a patricijů se slovem rodina myslelo přibližně totéž, co rod – velká skupina lidí, jež svazkem krve udržovala jednotu moci a majetku. Podstatná přitom byla síť moci. Tento stav přežíval až do 1. poloviny 19. století a jeho blednoucí obraz máme dochován v realistické literatuře té doby, od Němcové přes Ráise k Holečkovi.

Singly (1999) vidí od 19. století až do 60. let století dvacátého korelaci mezi vývojem instituce manželství a zaměřením na interpersonální vztahy. Referenční model tvoří tři prvky: manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti. Po první světové válce se stává samozřejmostí, že žena zůstává doma, aby se postarala o děti, zatímco muž pracuje mimo domov, aby uživil rodinu.

Konec 2. světové války přinesl vlnu realizace porodů odkládaných za války. Došlo k tomu, co demografie dobře zná z historie a co v tomto případě dostalo jméno „poválečný baby-boom“. Unavení a otřesení válečnou vřavou a nejistotou, stáhli se lidé k rodinnému krbu, rodinný život zažíval konjunkturu. Poměrně brzy po válce se začaly rychle zlepšovat i hospodářské poměry. Blahobyt dosáhl rychle bezprecedentní úrovně zejména ve Spojených státech, jež nemusely zahlazovat následky frontového ničení a masového bombardování civilních cílů v evropských městech. Prolomení některých hmotných bariér

– zejména zvýšená pohyblivost autem v každé rodině a s tím spojený překotný růst příměstských sídlišť – umožnilo ztotožnit rodinný život s rodinným domem. Prosazuje se neolokalita (nově zakládaná rodina nově zakládá i samostatnou domácnost v novém domě) a pro dvougenerační, samostatně žijící rodinu pojem nukleární rodina začíná být chápán jako označení standardního způsobu rodinného života vyspělých průmyslových civilizací a jako „normální“ způsob rodinného života, k němuž celý předchozí vývoj přirozeně směřoval.

I v tehdejší Československu se roky po 2. světové válce stávají léty „poválečného babyboomu“. 50. i 60. léta se také zde stala věkem rodiny, šťastná rodinka se usmívala z reklam a byla čistě konzumní. Komunismus podporoval tradiční dělení rolí. V naprosté většině domácností pracovaly vedle mužů také ženy. Avšak péče o chod domácnosti a rodiny byla vesměs v rukou žen, které musely obstát ve dvojí roli matky a manželky na jedné straně a pracující ženy na druhé straně. Úděl dvojí zátěže žen byl přijímán vesměs s naprostou přirozeností ze strany mužů i žen samotných. Velký společenský důraz byl kladen na rodinu a mateřství. Ženy se vdávaly velmi mladé, nejčastěji ve věku mezi 18. a 20. rokem, muži pak mezi 21. a 22. rokem. Častým impulzem ke sňatku bylo těhotenství ženy. Díky těmto narychlo uzavřeným manželstvím také značně vzrostla rozvodovost. S velkým despektem bylo pohlíženo na ženy svobodné či bezdětné nebo na ty, které sňatek odkládaly do pozdějšího věku. Jako nástroj k omezení plodnosti nesloužila antikoncepce, jako je tomu dnes, ale umělé přerušování těhotenství – interrupce. Po pádu komunismu v roce 1989 nastal v oblasti rodinného života a proměn genderových rolí velký zlom ve směru i akceleraci vývoje.

Tato kapitola měla na základě historických skutečností ukázat, jak proměnlivý v čase, místě i postavení je koncept rodinných a genderových rolí v evropském a tedy pro nás velice relevantním kontextu.

3.4 Současná rodina a její krize

Jaké je tedy současné postavení rodiny ve společnosti? Pro potřeby této práce se budeme zabývat pouze společností v České republice.

Během 90. let výrazně narostla „cena příležitosti dítěte“, a to hlavně proto, že se mladým lidem prudce zvýšily životní možnosti – studium, cestování, volba povolání.

Využíváním všech těchto možností zbývá méně prostoru pro rodinu. Na druhé straně je to způsobeno i zvýšením přímých nákladů na výchovu dětí, snížením životního standardu rodin s dětmi, obtížnými životními starty a špatnou možností získání bydlení. (Sirovátka, 2003). Sirovátka (2003) k tomu dále píše, že s postupným otevřením trhu práce ženám narostly aspirace na rovnocenné profesní a společenské uplatnění, tudíž plození a výchova dítěte nemusí být u mnohých dnešních žen na prvním místě. S tím souvisí rostoucí orientace na materiální blahobyť, která předpokládá plné zapojení praceschopných členů rodiny na trhu práce, v zaměstnání, které je dobře placené.

Šulová (2011) konstatuje, že obecně projevovaná zaměřenost na zájem jedince se projevuje i v **současných českých rodinách** a jmenuje některé jejich **znaky**:

- 1) mění se očekávání trvalosti vztahu a s tím se objevují nové alternativy soužití
- 2) nízká stabilita rodiny, vysoká rozvodovost se promítá do složení rodin a domácností
- 3) odklad uzavření prvního manželství do vyššího věku
- 4) odsouvání rodičovství na pozdější období a s ním související snižování počtu dětí
- 5) předmanželská zkušenost v oblasti sexu je zcela běžně přijímána
- 6) zralost partnerů při prvních intimních zkušenostech je často pouze fyziologická
- 7) intimní vztah a trvalé partnerství bez vazby
- 8) specifická mužská a ženská role je stále více stírána
- 9) akceptace dvoukariérového manželství
- 10) důraz na materiální hodnoty
- 11) výchovné působení rodičů je do jisté míry nahrazováno institucemi
- 12) omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i dětmi

Dále se Šulová (2011) zamýšlí nad skutečností, že v posledních letech je stále méně pohlíženo na rodinu jako na významnou strukturu opodstatněnou zachováním lidského rodu se zajištěním potřeb a zdravého vývoje dítěte ve prospěch vnímání rodiny jako sociální struktury, ve které dochází k naplňování potřeb jejích členů.

Někteří autoři řadí mezi krizové jevy neúplné rodiny a singles. Můžeme se na ně ale také dívat jako na přirozený vývojový jev rodiny. Řada autorů poukazuje na skutečnost, že neúplná rodina nerovná se nefunkční rodina. Dalšími novými formami jsou nesezdaná soužití a opakovaná manželství, nicméně tyto formy opravdu můžeme nazývat „nové“ ne „krizové“. Otázka krize rodiny v České republice je ve velice úzkém vztahu s institucionální proměnou rodiny. A protože každá proměna s sebou nese určitý stupeň

krize, je současná česká rodina rovněž v určitém stupni krize, ovšem se zdá, že krize postupně ustupuje do pozadí a ke slovu se dostává právě institucionální proměna rodiny. Pravděpodobně lze předpokládat, že rodina se spíše institucionálně mění, než nachází v krizi.

Dle názoru autorky práce je tato proměna přirozená, protože 20. i začátek 21. století bylo a je plné dynamických změn ve všech oborech a oblastech, je tedy jen logické, že se mění i něco tak základního, jako je rodina. Tato změna s sebou může přinést i spoustu pozitivního, jako je větší tolerance k novým formám soužití a rodin, zároveň i návrat a úctu k tradicím, které s sebou nese tisíciletá historie existence rodiny. Zánik rodiny prorokovaný od dob Platonových však zdaleka není na obzoru.

3.5 Psychologie rodiny

V naší práci se chceme alespoň okrajově zmínit o novém psychologickém oboru: psychologii rodiny, jehož teoretický základ, přestože se jeho aplikační oblasti (rodinné poradenství, rodinná terapie) už delší dobu zdárně rozvíjí, byl u nás teprve nedávno formulován. Podle Sobotkové (2007) se akademická specializace psychologie rodiny zabývá studiem vztahů mezi jedincem a rodinou a klade důraz i na sociální ekologii rodiny.

K jejím praktickým aplikacím patří nejen rodinná terapie a rodinné poradenství, ale i u nás příliš nerozvíjená rodinná diagnostika a také psychologická prevence v oblasti práce s rodinami.

V české psychologii existuje dlouhá tradice studií o rodičovství a rodině, které mají dodnes platné (i když doplňované) poznatky. Současný trend vede od dřívějších výzkumů, zaměřených zejména na patologické rodiny, ke zkoumání zdravého fungování rodin. Součástí psychologie rodiny jsou výzkumy, které dokládají fakt, že rodičovství je nesmírně závažný, citlivý, variabilní a složitý jev.

Psychologie rodiny se zabývá rodinnou resiliencí⁴ a zdravým rodinným fungováním, které bývá často vymezováno jako *“schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní události a přizpůsobovat se změnám”* (Shapiro, 1983, in Sobotková, 2007, 77).

Rodinné fungování je nesmírně složitý proces. Podle Sobotkové (2007) ale existuje shoda mezi odborníky v tom, že stojí na třech principech: **Soudržnost** (koheze) souvisí s rodinnou intimitou, sounáležitostí, blízkostí. **Adaptabilita** se týká schopnosti rodiny přizpůsobovat se proměnlivým požadavkům a nárokům života. **Komunikace** v rodině je klíčová při vytváření celkové rodinné atmosféry, při řešení problémů a plánování změn. Jedná se o nejproblémovější princip, proto se v empirické části na něj zaměříme při rozhovorech s respondenty. Šulová (2011) výše uvedené nejdůležitější faktory podrobněji rozvádí na tvořivost, jasně vymezené role a schopnost jednotlivců zastupovat se v nich, jasně vymezená vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasnost komunikace, způsob vyjadřování konfliktů a účinnosti interakce při jejich řešení.

Mezi základy rodinného fungování samozřejmě podle mnoha autorů patří pevný partnerský vztah, kterým jsme se zabývali v předchozích kapitolách. Důležitý je také společně strávený čas, sociální podpůrná síť a sdílené hodnoty (Sobotková, 2007). I těmito oblastmi se se budeme v našem výzkumu zabývat.

⁴ elasticita rodiny umožňující udržet vzorce fungování i při konfrontaci s rizikovými faktory

4. Rodičovství

4.1 Psychologické aspekty související s rodičovstvím

Rodičovství jako významné období v životě manželském se stalo pro odborníky i veřejnost aktuální v době, kdy začala prudce klesat porodnost. Začínají se vynořovat otázky, proč lidé přestávají chtít děti, když jde o tak samozřejmý, přirozený a pro budoucnost lidstva zásadní jev. Vše nasvědčuje tomu, že vynález antikoncepce, který dal ženě do rukou rozhodnutí o tom, zda, kdy a kolik bude mít dětí, má pro lidstvo epochální význam. Rodičovství přestalo být přirozeným údělem a ozřejmila se jeho sociální podmíněnost. Možný (2008) poznamenává, že změny se promítly i dovnitř rodiny a společnost s nízkou porodností je jiná už tím, že se následně mění její věková struktura.

Všechno začne ve chvíli, kdy se dva lidé rozhodnou, že se vezmou a budou mít rodinu. Narozením dítěte vzniká pro partnery nová situace vedoucí ke změnám v rodinných konstelacích. Dítě mění zejména emocionální rovnováhu (Šulová, 2011).

Možný (2008) uvádí, že nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství a to, že ho máme ve svých rukou, ho nedělá jednodušším. Alice Rossiová (in Možný, 2008) poukazuje na čtyři vlastnosti přechodu k rodičovství:

- 1) Je to přechod, k němuž dochází pod silným **kulturním tlakem**, působícím zejména na ženu – i po výrazných společenských změnách se naše společnost tradičně dívá negativně na odmítání mateřství.
- 2) Je to přechod, ke kterému dochází i **mimovolně** - dítě může být počato i neplánovaně (zejména první), nicméně podíl těhotných nevěst u nás značně klesá.
- 3) Přechod k mateřství je přechod **nerevokovatelný** - dítě se nedá vzít zpět, ani vyměnit za jiné. Jakmile se jednou dítě narodí, člověk se stává rodičem nezvratně, což platí i pro otcovství, i když muž se může snáze ke svému otcovství neznat.
- 4) Je to přechod **zlomový** – bez jakékoliv přípravné periody, dítě které dosud nebylo, tu jednoho dne je. Těhotenství příliš nepřipravuje ženu na mateřství sociálně, naopak je obdobím představ a iluzí o miminku, které se narodí, takže zejména prvorodičky po narození dítěte zažívají šok. Podle Možného (2009) četné studie ukazují, že zejména pro vzdělanější páry je příchod prvního dítěte obtížnější než pro matky z dělnických rodin, ženy s profesními aspiracemi se naučily profesionální dokonalosti a pokoušejí se o to i v mateřství (a zjistí, že mimino je něco, co perfektně zvládnout prostě nejde).

Také Beck (2004) upozorňuje na to, že v životě “post moderního“ člověka je rodičovství posledním poutem, které nelze vzít zpět, jediným primárním vztahem, který přetrvává, v kontrastu se vztahy partnerskými.

Zplození dítěte a péče o ně je jedním z hlavních životních témat. Čistě biologicky, náš základní úkol je předat geny a uchovat rod. Člověk to má však složitější, dítě je třeba naučit spoustu věcí - od citění, myšlení až po přijetí kultury svého národa (Říčan, 2006). Vágnerová (2007) potvrzuje význam rodičovství jako projevu generativity, ale dále i jako specifický způsob naplnění intimity. Podlé téže autorky je sdílení péče o malé dítě faktorem, který významně přispívá k prohloubení partnerského vztahu, ovšem méně účastné jednání otce může být ze strany partnerky interpretováno jako projev lhostejnosti a nezájmu a naopak tedy vztah narušit.

Nově narozené dítě patří své matce, je na ní závislé, tento vztah se neprodleně rozšiřuje i na otce. Dítě uspokojuje mnohé psychické potřeby i sociální očekávání, ale zároveň představuje značnou zátěž. Matějček (2005) konstatuje, že rodičovství může tedy všechny základní lidské potřeby uspokojovat, ale také blokovat:

- 1) **Potřeba nových podnětů** – dítě přináší rodičům nové zážitky a zkušenosti, zároveň však omezuje jejich další možnosti, už se nemohou zcela svobodně rozhodovat
- 2) **Potřeba citové vazby** – dítě je vděčným a spolehlivým objektem citového vztahu, avšak často omezuje naplnění jiných emočních vztahů (např. i partnerských)
- 3) **Potřeba seberealizace** – dítě se může stát smyslem existence svých rodičů (naplňuje jejich život, potvrzuje vlastní hodnotu), na druhou stranu může být dítě překážkou v seberealizaci na jiné např. profesní úrovni
- 4) **Potřeba otevřené budoucnosti** – dítě funguje jako potvrzení symbolické kontinuity, zachování existence rodu, ale také limituje budoucnost svých rodičů, již nemohou volit tak svobodně, ale vždy s ohledem na dítě

Rodičovské role mužů a žen se mění v závislosti na společenských podmínkách. Nyní je větší jejich variabilita, role matky je ovlivněna emancipací a zaměstnaností žen. Otcové již dnes nejsou výhradními živiteli rodiny a vykonávají i typicky ženské práce, proto jejich možná jejich role poznamenána nejistotou.

Pro potřeby této práce se zaměříme na rodičovství ženy, tzn. na mateřství i na rodičovství muže, tzn. na otcovství. Dnes, na rozdíl od minulosti, rodičovství prožívá většina lidí, avšak počet druhých a dalších dětí je stále více ovlivňován faktory socioekonomickými a psychologickými. Co motivuje dnešní rodiče k tomu, aby se rozhodli mít děti, však není zcela zřejmé a tomuto tématu zatím nebylo věnováno mnoho pozornosti.

4.2 Motivace k rodičovství

Naprostá většina mladých lidí považuje za samozřejmé, že děti mít bude. Kdy a za jakých podmínek, v tom tak jasno nemají, zrovna tak netuší, jaká omezení a povinnosti jim rodičovství přinese (Rabušic, 2000).

Motivaci k rodičovství můžeme vymezit jako intrapsychický proces, mající svůj zdroj ve vnitřní i vnější situaci člověka, komplex více či méně vědomých zároveň se vyskytujících motivů (Nakonečný, 1996).

Faktory motivace k rodičovství můžeme základně rozdělit na biologické, psychologické, ekonomické a sociologické (Janků, 2006).

1) Biologické faktory

- **instinkt** - o biologickém instinktu plazení se vedou diskuze, někteří jej spatřují v “biologických hodinách”, zejména pak u žen
- **mateřský a otcovský instinkt** – také zde se debatuje, zda se žena může osvobodit od úlohy mateřství vůbec nebo prožívat počátek (i celé) mateřství bez citových vzplanutí, aniž by musela trpět pocitem viny

2) Psychologické faktory

- **emocionální hodnota** - Sobotková (2007) s ní spojuje rozvoj vztahů – rodičovství přináší nový, většinou radostný vztah s dítětem a dodává novou dimenzi ve vztahu k partnerovi, Matějček (2005) ji slučuje s pocitem bezpečí a jistoty, která je v lidském světě dána především citovými vztahy, děti lásku přijímají i vracejí, rodiči je prožívána jako nefalšovaná oddanost

- **hodnota stimulace a učení** - takto je chápána spíše jako nabývání zkušeností, výzva a zdroj podnětů jak poznávat i sám sebe (Sobotková, 2007)
- **potřeba upevnění vlastní identity a potřeba smyslu** - tato potřeba je dnes spojena spíše s vědomím vlastní ceny a je důležitou podmínkou sebevědomí, dítě významně zhodnocuje dospělého člověka a umožňuje mu, aby převzal hodnost rodiče

3) Ekonomické faktory – existuje řada ekonomických teorií, kterými se pro potřeby této práce nebudeme zabývat, nicméně základní síla, která proměňuje lidské reprodukční chování je podle současných ekonomů poptávka po dětech

4) Sociologické faktory

- **hodnota dětí a počet dětí** – přes jev “absurdity reprodukce” se opakovaně v českých i zahraničních výzkumech objevuje hodnota mít dítě na předních příčkách hodnot hned za zdravím, ideálem jsou dvě děti, Rabušic (2001) tento jev nazval „užitkovou funkcí velikosti rodiny”
- **sociální statut rodičovství** - mateřství zůstává stále nedílnou součástí sociálního statusu a identity ženy, dítě je v naší kultuře stále chápáno jako zdroj skutečné vnitřní nenahraditelné radosti a podmínka úplnosti rodiny
- **slučitelnost rodiny a zaměstnání** - hodnoty partnerství i manželství si významněji nekonkurují s profesními ambicemi, roste potřeba skloubení obou sfér, existuje však generační posun – pro mladé lidi je tato hodnota významnější, což se může stát překážkou naplnění rodičovských plánů

Motivy rodičovství byly výzkumně zpracovány Langdrigem a jeho spolupracovníky (2000, in Cassidy a Sintrovani, 2008), který identifikoval šest základních faktorů (kontinuita, fyzická a emocionální péče, vztah, identita, sociální tlak, materialismus).

V českých podmínkách se výzkumem motivů rodičovství zabývala Konečná (2010), která zjistila, že významná část lidí odpovídá, že má děti, protože to považuje za přirozené. Mezi konkretizované motivy patřilo uspokojení emocí, pokračování existence (tzn. přesah do budoucnosti) a také potvrzení partnerského vztahu spojené s jeho pokračováním, pojitkem či zvýšením kvality. V motivech pořízení dalšího dítěte dominoval záměr pořídit

dítěti již narozenému sourozence. Též upozorňuje na zajímavou skutečnost: některé potřeby jsou dítětem uspokojovány a jiné omezovány, ale že vlastně ty samé potřeby mohou být uspokojovány a omezovány zároveň, např. potřeba lásky – dítě lásku dává, na druhou stranu znamená neustálou frustraci a strach o jeho bezpečí.

Závěrem této kapitoly můžeme dle Janků (2006) konstatovat, že rodiče se pro děti rozhodují na základě jejich psychologické přínosnosti, totiž, že dítě má poskytnout uspokojení existenciálních potřeb rodičů, a ta převáží případné náklady a omezení spojené s existencí dítěte a jeho výchovou. Dítě nejen že má hodnotu samo o sobě, ale také uspokojuje duševní potřeby rodiče. Rodičovství přináší jakousi vzájemnost, sdílení a naplňování významných životních potřeb dětí i rodičů. Rodičovství je také společensky akceptováno a očekáváno, proto motivy “PRO” dítě lidé nemají potřebu rozebírat, tudíž si nejsme jistí, zda rozebírání vlastních motivů je podstatné při běžném rozhodování o dítěti.

4.2 Bariéry rodičovství

Mezi různými zjištěními výzkumů zabývajících se problematikou rodičovství existuje rozpor. Na jedné straně pozorujeme na úrovni demografického chování výrazný pokles sňatečnosti a porodnosti, nárůst počtu rozvodů, na druhé straně výzkumy hodnot ukazují nepřilíš velké změny v postojích mladé generace k manželství a rodičovství. Tento rozpor vysvětluje Fučík (2011) tím, že existují bariéry, které preferovaná rozhodnutí ohledně rodičovství obecně blokuje.

Touto bariérou nemusí být jen **biologická plodnost**. Muži, tvrdí Dermott (2008), zápasí s **bariérou společnosti**, která na jedné straně vyžaduje budování blízkého vztahu s dítětem, ale na straně druhé kontroluje, jestli vztah není “příliš” blízký a nepřesahuje akceptovatelné hranic. Další bariérou může být dle Možného (2008) **nejistota**. Už na samotném začátku je přítomná dnešní poměrně snadná možnost ukončení manželství, což se samozřejmě přenáší i do rodičovské zodpovědnosti, ta je v případě otců ještě omezená jejich nejistotou, zda svoje děti budou moci vychovávat. Bariéry k rodičovství jsou tedy zakořeněny už v základech rodiny.

Pro ženy se významnou bariérou rodičovství stává **absence “správného” vztahu**. Z výzkumu Bartošové (2011) vyplývá, že z hlediska různých mateřských norem musí ženy

vhodný čas k mateřství zvažovat ve vztahu ke správnému věku přípustnému pro mateřství, a také vzhledem ke správnému životnímu momentu danému např. perspektivní zaměstnaneckou pozicí a partnerským svazkem. V možnosti vyzkoušet si různé partnerské zkušenosti se může skrývat past ve formě zvyšujících se nároků na partnera. Spolu s nabýváním zkušeností a úspěchů se může přidružovat přesvědčení žen o neschopnosti mužů samostatně jednat ve sféře domácnosti, přeneseně pojímané jako přesvědčení o specifické závislosti mužů na ženách. Například podle Tomáška (2006, in Slepíčková a Bartošová, 2008) samostatné bydlení nebo budování kariéry může být významnou součástí bránění rodičovství u žen, ekonomicky nezávislá žena na sňatkovém trhu naráží na nedostatek partnerů, kteří by se jí vyrovnali.

Přechod k mateřství také podle Slepíčkové a Bartošové (2008) komplikuje možný nesoulad v časování jednotlivých fází mužských a ženských životních drah, protože ženám se nabízí pro vstup do rodičovství omezený čas.

4.3 Mateřství

“Je-li žena pro mateřství psychicky zralá, stává se pro ni porod prvního dítěte nejdůležitější životní událostí.” (Říčan, 2006, 262).

Děti jsou našimi největšími učiteli a zároveň i průvodci a pravdivě odrážejí naše postoje, silné i slabší stránky a vlastně celý náš život, jak jej prožíváme a zda si jej užíváme.

Mateřství výrazně ovlivňuje identitu ženy, tj. sebedefinování ve smyslu vlastní celosti, autenticity a nepřetržitosti (Výrost, Slaměník, 1997). Nicméně podle výzkumu Bartlové (2006) s vlastní autonomní identitou v tomto období souvisejí i negativní prožitky spojené s přerušáním dosavadní realizace. Toto zjištění se shoduje s názorem, že pro ženy bílé proamerické kultury může být převzetí komplexní identity díky mateřství poměrně komplikované, protože již za sebou budou mít určité zkušenosti spojené se seberealizací a představami o svém životě (Lee, 1998).

V současnosti se objevují nejednoznačná teoretická pojetí mateřství. Příchod nových reprodukčních technologií na konci 20. století přinesl proměny forem rodinného soužití a došlo k jisté destabilizaci kategorie „matky“ (Lawler, 2000). Díky zvýšení rovnosti ve

vztazích (Lee, 1998) a zlepšení pracovních příležitostí se stala žena ve svém rozhodování ohledně mateřství emancipovanější a svobodnější (Barlett, 1995).

Podívejme se znovu na psychologické aspekty mateřství, a to na výše uvedený proces rozhodování o mateřství, který podléhá různým psychologickým i sociálním tlakům (Sobotková, 2007).

Psychologické tlaky – jak ukazují studie, je mateřství většinou považováno za samozřejmou součást životního plánu mladých dívek. Současně se počet žen, které děti vědomě mít nechtějí, odhaduje na 5%, některé studie dokonce uvádí až 15%. Pak jsou tu ženy, které by děti chtěly, ovšem mají problémy s plodností. Tyto ženy často zažívají pocit ztráty, zlosti a často i pocit méněcennosti či viny, které svědčí o problémech s identitou dospělé ženy.

Sociální tlaky – očekávání rodiny a nejbližšího sociálního okolí může také ovlivnit rozhodnutí, zda a kdy mít děti. Tento tlak mohou více pociťovat lidé bez sourozenců či lidé, jejichž rodiče jsou již dost staří a nemají vnuky. Nepřímý vliv mohou mít i přátelé, kteří mohou představovat přijatelný model rodičovství a učinit tak rozhodnutí bezdětného páru jednodušší.

Přípravenost ženy na mateřství je určena její dostatečnou seberealizací v jiných oblastech života a subjektivně vnímanou zralostí. Může to souviset s radikální změnou jejího životního stylu následkem péče o dítě během prvních tří let jeho života, která je v českém prostředí součástí správného mateřství.

4.3.1 Adaptace na mateřství

Období těhotenství je fází přípravy a postupné adaptace na rodičovství. Přejít k rodičovství je spojen s řadou očekávání, a to zejména radostných (jaké bude miminko apod.). Belsky a Rovine (1990, in Vágnerová, 2007) zjistili, že adaptace na rodičovství je tím těžší, čím o něm mají rodiče romantičtější představy, protože jim chybí potřebné zkušenosti, a tak zažívají po narození dítěte pocit nejistoty a trápí je obavy, že nároky rodičovství nezvládnou.

Sobotková (2007) je uvádí jako **oběti rodičovství**: zpomalení kariéry matky, finanční znevýhodnění, omezení osobní svobody, dopad na manželský vztah, nezvratnost rodičovství, obava, zda budou dobrými rodiči a **přínosy rodičovství**: rozvoj vztahů, osobní naplnění, pokračování rodu, mateřství jako výzva a zdroj podnětů, známka dospělosti.

Významný vliv na bazální prožívání mateřství má změna prožívání a uvažování (Vágnerová, 2007).

Postupně se tedy boří mýtus o tom, že očekávání musí být jen pozitivní, ale přibývá studií, že očekávání mohou být i negativní, jako je stres, úzkost, obavy z nastávající role rodiče. Naplněná i nenaplněná očekávání hrají v přechodu rodičovství velkou roli. Nenaplněná očekávání mohou přinášet stres, a to zejména matkám prvorodičkám, které mohou mít značné iluze, podporované médii. Po porodu pak mohou zažívat šok a pocit, že roli matky nezvládají dobře (Možný, 2008). Jako příklad si můžeme uvést očekávání pomoci mužů po porodu.

V zahraničí i v České republice je kladen důraz na stále větší zapojování mužů do péče o dítě (Hašková, Rašticová, 2002). Bruce, Combs-Orme a Fox (2002) uvádějí, že muži předpokládají, že budou ženě hodně nápomocni, a to jak s péčí o dítě, tak s emoční podporou, nejvíce se shodli na podpoře finanční. Očekávání žen byla obdobná, přičemž největší rozpor byl v podpoře emoční. V Česku, při studiích s vysokoškolskými páry Plaňava (2000) zjistil, že muži očekávají reciproční podíl na domácích pracích a ženy naopak očekávají, že většina domácích prací a péče o dítě bude jejich záležitostí. Je možné, že *„ženy minimalizují svá očekávání s cílem vyhnout se konfliktům a zklamáním“* (Bruce, Combs-Orme a Fox, 2002, 128).

Po uplynutí adaptační fáze na rodičovství se život rodičů malých dětí postupně stabilizuje, obvykle v podobě tradičního modelu ženy v domácnosti, která pečuje o děti a zaměstnaného otce, který se stává živitelem rodiny. Je však zřejmé, že období mateřství nelze redukovat na uspokojování potřeb dítěte, jak upozorňují některé teorie (Lawler, 2000) a že prožívání žen je různorodé v závislosti na osobnosti ženy, jejich zkušenostech a vztazích (Bartlová, 2007).

4.3.2 Mateřství jako vztah a role

Mateřství tvoří vztah mezi dítětem a matkou. Znamená péči o dítě, o jeho psychické, sociální, biologické i spirituální potřeby. Stejně jako všechno kolem prochází i pojetí mateřství změnami, i když to zásadní zůstává. Žena má dítě, o které pečuje tak, jak nejlépe umí.

Vágnerová (2007) říká, že vztah k mateřství se tvoří již v dětství a to na základě toho, jak byla vnímána péče matky a otce, zda se matka stala dostatečně dobrým modelem pro budoucí mateřské chování dcery.

Langmeier a Krejčířová (2006) hovoří o tom, že díky hormonálnímu působení po narození dítěte vznikají intuitivní rodičovské schopnosti a ty fungují spolehlivě, pokud jsou k tomu příznivé podmínky. U matky vyvolávají nutnost naladění se na dítě a dochází k synchronizaci vzájemné interakce mezi matkou a dítětem. Pro tuto prvotní určující vazbu dítěte k nejbližšímu okolí (nejčastěji k matce) používáme termín přilnutí neboli attachment. Dítě z takto navázaného vztahu profituje po celý život. Bez vzniklé pevné vazby na matku nebo jinou pečující osobu je znevýhodněno v obdobích životních krizí. Přilnutí je pro dítě mimořádně důležité z hlediska vytváření jeho budoucích nosných vztahů. Matka svým postojem přímo spolurozhoduje o tom, jaký vztahový a citový život jejich dítě jednou povede, jakým bude samo jednou rodičem, jak bude řešit náročné životní situace a taky jak bude zdravé v psychosomatickém slova smyslu.

John Bowlby doložil na základě svých výzkumů, jak je mateřská péče pro dítě nepostradatelná, nutnost vřelého, intimního nepřerušovaného vztahu s matkou (nebo trvalou náhradou mateřské postavy), někoho, kdo o dítě mateřsky pečuje, v oboustranně prožívaném vztahu, který je pro oba zdrojem radosti. Později byla jeho teorie korigována a její současná podoba zní ve smyslu: pro vývoj dítěte je rozhodující, zda má mateřská osoba k dítěti opravdový vřelý trvalý vztah (Možný, 2002).

Mateřská role je, jak konstatuje Vágnerová (2007), důležitou součástí identity dospělého člověka. Tato role je primárně biologicky podmíněná, má svou psychickou i sociální hodnotu. Můžeme ji charakterizovat jako silně asymetrickou a nezpochybnitelně **nadřazenou**, rodič je dominantní autoritou a dítě je závislé na jeho péči. Ve srovnání s ostatními rolemi **není vratná**, nelze přestat být rodičem. Dítě poutá matku **nezrušitelnou vazbou k partnerovi**, protože je jejich společným potomkem. Mateřství pak vyžaduje velkou **změnu životního stylu**, přináší mnoho povinností a klade velké nároky na zodpovědnost.

Role matky má jasně vymezená práva i povinnosti. I v současné české společnosti převládá názor, že role matky představuje základní poslání ženy (Vágnerová, 2007). Podle této autorky je mateřství teoreticky více ceněno, ale v realitě může představovat znevýhodnění.

4.3.4 Mýtus žena-matka

Hlavní nosnou myšlenkou této podkapitoly je idea, že mateřství je sociální institucí, která podléhá vývoji a změně ze sociálního, kulturního i historického hlediska. Příběhy o ženě-matce, jejichž společným jmenovatelem je argument přirozenosti, můžeme označit jako mytologii, která má tendence udržovat neměnný stav věcí.

Mýtus ženy-matky má dvě hlavní navzájem propojené roviny, představu mateřství a péče o dítě jako dvě primární součásti ženské přirozenosti. Mateřství rozděleno na *biologické*, početí dítěte je dle tohoto mýtu hlavním smyslem ženské existence a mateřství *sociální*, mýtus je prezentace matky jako primární a nenahraditelné v péči o dítě (Tobolová, 2010). Podle této práce je nejdůležitějším argumentem konceptu přirozeného mateřství existence dědičné biologické predispozice. Závěry výzkumů (Rabušic 2001) však prokazují, že stát se matkou je tedy pouhá ženská schopnost a možnost, ne nutnost. I nadále je v naší společnosti pohled na mateřství jako součást ženské přirozenosti reálný. Kiczková (2006) se v tomto kontextu zmiňuje o ideologii patriarchátu. Žena je posvěcena a oslavována jako matka. Tato její „přirozená“ vlastnost je ale zároveň jejím vězením. Mareš (2002) se zmiňuje o pojmu ne biologických ale „sociologických“ hodin se „zdvíženým prstem místo ručiček“. Společnost neuznává skutečnost, že si žena dokáže rozvinout identitu, zdravou a dospělou, která nezahrnuje mateřskou roli (Hořavová, 2009).

Obraz mateřství je v současné české společnosti přísně normativní nejen z hlediska možnosti počít dítě, ale také péče o něj je primárně prezentována jako povinnost a biologická předurčenost matky. Tradičně definované mateřství stojí na primárním uznání potřeb dítěte a na případném sebeobětování ženy, ve smyslu popření jejích vlastních potřeb (Badinter, 1998). Protože „*žena se matkou stává, i ona si tento svůj status volí přijetím starostlivosti o dítě, realizací jistého druhu práce a utvořením vztahu*“ (Kiczková, 2006, 422). Mateřsku péči však na základě zkušeností jiných kultur či vědeckých poznatků nelze vnímat jako nutnost či univerzální jev.

V české společnosti došlo k transformaci hodnoty péče o dítě i mateřství. Zdá se, že obojí ztrácí svůj status, je často bez prestiže a zlehčováno. Tento koncept se ale netýká žen, ale i mužům, jež o děti pečují. Tento pohled na matky na rodičovské dovolené se pak stává zásadním zejména u vzdělaných žen, které nevidí svou realizaci pouze v mateřství. Jejich doposud úspěšný status vzdělaných a úspěšných žen je rázem ztracen a jen nahrazen nízkým statutem pečovatelky (Odehnalová, 2004).

Naopak Možný (2008) upozorňuje na nový sociální tlak k mateřství. Mediální prezentace těhotných a slavných, skutečnost že v čele nadnárodních společností stojí matky i více dětí způsobuje, že ženy musejí zapochybovat, zda se úspěch v práci s mateřstvím vylučuje. A tak se postupně v české společnosti otevírá debata, jak upravit pravidla zaměstnávání tak, aby nebránila v rodičovské kariéře i profesně orientovaným ženám.

Závěrem této kapitoly se pokusíme i o jiný, opačný pohled na danou problematiku. Matka má díky tomuto konceptu mateřství v naší společnosti nadmíru blízký vztah k dítěti, který jí poskytuje emocionální uspokojení a naplnění. Dalším důsledkem je nesmírný vliv matky na rodinnou sféru, který je založen na její nenahraditelnosti. Možná se jí ženy i přes nespočetné negativní konsekvence této mytologie nesnaží příliš zpochybnit, protože je významným prvkem jejich identity a sociálního statusu.

4.4 Otcovství

Otec je zcela jedinečná postava v našem životě, kterou nelze plnohodnotně nahradit nikým jiným. I když jsme nevyrostli v jeho těle jako v těle matčině, trvalé pouto vrozeného vztahu tkví v předané genetické informaci. Fenomenologicky vzato je to ten z dospělých, u kterého je možno hledat spolehlivou oporu, otužování, učení odpovědnosti a doslova po něm přejít jako po mostě z lůna rodiny do společnosti, tzv. Gleasonova teorie mostu (Gleason, 1975).

Otcovství či paternita je vztah otce k dítěti. Otec se v ideálním případě spolu s matkou podílí na materiálním zabezpečení, výživě a výchově dítěte, utváření morálních hodnot, odhalování skrytých talentů a rozvoji osobnosti dítěte.

Někteří autoři rozlišují otcovství:

- **biologické** – biologickým otcem je ten, jehož sperma oplodnilo matku dítěte
- **sociální** – sociálním otcem je ten, který vůči dítěti zaujímá roli otce bez ohledu na pokrevní příbuznost. Je to ten, kdo dítě vychovává a koho dítě jako otce přijímá. Může to být biologický otec, ale i otčím, biologický děd, starší bratr a podobně.

Rozdíly mezi matkou a otcem popisuje Šulová (2004). Matka zajišťuje zázemí i pohodu a uspokojuje dětské potřeby, zatímco otec dítě přiměřeně destabilizuje a přivádí do situací, kdy je nuceno reagovat na zcela nové situace a přizpůsobit se jim.

Jak konstatuje Vágnerová (2007), role otce je v současné době charakteristická větší variabilitou a nejednoznačností jejího vymezení, má menší prestiž než mateřská a nemá jasně definována práva a povinnosti. Zoja (2005) upřesňuje, že otcovské chování je více podmíněno společenskými pravidly než biologicky a muž se musí naučit jednat podle nich.

Pomalejší zrání mužské osobnosti se dle Vágnerové (2007) projevuje i pozdějším nárůstem významu generativity, tj. rodičovství. Přijetí otcovské identity představuje jeden z nejtěžších úkolů dospělého mužského věku. Dokonce dle Říčana (2006) Levinon při zkoumání psychického vývoje mužů zjistil, že do třiceti, často dokonce do čtyřiceti let jsou muži málo zralí k oddanosti vůči ženě a rodině. Skutečná dospělost otce se projevuje především ve schopnosti řešit své vývojové úkoly k dětem i k sobě bez ohledu na vlastní pohodlí, odpovědně a bez nároku na satisfakci, a že se těchto úkolů ujímá sám bez donucování a pobídek.

Otcovství změní každého muže. Popenoe (1998) uvádí výsledky výzkumů, ve kterých bylo zjištěno, že před tím, než se muž stane otcem, buduje si svou identitu především na nezávislosti, své síle a ješitnosti. Poté, co se stane otcem, do své identity zahrnuje i schopnost péče a empatie.

Na výzkum otcovství a jeho přínosu se zaměřili Lupton, Barclay (1997). Zjistili následující odpovědi: příležitost chránit a utvářet život někoho jiného, vnitřní naplnění, příležitost sdílet intimitu s další osobou (kromě partnerky), výzvu, možnost být tu pro někoho, zodpovědnost. Na druhou stranu se otcovství stalo důvodem mnoha sporů s partnerkou, přineslo s sebou strach z neúspěchu, z toho, jak to zvládnou, vzalo jim volný čas, koníčky. Na tuto oblast jsme se zaměřili v naší části empirického výzkumu.

4.4.1 Historie otcovství a tradiční model

Význam otce a jeho postavení v rodině, stejně jako očekávání a normy dobrého otcovství, se v historii vyvíjely spolu s proměnami společností, v rámci kterých otcové zaujímalí svá postavení v rodinách. Podobně jako každá jiná sociální role byla i tato vždy definována a formována mnoha společenskými a kulturními faktory, které vytvářely a

ovlivňovaly statut otců ve společnosti a v rodině, včetně jejich práv a povinností, které z role otce vyplývaly.

Otec byl po mnoho staletí v rodině nepostradatelný především pro nebezpečí, která hrozila zvenčí. Jeho lovecká či bojová zdatnost za drsných podmínek rozhodovala o přežití žen a dětí. Později byl podstatnou pracovní silou na poli, v továrně, v obchodě a rodinu zajišťoval ekonomicky. Tak se formoval obraz muže bojovníka, vůdce s velkou autoritou a ochránce rodiny, „slabé“ ženy a dětí.

Podle Matějčka (2005) bylo po dlouhou dobu hlavní úlohou otce chránit rodinu, starat se o její bezpečí, zajišťovat jí obživu, zprostředkovat jí kontakt s vnějším světem. „*Platilo, že matka vede dítě k člověku – otec k lidem.*“ (Matějček, 2005, 272). Aristoteles jako první odvodil z filosofického hlediska manželskou a otcovskou autoritu muže, tuto myšlenku pak upevnila i křesťanská teologie, vycházející z knihy Genezis. V antickém Římě pokračovala tradice otcovské nadřazenosti a muži zde měli absolutní moc nad svými dětmi, dokonce měli právo je prodat do otroctví či zabít. V podstatě až zhruba do konce 18. století se rodiny v Evropě řídily posvátným principem otcovské autority, otcové byli považováni všeobecně za důležitější pro péči o dítě a jeho výživu a růst, otec, to byl ten, kdo utvářel své dítě, kdo byl jeho přirozeným rodičem. Otec také měl připravit děti pro život ve světě mimo domov. Příchodem průmyslové revoluce nastaly změny a zničení sociálních vztahů. Chudoba venkova a nové pracovní možnosti vedly muže k práci v továrnách, pryč od rodiny (Zoja, 2005). Z otce se stává vzdálená osoba, domácí sféra začíná být doménou matky, včetně výchovy, zodpovědnosti a péče o děti. Svět se rozdělil na dvě nesoudržné sféry, na soukromou sféru rodinného krbu pod vedením matky a na veřejnou a profesionální sféru, která je výsadní doménou mužů. Muži pozbývají svůj vliv na výchovu dětí a ztrácí s nimi kontakt. Efekty změn v rodinném uspořádání v době industrializace přetrvávaly ještě dlouho i ve 20. století (Badinter, 1999).

S růstem bohatství celé společnosti a s liberalizací, se zajištěním bezpečnosti rodiny, které převzal od muže stát, se podstatná část obsahu mužské role vyprázdnila. Zoja (2005, 191) k tomu dodává: „*Otec má pro své děti čím dál více peněz, ale čím dál méně času. Penězi platí život svých dětí, ale v jejich životě je sám platný málo.*“ Když se navíc ukázaly ženy stejně zdatné v mnoha původně ryze mužských činnostech, když se ukázalo, že si dokázaly ponechat ženské přednosti a ty obohatit o mnohé z mužských dovedností, otázka,

k čemu tady muži jsou a jestli nezeslábli vedle svých zdatných žen, nemusela být ani vyslovena, aby nás zaskočila.

Během 70. let 20. století se ale objevuje model “nového otce”, také díky výzkumům M. Lamba (2010). Začal se prosazovat názor, že otcové jsou psychologicky schopní participovat aktivně na celém rozsahu aktivit týkajících se péče o dítě, a že je to důležité pro oba – pro otce i pro dítě.

Nové typy rodin na konci 20. století nabízejí nové způsoby, jak přistupovat k rodičovství a jak jej prožívat. Objevily se nové ideály otcovství, které odpovídají současným kulturním a společenským trendům a postupně opouštějí již překonaná tabu a dogmata minulých historických období. V posledních několika letech obecně dochází ke kvalitativnímu posunu směrem k akceptaci různých vzájemně odlišných forem praktikování a prožívání otcovství, ačkoli do jisté míry přetrvávají i některé náhledy a postoje k otcovství, které by bylo možné nazvat tradičními.

Podle tradičního modelu z vývojově psychologického hlediska, z něž vychází i přístup pedagogický, začíná otcovství na straně otce již v jeho dětství a při postupném utváření mužské identity, na straně dítěte vzniká vztah s otcem, pokud je přítomný, již v prvním roce života. Tradiční model otcovství vycházel z chápání genderových rolí jako vzájemně komplementárních (Vágnerová, 2007, 35). Tato komplementarita, respektive dělení na mužské a ženské, se přenáší i do vyšších než individuálních rovin života jedince. Zajímavá, provokativní zjištění však přinášejí studie, které nabízejí pohled vně partnerského vyjednávání. Muži často čekají, až budou o pomoc požádáni a doufají, že nebudou, nebo si hrají na “hlupáky” (zapomenou, pokazí, neví, kde to je) a dosáhnou toho, že o pomoc znovu požádáni nebudou. Americký sociolog Kimmel (1987) vysvětluje tuto skutečnost, že někteří otcové mají tendenci dělat se neschopnějšími ve své účasti, než ve skutečnosti jsou, tím, že nemuseli přijmout, nebo se necítí dobře ve své expandující netradiční roli.

Nyní se však začíná dle Badintera (1999) hovořit o jiném “novém otci”, který nemá potřebu definovat svou mužskou identitu v opozici vůči identitě ženské a bez obtíží přijímá pečovatelské úlohy, které přirozeně patří k rodičovství. Je stejně zaujat svými malými dětmi jako je angažovaný v placeném zaměstnání. Ženy se nepochybně čím dál tím více dožadují dělby všech povinností a úloh, včetně lásky k dětem a vyvíjejí nátlak na muže. Muži jsou mnohem více povzbuzováni k tomu, aby vyjednávali se svými partnerkami o tom, jak bude probíhat péče o dítě.

I v současné české společnosti dochází podle Možného (2008) k přesunu důrazu na obohacující kvality rodičovství, které přestává být vnímáno jako zdržující obtíž a postupně získává svou původní hodnotu, převyšující úspěch v zaměstnání, rodina se v nadcházející odlišné generaci dostává na prvním místo v hodnotovém žebříčku. Bylo by příliš optimistické tvrdit, že “nový otec” je prototypem, který v současnosti ve společnosti převládá. Jde spíše o určitý vzorec, který se v čím dál tím větší míře začíná objevovat.

4.4.2 Vztah dítěte k otci a otce k dítěti

Otec má sice neopomenutelný podíl na přivedení nového člověka na svět, jeho role je však až do narození dítěte ryze pozorovací. Sám obvykle, až na velmi senzitivní a citlivé partnery, na svém těle nepozoruje žádné změny související s vývojem dítěte. Přirozeně vznikající pouto dítěte s matkou tak otcové zažívají většinou až mnohem později. Dalo by se říci, že přeskakují pouto biologické a uplatňují až pouto psychické. Jistě totiž platí, že *„muž a dítě se vzájemně objevují, postupně se rozvíjí jejich vztah.“* (Zoja, 2005, 23). S tímto tvrzení souhlasí Vágnerová (2007) a doplňuje, že tento vztah musí vyplývat z úmyslu muže, z jeho vědomé volby. Muž se nestává otce tím, že dítě zplodí, ale až v kontaktu s ním a v rámci postupného navazování vztahu. Parke (1996) tvrdí, že zájem otce o těhotenství pozitivně koreluje s mírou zapojení do péče o dítěte v prvních šesti týdnech po porodu a jeho postoj má vliv na partnerčinu radost z mateřství. Dále konstatuje, že otcové s vlastní bezpečnou vazbou vytváří častěji bezpečnou vazbu s dětmi, jsou častěji u porodu a jsou aktivnější při péči o dítě. Podle Šulové (2004, 139) si otec vytváří reprezentaci svého otcovství a dítě potom svým chováním *„ovlivňuje způsob, jakým se otec cítí být otcem“*.

Zakladatel “psychologie otcovství” Michael E. Lamb (2010) již v roce 1976 upozornil na základě tehdejších výsledků empirického pozorování na skutečnost jakým způsobem si kojenci vytvářejí jiný vztah k otcům než k matkám. V blízkosti otce projevují jiné reakce a vydávají jiné zvuky. Z dlouhodobější perspektivy kojenci, kteří mají od počátku života blízký a častý přístup k otci, lépe snášejí přítomnost cizích lidí. I Parke (1996) je přesvědčen, že bezpečná vazba s otci pozitivně ovlivňuje sociální chování dítěte v pozdějším věku.

Podle Zoji (2005) je obrazem současného otce nepřítomný otec, ale ten není nepřítomný proto, že by např. jako Odysseus musel bojovat ve válce. Chybí jako chlap a vzor, což mj. často znamená, že nebojuje vůbec. Otec nemusí chybět jen fyzicky, tedy v rodině vůbec nebýt, ale i psychicky, tedy nebýt k dispozici, nekomunikovat, nebo v dnešní

době nejčastěji trávit čas v práci. A pokud dnešní otec v něčem nebojuje viditelně a výrazně, potom je to především ve vztazích. V případě mnoha rozvedených manželství je to zřejmé, ale otec je bohužel fakticky nepřítomen a nebojující, i když žije s rodinou. Na druhou stranu, otcové, kteří navázali kvalitní vztahy se svými dětmi, opouštějí rodinu méně často.

Matějček (2005) definuje několik nebezpečí, která mohou ovlivňovat rozvoj vztahu otec - dítě:

- nízký zájem otce o dítě z důvodu jeho osobní nevyzrálosti,
- přetížení jednoho z rodičů při péči o novorozené dítě, nedostatečné rozdělení rolí,
- péče o dítě jako „ženské mystérium“ (matka vyřadí otce z péče o dítě, protože ji považuje za ženskou záležitost).

Být dobrým otcem znamená ten nekonečný boj s vlastními pochybnostmi, pohodlností, obavami i vnějšími okolnostmi nikdy nevzdávat.

4.4.3 Gender studie otcovství

Partneři vstupují do vztahu s individuálními představami o správných genderových rolích v rodině, o způsobech naplnění podoby rodičovství, jež získali v původní rodině a dalšími socializačními činiteli. Genderová relevance reprodukce otcovství ve vztahu k formám mateřství zůstává nutně vztažena ke kritériím sociální stratifikace, jako jsou status, etnicita, věk.

Některé aspekty tématu otcovství se dostaly na agendu sociální politiky se vstupem ČR do EU. Maříková a Radimská (2003, in Šmídová, 2008) například poukazují na fakt, že ani nástup muže přímo na rodičovskou dovolenou nemusí nutně vyvolat změnu postojů ke genderovým rolím v rodině. Přístup mužů k angažovaným formám otcovství a genderové role mění spíše délka stráveného času v rodině a ne jen intenzita zapojení do zážitku.

Zatímco dříve byl muž v naší kultuře od porodu oddělován, v současnosti je jeho přítomnost u porodu častá. Říčan (2006) uvádí, že takovíto muži vyprávějí, že šlo o silnou zkušenost, která je obohatila a pozitivně ovlivnila jejich citový vztah k matce i dítěti. Fenoménu přítomnosti muže u porodu bývá přitom někdy přisuzován klíčový význam pro navázání vztahu s dítětem, menší souvislost je dokládána ve vztahu k zapojení do rodičovské péče. Tomuto oponuje řada výzkumníků, např. Holter (2003, in Šmídová, 2008), který tvrdí, že přítomnost muže u porodu nemá žádný vliv na rodinné uspořádání

rodičovských povinností, podle kterého mužům nadále zůstává to “lepší z obou světů”, pracovního a rodinného.

Šmídová (2008) provedla průzkum na téma přítomnosti otce u porodu a rekonstrukce genderových vztahů v rodině. Z její analýzy vyplývá, že otec u porodu je novým normativním očekáváním, přičemž aktéři konfrontují a propojují očekávání. Přítomnost otce u porodu tedy může odrážet genderové očekávání vztažené k mužům jako k opoře ženy.

4.5 Představy a realita rodičovství

Maminka se při pohledu na rostoucí břicho těší, že si na mateřské odpočine. Na noční stolek si nachystá tlustou knihu, aby jí ty dlouhé večery u postýlky lépe utíkaly...

Těhotná žena je dle Říčana (2004) “v naději”, naděje ji obklopuje, přesahuje, nese. Těší se, vymýšlí jméno, přemýšlí, zda si nechat sdělit pohlaví dítěte. Realita pak může být jiná. Některé matky zjistí, že jim existence dítěte nic neříká, že je nezajímá tak, jak to vidí u jiných matek, to je však tak nejhorší varianta. Postupně se boří mýtus, že všechna očekávání musejí být pozitivní, nastávající rodiče mohou pociťovat i negativní pocity, jako je úzkost a strach.

Očekávání a jejich naplnění či nenaplnění mohou hrát velkou roli při přechodu k rodičovství, nenaplněná očekávání mohou působit stresové situace. Zejména u matek prvorodiček, které si vytvoří, podporované médii, iluzorní představu, mohou působit šok, že situaci nezvládají (Možný, 2008). Dítě porušuje citovou rovnováhu dvojice a ta musí hledat novou. Dítě se může stávat předmětem sporů, výčitek (Říčan, 2004). Narození dítěte může působit negativně i pozitivně. Změna je hodnocena v závislosti na očekáváních, jaké oba rodiče měli a okolnostech, do kterých se dítě narodilo. Tyto změny, které nemusí být podle Vágnerové (2007) pozitivní, musí rodiče do svého života zapracovat a přizpůsobit se jim.

Navzdory rozšířenému přesvědčení, že narození dítěte přináší další sblížení manželů, sociologové i manželští a rodinní poradci docházejí k názoru, že s příchodem dětí přibývá v domácnosti napětí a klesá spokojenost s manželstvím. Přestože se novopečení rodiče obvykle z narození dítěte radují, jen málokdy jsou připraveni na to, do jaké míry jim dítě

naruší život. Stuchlíková (2009) uvádí negativní dopady: například spánku je většinou méně a je často přerušován. Jejich vztah nutně pozbývá určité spontánnosti a je méně času pro pěstování ostatních zájmů. Je třeba více peněz i domácích prací a tím, jak se pár pohrouží do svých rodičovských rolí, potlačí své role partnersko-milenecké.

Podle výzkumné studie Šmídové (2008) rodiče částečně reflektují absence výrazů, kterými by sdělili svou novou rodičovskou zkušenost, pokud nechtějí sklouznout ke kliše pojmům, jako je radost, štěstí a láska. Cenou za rodičovské radosti je dle nich řada nesnází, problémů, dřiny a nevyspaní.

Zajímavé je sledovat očekávání žen a mužů o jejich zapojení do péče o dítě a domácnost po porodu. Přínosné jsou výsledky jednoho z výzkumu zabývajících se důležitostí osobního očekávání vzhledem k budoucímu zapojení otce do péče o dítě, který ukázal, že očekávání mužů i žen je důležité pro reálné praktické zapojení do činností (Cook et. al. 2005, in Chytilová, 2007). Pro emoční zapojení (hry) jsou důležitější představy mužů.

Důležitým spojovacím prvkem ve vztahu s partnerem je sex. Sexuální život mateřství ovlivňuje a zpětně se v něm zrcadlí. Chvála a Trapková (2006, in Krobová 2011) usuzují, že spokojenost se sexuálním vztahem je posledním indikátorem stavu partnerství. Je důležité citlivě reagovat vzájemně na sexuální potřeby. Muž většinou respektuje potřeby ženy během těhotenství a zotavování po porodu. Pak však očekává obnovení vztahu po fyzické stránce. U ženy vlivem těhotenství a porodu však dochází ke změnám, které nemusejí umožňovat dosavadní sex. Stává se také, že ženy jsou naprosto vyčerpány mateřskými povinnostmi a o sex nemají nejmenší zájem. Ujištění partnera, že tato skutečnost nesouvisí se vztahem k němu, je nutné, avšak ne vždy se setkává s pochopením (Gurrentz, 2003).

5. Specifika života žen na rodičovské dovolené

5.1 Mateřská a rodičovská dovolená v České republice a v Evropě

Změny v reprodukčním chování v České republice se projeví v prudkém poklesu porodnosti, až do roku 1996 významně klesal počet narozených dětí, v období 1997 - 2001 pak počet živě narozených dětí stagnoval na úrovni 90 tisíc ročně, v roce 2003 se živě narodilo 93 685 dětí. Klesající počty porodů byly spíše překvapením, neboť do reprodukčního věku nastupovaly v 90. letech silné populační ročníky z let 1973 – 77, které se k založení či rozšíření rodiny rozhodly však až po dosažení věku 30 let. Společenská transformace vedla ke změně rodinného chování, tj. založení vlastní rodiny je odkládáno do vyššího věku (Kocourková, 2011). V roce 2004 nastalo pomalé zvyšování porodnosti, označované jako "babyboom", šlo však jen o malou populační vlnu, jež vyvrcholila v roce 2008. Mírné zvýšení plodnosti je, jak uvádí Kocourková (2011), výsledkem opožděného kompenzačního efektu a nástupu nového režimu reprodukčního chování⁵.

Když se řekne rodičovská "dovolená", většinu žen jistě napadne, proč právě "dovolená", když tento čas nemá s odpočinkem mnoho společného. Přestože někdy používáme i vžitý termín "mateřská", míníme tím vlastně "mateřskou i rodičovskou dovolenou". Když tedy v naší práci hovoříme o ženách na rodičovské dovolené, máme na mysli také ženy na mateřské dovolené. Tyto dva pojmy se totiž obvykle překrývají.

Mateřská dovolená je definována jako volno, které zaměstnankyni (matce) náleží v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě po dobu 28 týdnů. Mateřskou dovolenou zaměstnankyně nastupuje zpravidla od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, nejdříve však od počátku osmého týdne před tímto dnem. Mateřská dovolená v souvislosti s porodem nesmí být nikdy kratší než 14 týdnů a nemůže v žádném případě skončit ani být přerušena před uplynutím šesti týdnů ode dne porodu. Vrátili-li se žena do práce po skončení mateřské dovolené, je zaměstnavatel povinen zařadit ji na původní práci a pracoviště (www.mpsv.cz).

Od ledna 2009 se peněžitá pomoc v mateřství vyplácená po tuto dobu zvýšila v závislosti na výši předchozího příjmu. Na tzv. mateřskou dovolenou navazuje dovolená rodičovská, která může být placena až do 4 let věku dítěte. Délka příspěvku i jeho výše,

⁵ Kompenzačním efektem posunu plodnosti se rozumí nárůst plodnosti starších žen (ve věku 33-37 let). Vyšší intenzitu plodnosti zaznamenávají od r. 2004 rovněž mladší ženy ve věku 28-30 le, které se již chovají podle nového reprodukčního programu.

právě tak jako benevolentní podmínky neomezující možnost výdělku pečujícího rodiče, jsou ve světě zcela ojedinělé. Do institutu rodičovské dovolené se promítá zásada rovného zacházení s muži a ženami. Při návratu z rodičovské dovolené nemá již zaměstnavatel povinnost zařadit zaměstnance na jeho původní práci a pracoviště – přidělí práci podle pracovní smlouvy.

Během rodičovské dovolené nenáleží rodiči náhrada mzdy, má však nárok na pobírání rodičovského příspěvku, který je stanoven ve třech výměrách daných v pevných měsíčních částkách - zvýšené (11 400 Kč do dvou let dítěte), základní (7 600 Kč do tří let dítěte) a snížené (3 800 Kč do čtyř let). Rodič si délku čerpání rodičovského příspěvku může zvolit (www.mpsv.cz). Rodičovský příspěvek prošel od 1. ledna 2012 některými změnami, která se dotýkají i nároku lidí, kteří jsou nezaměstnaní. Pokud je matka nezaměstnaná (na rodičovské dovolené s předchozím dítětem nebo také dřívější OSVČ) a otec dítěte nebyl účasten nemocenského pojištění má nárok jen na čtyřletý cyklus.

Mateřská a následná rodičovská dovolená se v různých zemích liší. Jednoznačně nejvýhodnější podmínky mají rodičky v Norsku. Mateřská dovolená zde trvá 42 až 52 týdnů, a peněžité podpora v mateřství se pohybuje mezi 80 a 100% průměrného výdělku ženy před nástupem na mateřskou dovolenou. Rodičovská dovolená v ČR je nejdelší ze zemí Evropské unie. Nejkratší rodičovskou dovolenou mají ve Velké Británii a na Kypru, kde činí pouhých 13 týdnů. V Bulharsku (6 měsíců), Nizozemsku (3 měsíce), Irsku (3 měsíce), Španělsku (3 roky), Řecku (3,5 měsíce), na Maltě (3 měsíce) a na Kypru je rodič s dítětem na rodičovské dovolené dokonce bez vlastního příjmu, tj. v těchto zemích nevzniká nárok na žádné dávky. U našich sousedů v Německu činí délka rodičovské dovolené 12 měsíců, v Rakousku 24 měsíců. Polsko a Slovensko umožňují čerpat rodičovskou dovolenou v rozsahu do 3 let věku dítěte.

Rodičovský příspěvek v paušální výši se vyplácí kromě České republiky také např. v Belgii, Polsku, Rumunsku, Slovensku či Lucembursku. V jiných zemích je výše rodičovského příspěvku vázána na výši předchozího výdělku, přičemž nejvyšší je ve Slovinsku (1 rok) a Estonsku (3 roky) a činí 100 % předcházejícího výdělku. Ve Švédsku (480 dní) a Dánsku (52 týdnů) činí výše rodičovského příspěvku 90% předchozího výdělku, v Lotyšsku (1 rok) a Finsku (158 pracovních dní) činí 70 % předchozího výdělku, zatímco v Itálii (10 měsíců) se vyplácí rodičovský příspěvek ve výši 30 % předchozího výdělku.

Za nejštědřejší státy v oblasti podpory rodin s dětmi se považují Dánsko a Lucembursko, ovšem Česká republika nevyhází v tomto evropském srovnání vůbec špatně. Jednoznačně nejkomfortnější podmínky mají maminky v Norsku (to však není členem EU).

Právě aktivní zapojení otců do péče je zcela zásadní pro dosažení větší rovnosti mezi muži a ženami ve společnosti, ale rovněž nepřímo také nutnou podmínkou společenského ocenění péče (Maříková, 2008). Například zavedení otcovské kvóty ve Švédsku vedlo k nárůstu času, který otcové tráví se svými dětmi, dnes se zde otcové podílejí na rané péči až 20 % z celkového času.

Ve většině zemí EU je to, co je u nás diskutované téma, standard a nikdo se nepozastavuje například nad údajnou škodlivostí jeslí, jako je tomu u nás. Chůvy jsou ve Velké Británii natolik samozřejmé, jako u nás mateřská škola samozřejmou součástí předškolního vzdělávání.

5.2 Specifika života žen na rodičovské dovolené

Některé studie ukazují, že v oblasti zajištění péče v rodině se v České republice projevuje mj. dědictví minulosti (před rokem 1989). Sirovátka (2003) uvádí, že jde především o kvalitu institucionální péče ve spojení s vnucenou zaměstnaností žen, o jejich špatné zkušenosti s tím spojené a následně odklon veřejnosti od těchto zařízení pro děti do 3 let (jesle).

Závažná a velmi aktuální je otázka zastupitelnosti rodiny v denní péči o nejmenší děti. Střetávají se zde požadavky sladování rodiny a zaměstnání, s požadavky formulovanými pediatry a vývojovými psychology na výchovu dětí. Racionálními výchovnými opatřeními a plánovitým utvářením výchovy nelze nahradit přirozenost a spontánnost kontaktu, jež dítě zažívá v rodině (Šulová 2003). I Matějček (2005) tvrdí, že děti jsou z hlediska vývojové psychologie na tzv. kolektivní výchovu v tak útlém věku vývojově nedorostlé a nedozrálé.

V České republice většina žen (podle údajů MPSV to v roce 2009 bylo 98,5% žen) zůstává po narození dítěte doma na tzv. rodičovské dovolené a pro ženu tak nastává období, které se naprosto liší od způsobu života, který vedla před narozením dítěte. Tento

způsob řešení situace je řešením očekávaným, tedy i akceptovaným nejen u nás, ale i v jiných zemích. Muži se tedy orientují na práci, zatímco ženy se soustřeďují na dítě a prostředí doma (Maříková, 2008).

V období dvou, tří, respektive čtyř let naprosto změní svoji každodennost a do centra jejího zájmu se dostává péče o dítě a jeho potřeby. V tomto období bývají rodičovské role a z nich vyplývající chování genderově diferencovány. Otcové přejímají vesměs jen část výchovné činnosti, ve větší míře se účastní volnočasových aktivit. Každodenní rutinní péči o dítě se věnují jen občas, v zastoupení matky a tuto činnost chápou jako pomoc matce. Většinu péče o malé děti, jejich výchovu i celkový rozvoj zajišťují ženy-matky (Vágnerová, 2007). Podle výzkumu Rodiče 2005 ženy na rodičovské dovolené tráví péčí o dítě v průměru 10,6 hodin, muži 2,1 hodin denně. Podle Bartákové (2007) většina mladých lidí považuje péči matky za nejlepší pro zajištění péče o dítě do tří let.

Pro spokojenost ženy na mateřské a rodičovské dovolené je důležité to, co jí mateřská role a vztah s dítětem přináší. Hlavním zdrojem spokojenosti je schopnost radovat se ze svého dítěte a z jeho vývoje (Tíkalová, 2005). To se samozřejmě hodně odvíjí od dítěte samotného – míra uspokojení a radosti z dítěte záleží na tom, jestli je zdravé a celkově prospívá.

5.3 Problémy žen na rodičovské dovolené

Jak již však bylo v předchozích kapitolách uvedeno, mateřství mimo pocitů naplnění a štěstí může přinášet i pocity frustrace, izolovanosti od okolního světa. Idealizující očekávání společnosti neodpovídají reálným možnostem. Rozpor vede ke zklamání (Vágnerová, 2007). Dle Možného (2002) četné studie prokázaly, že příchod prvního dítěte je obtížnější pro vzdělanější páry než pro matky z dělnických rodin. Zejména ženy s profesionálními aspiracemi (a vysokými aspiracemi na zvládnutí své mateřské role) pociťují podle amerických výzkumů tento přechod tíživěji. Dnes vzdělanější matky malých dětí čelí tlaku médií i svého okolí, aby byly perfektními matkami, pociťují frustraci a pocit vlastní nedostatečnosti.

Pro ženu na mateřské dovolené může být **stereotypní péče o malé dítě a práce v domácnosti** stresující, může se cítit limitovaná (Vágnerová 2007). Její aktuální postavení

ženy v domácnosti ji ochuzuje i v oblasti identity, ztrátou profesní role přišla o svou nejprestižnější složku (Matlin, 2000), s čímž souhlasí i Bartlová (2007), která potvrdila, že s vlastní autonomní identitou souvisejí negativní prožitky ohledně přerušování své dosavadní realizace.

Kromě stereotypu zatěžuje život ženy na mateřské dovolené i **minimalizace sociálních kontaktů**. Žena na MD má už z prvního pohledu omezené možnosti sociálních kontaktů. Mnoho žen se musí vyrovnat s určitou **sociální izolací**. Pocity izolace bývají nepříjemné a mimo kontaktu s dětmi jsou pro matku důležité i společenské kontakty s dospělými lidmi. Sociální síť matky na mateřské dovolené bývá redukována, přátelské vztahy jsou často utlumeny. Důležitou součástí se stávají vztahy s prarodiči, zejména pokud jí pomáhají. Pro matku bývají důležité i přítelkyně, zvláště pokud jsou v podobné životní situaci (Vágnerová, 2007). Žena se také stává více závislá na svém partnerovi, nejen kvůli finančnímu zabezpečení, ale partner může být někdy jedním z mála lidí, který jí přináší možnost spojení se světem dospělých. (Výrost, Slaměník 1998).

Narození dítěte a zásadní změna v životě rodičovského páru se však zcela zákonitě projeví i **proměnou partnerského vztahu**. Vše se podřizuje potřebám dítěte, a to i na úkor společných zážitků rodičů. Dochází k redukci vzájemných interakcí a vztah se může dostat na úroveň emočně ochuzeného stereotypu. V době po narození dítěte (především prvního v pořadí) dochází k mírnému poklesu spokojenosti v manželství. Tato proměna k rodičovství není okamžitá ani snadná. Přestože může vést k celkovému prohloubení intimity a kvality partnerské vazby, projde několika krizovými obdobími (Vágnerová, 2007). Podle Lee (1998) se praktická i emocionální podpora matky od partnera i blízkého okolí během prvního roku po narození dítěte obvykle postupně snižuje. Pokud je ale evidentní větší zapojení mužů do péče o děti, vede to k pozitivnímu vývoji mužů (ve smyslu rozšíření jejich rolí a prožitků) a rovněž se zvyšuje spokojenost obou partnerů s partnerským vztahem (Bartlová, 2007). Manželský pár by měl věnovat pozornost i svému vztahu a osobním potřebám.

V důsledku stoupajících životních nákladů a finance rodiny závislém pouze na jednom příjmu a rodičovském příspěvku dochází často u žen k nespokojenosti také ve **finanční situaci** (Ondráčková, 2011). V současnosti mohou ženy preferovat přímý finanční transfer od státu v podobě “zkrácené mateřské dovolené” na dva roky. Dostatečně vysoký příjem

snižuje riziko propadu životní úrovně rodiny a zvyšuje možnost bezproblémovějšího návratu zpět na trh práce. Přesto tento způsob není preferován (Rodiče 2005).

Na druhou stranu může, jak uvádí Maříková (2008), být život ženy na mateřské dovolené relativně klidný, může si jej zorganizovat, jak se jí líbí. Žena se podle ní může cítit svobodnější, nemusí se časově a pracovním podřízovat žádné autoritě. Podle Maříkové (2008) vnímají tak některé ženy možnost být doma s dítětem jako příležitost mít “dovolenou od práce”.

A především, zůstat doma s dětmi má jednu velkou výhodu – do tří let dítěte jsme schopni ovlivnit jeho výchovu. Do tří let mu můžeme láskyplně vštípit základní pravidla a naučit je, jak zvládat vztek, frustraci, bez toho, že dítě trpí nedostatkem blízkosti a lásky od mámy. Profesor Matějček (2005) považuje za nejdůležitější respektovat určitý vývojový rytmus. Jak píše, ne náhodou se u dítěte objevuje citová vázanost k mateřské osobě a strach z cizích lidí a pak teprve lokomoce; napřed citová vázanost v rodině a k domovu a potom teprve vstup do sociální skupiny vrstevníků.

5.4 Mateřství, rodina a práce

Sféra práce i soukromí prochází v současných ekonomických rozvinutých společnostech výraznými změnami (Beck, 2004). Nejistota a rizika trhu práce se mohou prolínat s nestabilitou partnerských a rodinných svazků, co může vest omezení naplnění rodičovských aspirací nebo blokaci možnosti pracovního uplatnění. Od “moderní ženy” se však očekává, že bude v zaměstnání úspěšná, ale současně touží po tom, aby byla i spokojenou a šťastnou manželkou a matkou.

Postoj žen k vlastní profesní roli je dle Vágnerové (2007) různý. Má tři základní varianty:

- Zaměstnání je méně významný doplněk role manželky a matky, pouze ekonomická hodnota (převažuje u žen s nízkou kvalifikací a raným vyhraněním ženské role)
- Profesní role je stejně významná jako role manželky a matky – tyto ženy řeší koordinaci obou rolí (typická pro ženy s vyšším vzděláním)

- Pro určitou skupinu žen je profesní role významnější než role manželky a matky – děje se tak méně často, jedná se o ženy s vysokými ambicemi a nadprůměrnými předpoklady

Matky se v České republice z rodičovské dovolené vracejí ke svému původnímu zaměstnavateli jen zhruba v polovině případů (Rodiče 2005) a mezi nezaměstnanými převažují ženy mezi 25-40 lety, tj. v té fázi, kdy pečují o závislé děti (Sirovátka, 2003).

Proč tedy není preferována “zkrácená rodičovská” dvouletá dovolená, která by mohla zamezit snížení pracovní kvalifikace? Možné vysvětlení je, že tříletou rodičovskou považují ženy za zaběhnuté, optimální řešení. Také za méně zátěžové řešení, matky anticipují problémy, které při brzkém návratu do práce mohou nastat (časový pres, absence na pracovišti z důvodu nemoci dítěte) a jsou spojeny se zvládnutí “dvojí” směny, v zaměstnání i doma.

Podle výzkumu Maříkové (2008) ženy-matky v České republice po ukončení rodičovské dovolené preferují práci, která jim umožňuje pečovat o dítě, a proto se snaží najít takovou, která by jim to umožnila (např. částečný pracovní úvazek). Výkon práce na plný úvazek designovaný “od do” jimi není považován za kompatibilní s pečovatelskými závazky. Realizace těchto nároků však vede k prohloubení rozdílu mezi muži a ženami v pracovním procesu.

Badatelé se nedokáží shodnout, jakou cestou by mělo probíhat zrovnoprávnění mezi muži a ženami. Část zastává názor, že placená práce zaručuje ženám zvýšení jejich nezávislosti a garantuje plně sociální status svobodných občanů. Jiní poukazují na problem přijímání a kopírování mužské cesty (Maříková, 2008).

Ženy se po návratu z rodičovské dovolené mohou potýkat i s dalším problémem, diskriminací při přijímání do pracovního procesu. Zatímco celá polovina matek nezaopatřených dětí (52 %) se někdy setkala při přijímání do zaměstnání s otázkami týkajícími se rodinného života (jako například plánování dětí, péče o děti, existence partnera, případné pomoci od rodičů nebo naopak péče o ně apod.), více než 80 % otců se s dotazy na podobné téma nesetkalo nikdy (Maříková 2006).

Nicméně proč by matky měly být finančně penalizovány za to, že mají děti a proč by výsadou otců měla být práce? Proč je dítě vnímáno ve vztahu k práci žen jako “problém” nejen zaměstnavateli, ale i samotnými matkami a proč tomu tak není u otců?

6. Životní spokojenost

V této kapitole si nejprve vymežíme základní pojmy. Podíváme se na to, co to je kvalita života, osobní pohoda a štěstí a nakonec se zaměříme na životní spokojenost. Celková psychická pohoda je podle Křivohlavého (2010) cílem pozitivní psychologie, Seligman (2002, in Křivohlavý 2010, 10) tento cíl vyjadřuje: *“budováním nejlepších kvalit života”*.

6.1 Kvalita života

Kvalitu života definuje Křivohlavý (2001, 40) *“s ohledem na spokojenost daného člověka s dosahováním cílů určujících směřování jeho života”*. Kvalitu života a životní spokojenost dává do souvislosti Křivohlavý (2006). Od druhé poloviny minulého století se pojem kvalita života objevuje a zkoumá v různých vědních disciplínách. Při vymežování pojmu kvality života panuje mezi jednotlivými autory nejednotnost a nejednoznačnost. Definice kvality života mají však jedno společné, a to, že pojem „kvalita života“ má obsahovat údaje o fyzickém, psychickém a sociálním stavu jedince.

Definice kvality života podle Fahrenberga et al. (2001) volně navazuje na definici zdraví Světové zdravotnické organizace (WHO), podle které zdraví je: „Stav plného tělesného, duševního a sociálního zdraví.“ Definice kvality života dle WHO pak zní: *„Vnímání pozice jedince v životě v souvislosti s danou kulturou a hodnotovým systémem a ve vztahu k individuálním cílům, očekáváním, standardům a obavám.“* Pojem kvalita života může také vyjadřovat prožitek vlastního zdraví, úrovně osobní pohody, životní spokojenosti a postavení v sociální stratifikaci.

Ke konceptu kvality života můžeme přistupovat ze dvou hledisek, subjektivního a objektivního. **Subjektivní kvalitu života** tvoří: psychická osobní pohoda, sebeúcta (self – esteem), sebeuplatnění (self – efficacy), osobní zvládnání náročných životních situací. **Objektivní kvalita života** je dána funkčními dispozicemi organismu, zdravotním stavem a socioekonomickým statutem. Subjektivní kvalita života se týká jedinceva vnímání svého postavení ve společnosti v kontextu jeho kultury a hodnotového systému. Výsledná spokojenost je závislá na jeho osobních cílech, očekáváním a zájmech (Vymětal, 2003). Podle téhož autora lze objektivní kvalitu života také vidět jako míru, v níž jedinec využívá možnosti svého života.

Jako součást kvality života bývá často chápána osobní životní pohoda, o které je pojednáváno následovně.

6.2 Štěstí a životní pohoda

Termín životní pohoda pochází z pojmu pozitivní psychologie, well-being přeloženo jako *"dobré bytí, jsem v pohodě, je mi dobře"* (Křivohlavý, 2010, 181). Subjektivní životní pohoda je definována Diener et al (2002, in Křivohlavý, 2010, 181) jako *"kognitivní a emocionální vyhodnocení vlastního života"* a vychází z údajů, které poskytuje vlastní zkušenost dotazovaného.

Pocit (prožitek) osobní pohody zahrnuje životní spokojenost, pozitivní emoce a pocit štěstí (Diener, 1994, in Křivohlavý 2010). Od 5. století př. n. l. se nečinil valný pokrok k porozumění lidskému štěstí, např. Aristoteles ztotožňuje štěstí a blaho s ctnostným životem. U odborné psychologické veřejnosti přestal být termín štěstí diskutabilní v roce 1967, díky vlivu Wilsonovy studie⁶, jak uvádí Lewis (2010).

Selingman (1979, in Křivohlavý 2001) je toho názoru, že k minulosti se vztahuje spokojenost, k současnosti pocit štěstí a nadšení a k budoucnu pak naděje a optimismus a Mohapl (1992) doplňuje, že životní spokojenost se vztahuje ke kognitivním a hodnotícím procesům, pozitivní emoce a štěstí se vztahují k emocionálnímu ladění a jeho jednotlivým kvalitám.

Kebza a Šolcová (2005b) duševní pohodu řadí mezi afekty, nálady a osobnostní rysy. Well-being tedy v pojetí těchto dvou autorů obsahuje tři složky: emotivní, kognitivní a postojovou. Tito autoři uvádějí 4 složky subjektivního pocitu osobní pohody. První složku tvoří psychická osobní pohoda v užším slova smyslu. Ta je tvořena emočními a kognitivními dimenzemi, mezi které patří pozitivní a negativní efektivita, dále štěstí, životní spokojenost, psychosomatické symptomy, nálada, shoda mezi očekávanými a dosaženými životními cíli.

⁶ Šťastným se jeví člověk mladý, zdravý, dobře vzdělaný a vychovaný, dobře placený, extravertovaný, optimistický, bezstarostný, věřící, ženatý (vdaná), s vysokým sebehodnocením, sebeúctou, vysokou pracovní morálkou, s mírnými aspiracemi a širokou inteligencí. Pohlaví se nejeví důležité.

Subjective well-being, subjektivní pohoda je jako kognitivní zkušenost dle Laška (2004, in Kaspříková 2008) tvořena srovnáním aktuálního životního stavu jedince s očekávaným, s ideálním stavem.

Odpověď na otázku, co ovlivňuje subjektivní pocit pohody se pokouší dát i následující teorie (Křivohlavý, 2010):

1. Podle **teorie životní cílů** je člověk v pohodě, když jde za tím, co si stanovil jako cíl a je vše v pořádku. Pocit subjektivní pohody vykazuje určitou trvalou charakteristiku.
2. Podle **teorie uspokojování životních potřeb**, je jejich uspokojování důležité pro pocit osobní pohody, byť jejich vliv se ukazuje krátkodobým.
3. **Teorie biologických základů pocitů pohody** se zaměřuje na genetický vklad pohody, s ohledem na temperament člověka⁷.

6.2.1 Dimenze osobní pohody

C.L. Keyesová a C.D. Ryffová (1995, in Kebza, 2005a) vymezily šest základních dimenzí osobní pohody:

1. **Sebepřijetí** - spokojenost se sebou samým, pozitivní postoj k sobě samému, přijetí svých dobrých i špatných vlastností, srozumění s vlastní minulostí
2. **Pozitivní vztahy s druhými lidmi** - empatie, zájem o druhé
3. **Autonomie** - nezávislost na hodnocení a očekávání druhých, sebeurčení, schopnost odolat sociálnímu tlaku a zachovat si vlastní názor
4. **Zvládnání životního prostředí** - přehled o tom, co se děje v okolí, pocit kompetence při zvládnání každodenních nároků, schopnost vidět příležitost a využít jí pro své cíle
5. **Osobní růst** - otevřenost novému, pocit vývoje, nedostatek nudy a stagnace, schopnost vidět pozitivní změny vlastního já
6. **Smysl života** - cílesměrnost, pocit, že minulý i přítomný život má smysl, směřování k dosažení cílů

Podle Sobotkové (2011) je kognitivní složku osobní pohody (subjective well-being), dána složkou afektivní a složkou kognitivní, kterou tvoří životní spokojenost.

⁷ Vyšší míra pohody se projevuje u charakteristiky extroverze, charakteristika neuroticismu má naopak negativní vztah k subjektivní pohodě. Důležitý je celkový postoj k životu, jaké je jeho pojetí a „vidění“ světa i života.

6.3 Vymezení životní spokojenosti

Životní spokojenost není jednoduché vymezit. Patří mezi základní konstrukty pozitivní psychologie a vyjadřuje v podstatě subjektivní aspekt kvality života. V psychologickém slovníku (Hartl, Hartlová, 2004) najdeme pouze definici slov životní – „vztahující se k životu“ a spokojenost – „příjemný pocit z dobrých vztahů a dobře vykonané činnosti“. Blatný (2005) definuje životní spokojenost jako je jeden z klíčových pojmů v širší oblasti psychologie osobní pohody (well-being). Křivohlavý (2001) nazývá životní spokojenost životní pohodou, nebo celkovou životní pohodou, viz. předchozí kapitoly.

Well-being se podle Fahrenberga et al. (2001) dá označit jako subjektivní zdravotní stav, který je popisován pomocí čtyř základních dimenzí: životní spokojenost (kongruence, kognitivní komponenta subjektivního zdravotního stavu), štěstí (vztahuje se k dlouhodobému pozitivnímu afektivnímu stavu), pozitivní afekt (přechodný pocit radosti) a negativní afekt (přechodný pocit strachu, deprese, starostí, atd.)

Významnou dimenzí well-beingu je tedy také wellness, nebo-li tělesná zdatnost. Kláden je důraz především na vliv pohybové aktivity na osobní pohodu, neboť pohyb pozitivně ovlivňuje psychickou pohodu. Někdy bývá wellness popisován jako koncept životního stylu, který zahrnuje fyzické i psychické zdraví, zdravou výživu, nekuřáctví, abstinenci, zvládnání stresu, apod. V subjektivním smyslu je wellness pojímán jako pocit zdraví (Kebza, 2005a).

Kdy je tedy člověk se svým životem spokojen? Podle Křivohlavého (2002) je to tehdy, kdy se mu daří dosahovat cílů, které si předsevzal, životní uspokojení je tedy důsledek dlouhodobé zkušenosti z dosahování životních cílů probíhající rychlostí, kterou očekával. Pak můžeme kvalitu života definovat jako „*prožívání životního uspokojení a kladného emocionálního afektu při absenci negativního afektu*“ (Echteld, in Křivohlavý, 2002, 170).

Hamplová (2004) upozorňuje na to, že mezi autory nepadá shoda při snaze o definici životní spokojenosti, ale většina přístupů se shoduje v tom, že zdůrazňuje subjektivitu hodnocení. Tato autorka se též zmiňuje o faktorech, které k životní spokojenosti přispívají. Jím se budeme věnovat v následující kapitole. Pro účely této práce budeme vycházet z konceptů životní spokojenosti co by kognitivní složky subjektivně pociťované osobní pohody.

6.3.1 Faktory ovlivňující životní spokojenost

V současné době probíhá řada psychologických studií zaměřených na životní spokojenost.

Podle top-down (doslova shora dolů) teorie⁸ jsou tím nejpodstatnějším, co určuje životní spokojenost, osobnostní dispozice. Bottom-up (zdola nahoru) teorie⁹ zdůrazňuje roli okolních událostí neboli situačních proměnných. Top-down a bottom-up teorie se dnes většinou nepojímají jako soupeřící, nýbrž spíše jako komplementární. Empiricky byla prokázána tendence spokojenosti ke stabilitě (top-down teorie), ale současně je zřejmé, že její hodnoty se vlivem okolních událostí mění (bottom-up teorie).

Celkově tedy můžeme konstatovat, že bylo mnoha výzkumy zjištěno, že životní spokojenost ovlivňuje velké množství faktorů, které by se daly rozdělit na:

- **sociodemografické** - pohlaví, věk, manželství a sociální opora, zaměstnání a společenský status, kulturní rozdíly
- **biologické** - zdraví
- **osobnostní** - které vycházejí z psychologické charakteristiky osobnosti jako je sebeúcta, temperament, dimenze osobnosti, salutoprotektivní faktory, integrita osobnosti.

Následovně shrneme výsledky nejvýznamnějších výzkumů v této oblasti u nás i v zahraničí.

Sociodemografické faktory

Pohlaví – podle reprezentativní studie Fahrenberga et al. (1994, in Fahrenberg et al., 2001) se jeví muži jako spokojenější se životem než ženy. Naopak studie Šolcové a Kebzy (2005b), kteří provedli výzkum u reprezentativního souboru české populace, ukázala, že vliv rozdílu mezi pohlavími na globální životní spokojenost je nepatrný. Celkově se tedy ve většině výzkumů neprokázaly žádné rozdíly.

Věk - podle Fahrenberga et al. (2001) existuje trend k vyšší spokojenosti s přibývajícím věkem. S postupujícím věkem bude pravděpodobně klesat spokojenost se zdravotním stavem, spokojenost s materiálními poměry ale může naopak stoupat.

⁸ Největší důležitost je připisována dvěma temperamentovým charakteristikám: extraverci a neuroticismu. Tyto vlastnosti jsou do velké míry vrozené, takže top-down teorie předpokládá v otázce spokojenosti významnou roli dědičnosti.

⁹ Patří sem celá řada vlivů, např. očekávané i nečekané události, změny, stresující zkušenosti aj. Podle této představy je tedy spokojenost jedince závislá spíše na okolních vlivech než na stabilních dispozicích.

Manželství a rodina - lidé žijící v manželství vypovídají o větší míře štěstí než ti, kteří nikdy nebyli vdaní či ženatí, jsou rozvedení, žijí odděleně nebo jsou ovdovělí. V šetření zaměřeném na životní spokojenost českých mužů a žen Hamplová (2004) prokázala, že ženy jsou nejspokojenější v manželství a nejméně spokojeny, pokud žijí samy. Muži jsou rovněž nejméně spokojeni, žijí-li sami, na rozdíl od žen však u nich není rozhodující rodinný stav, ale to, zda žijí s partnerkou či nikoliv. Pozitivní vliv manželství a partnerství přitom lze mimo jiné vysvětlit i podle Hamplové (2004) nepochybně „měkkými“ faktory jako je vzájemná společnost, podpora, pomoc a povzbuzení. Celkově se dá jednoznačně říci, že lidé žijící v partnerském vztahu byli se svým životem spokojenější. Nicméně statisticky jsou ženy v manželství méně spokojené než muži (Možný, 2008).

Studie, které se zabývaly vztahem mezi rodičovstvím a životní spokojeností, nebyly již natolik optimistické. Většina studií totiž poukazovala na nevýznamný a dokonce negativní vztah mezi rodičovstvím a životní spokojeností (Andrews, Withey, 1976; Glenn a Weaver, 1981; cit. dle Diener a kol., 1999, in Kaspříková 2008). To potvrzuje výzkum Sobotkové (2011), která zjistila při zkoumání životní spokojenosti a rovnováhy mezi prací a rodinou, že matky s více dětmi jsou statisticky významně méně spokojené. Tyto výsledky jsou zajímavé pro naši práci.

Kulturní rozdíly - kulturní rozdíly a hodnotové postoje s nimi spojené ovlivňují životní spokojenost.

Socioekonomický status – vysoký socioekonomický status, který je definovaný příjmem, vzděláním a povoláním, má zřetelně pozitivní vliv na životní spokojenost, přičemž obzvláště těsná je souvislost mezi příjmem a pracovní spokojeností. Tato souvislost byla zjištěna prakticky ve většině výzkumů (např. Fahrenberg et al., 2001). Existují však i výzkumy, které naopak tvrdí, že mezi příjmem a životní spokojeností neexistuje silná kauzalita. Křivohlavý (2006) tvrdí, že když se zlepší životní podmínky, člověk si na to rychle zvykne.

Korelace mezi vzděláním a životní spokojeností byly prokázány v mnoha studiích. Podle výzkumu Šolcové a Kebzy (2005b) univerzitní vzdělání zvyšuje u české populace téměř jedenapůlkrát pocit osobní pohody v porovnání se základním vzděláním.

Je zřejmé, že práce souvisí s životní spokojeností, protože poskytuje pocit smysluplnosti, optimální úroveň stimulace a zároveň umožňuje navazování pozitivních

sociálních vztahů (Scitovsky, 1970; Csikszentmihalyi, 1990; cit. Dle Diener a kol, 1999). Hamplová (2004) zkoumala vztah mezi životní spokojeností, spokojeností s rodinou a spokojeností s prací. Ukázalo se, že spokojenost s osobním životem je důležitější než spokojenost s prací. Sobotková et al. (2011) zjistila, že matky vykazují výrazně vyšší rovnováhu mezi prací a rodinou než otcové. Vzhledem k tomu, že se může jednat o důležité poznatky pro naši práci, budeme se této problematice věnovat kapitole 6.3.3.

Biologické faktory

Zdravotní stav je patrně nejdůležitější faktor životní spokojenosti. Osoby s objektivním tělesným postižením či funkcionálním omezením jsou ve srovnání s osobami zdravými méně spokojené. Lidé kteří jsou nespokojeni se svým životem častěji vyhledávají lékaře a častěji se také podrobují psychotherapeutickému léčení.

Larson (1978, in Diener a kol, 1999, in Kaspříková, 2008) uvádí, že zatím co subjektivně posouzené zdraví vykazuje vysokou korelaci k SWB, korelace objektivně měřeného zdraví k SWB je spíše nízká (např. Okun a George, 1984; cit. dle Diener a kol., 1999, In Kaspříková, 2008). Možným vysvětlením může být skutečnost, že lidé při subjektivně posuzovaném zdraví vypovídají souběžně o svém stavu emocionálním (Diener a kol., 1999, in Kaspříková, 2008).

Osobnostní faktory

Osobnostní faktory mají mezi faktory ovlivňujícími subjektivní pocit pohody, tedy životní spokojenosti, svou nezastupitelnou pozici.

Dimenze osobnosti – podle Fahrenberga et al. (2001) ukazuje se průkazná korelace mezi životní spokojeností a rysem extravertovanosti. Extravertované, společenské osoby jsou s životem spokojenější než osoby introvertované. Dále byla prokázána souvislost mezi nespokojeností se životem a neuroticismem.

Blatný a Osecká (1998, in Hůlová, 2009) se zaměřili na osobnostní činitele důležité z hlediska životní spokojenosti. Potvrdili negativní souvislost s neuroticizmem a zjistili kladný vliv dominance a afiliace. Uvádějí, že pro úroveň životní spokojenosti je důležitá tzv. vlastní účinnost (self-efficacy) a strategie zvládnání obtížné životní situace. Křivohlavý (2001) ale také poukazuje na to, že na subjektivní pocit pohody má vliv i samotný postoj člověka ke světu ve smyslu zda vidí, že je sklenice poloprázdná, anebo poloplná.

Hardiness – nezdolnost. Jde o charakteristiku osobnosti, která dokáže dobře zvládat stres. Osoby s vysokou odolností mají pozitivní náhled na situaci, neboť cítí, že mají kontrolu nad danou situací. Sobotková (2007) se zabývá otázkami vlivu rodinné resilience na psychické a fyzické zdraví dětí. Dále hovoří o resilienci rodiny a to v souvislosti se zvládáním každodenních i mimořádných stresů.

Sebeúcta je jedním z nejvýraznějších prediktorů životní spokojenosti (Diener, 1984, in Kaspříková, 2008). Campbell a kol. v roce 1976 (cit. dle Diener, 1984, in Kaspříková, 2008) prokázal, že spokojenost se sebou samým vykazovala největší korelaci s životní spokojeností ze všech možných proměnných.

Životní styl – lidé kteří tráví aktivně svůj volný čas, jsou spokojenější se svým životem. Tedy aktivní naplňování volného času přispívá k životní spokojenosti. Kebza a Šolcová (2003, in Hůlová 2009) citují řadu studií, které dokazují, že pohybová aktivita má krátkodobý i dlouhodobý příznivý účinek na psychickou pohodu, příznivě ovlivňuje zejména sebeúctu, tenzi, percepci stresu a nálady člověka. Chybějící kontrola jídelního chování a konzumu alkoholu, tabáku a jiných drog se naopak pojí s vyšší nespokojeností (Rodná, Rodný 2001).

6.3.2 Specifické faktory ovlivňující spokojenost žen na mateřské dovolené

V naší práci se zabýváme tématem životní spokojenosti žen na mateřské dovolené. Proto se v této kapitole chceme zaměřit na pro naši práci nejdůležitější specifické faktory ovlivňující osobní pohodu a štěstí právě v tomto období.

Pokud se zaměříme na zahraniční výzkumy na toto téma, tak podle norské studie z let 1999-2008 všeobecná životní spokojenost žen po porodu roste a kulminuje ve věku zhruba 6 měsíců dítěte. Poté pocit životní spokojenosti postupně klesá a dosahuje svého minima v období kolem třetího roku věku dítěte (Dyrdal, Roysamb, Nes, 2011).

Pro většinu žen patří období rodičovské dovolené k těm nejkrásnějším v životě. Hluboce je uspokojuje, naplňuje a obohacuje dosud nepoznaný ochranný postoj, který dává nový smysl jejich životu, poskytuje mnoho radostí z každodenního soužití, z rychlých vývojových změn a projevů přichylnosti dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Nemůžeme ale pominout ani to, že mateřství může pro některé ženy znamenat také snížení kvality života a způsobit pocit nepohody. Podle Lee (1998, in Bartlová, 2007) se

jedná často o ženy, které se chtějí realizovat i mimo domácnost. Život s kojencem se může stát pro ženu i velkým zklamáním. Některé matky podle Říčana (2004) po porodu zjistí, že existence dítěte jim „nic neříká“. Většinou se dokáží přemoci a o dítě se postarají, ale jejich mateřství není šťastné.

Faktory ovlivňujícími životní spokojenost žena na mateřské dovolené se ve své diplomové práci zabývala Tikalová (2005), vycházející z faktu, že pro životní spokojenost matek na mateřské dovolené je klíčový **vztah matka–dítě** a subjektivně prožívaný význam mateřské role. Důležitá je schopnost radovat se z dítěte, z jeho vývojových pokroků. Dalším podstatným faktorem je spokojenost se sebou jako s matkou, což úzce souvisí s pojetím ideální matky.

V souvislosti s faktory ovlivňujícími spokojenost matek na rodičovské dovolené uvádí Tikalová (2005) tyto zdroje:

- **rodinné a partnerské vztahy**

- **zdraví svoje a zejména zdraví dítěte** -ženy-matky mnohem opatrnější a méně riskují

- **materiální zázemí** - příchod dítěte do rodiny znamená v naší společnosti značné finanční náklady

- **sociální kontakty** (mimo úzkou rodinu) – chybí posezení s dřívějšími přáteli, v práci

- **seberealizaci, čas sama pro sebe** - pokud se žena věnuje nějaké placené činnosti, pak to má nesporně dobrý vliv na její sebevědomí a sebehodnocení, na druhou stranu, pravidelné pracovní či např. studijní povinnosti, pak mohou představovat značnou zátěž

- **stereotyp, koloběh denních povinností** - ženy na mateřské a rodičovské dovolené často vnímají dny jeden jako druhý, pro dítě v raném věku je však velmi důležitá tvorba rituálů a stereotypů

Ondráčková (2009) uvedla ve své práci jako klíčový specifický faktor **osobnost matky**, její zvládání životních těžkostí a stresu. Vágnerová (2007) říká, že vztah k mateřství se tvoří již v dětství, a to díky vnímání péče matky a otce a toho, zda se matka stala dostatečně dobrým modelem pro budoucí mateřské chování dcery.

Jako druhý faktor zmiňuje zvládání **rolí**. Život ženy je nyní naplňován z větší části rolí matky a rolí ženy v domácnosti, dále je žena manželkou nebo partnerkou. Role matky přináší spíše pocit uspokojení, neboť dítě je zdrojem radostných pocitů, s touto rolí se zvýšil její společenský status, což má jistě také vliv na její spokojenost. Druhá role ženy v

domácnosti, která je ženě na rodičovské dovolené očekáváním a společenskou normou přidělena, přináší okolím ne zrovna obdivovanou práci, která nemá jasný začátek a konec a žena obtížněji hledá ve stereotypním každodenním kolotoči uspokojení.

Poté Ondráčková (2009) považuje dále za důležité **očekávání od mateřství** a mateřské dovolené, kdy na jedné straně je to péče o dítě (pokud se dítě zdárně rozvíjí a matka je se sebou v této roli spokojena, zvyšuje se i její sebevědomí a tím i pocit životní pohody) a na straně druhé stereotypní práce a určitá sociální izolace může působit psychickou rozladu.

Důležitá je podle práce Ondráčkové (2009) pak také **sociální opora**. Žena na rodičovské dovolené má z prvního pohledu omezené možnosti sociálních kontaktů. Partnerský vztah má z hlediska důležitosti sociální opory primární postavení. Mezi další zdroje sociální opory patří nejbližší rodina a zde může být situace u žen rozdílná. Jako sociální oporu má tedy žena k dispozici další příbuzné a přátele. Šolcová, Kebza (2003) uvádí, že ženy více než muži vyhledávají při stresu sociální oporu a jsou schopny z ní profitovat.

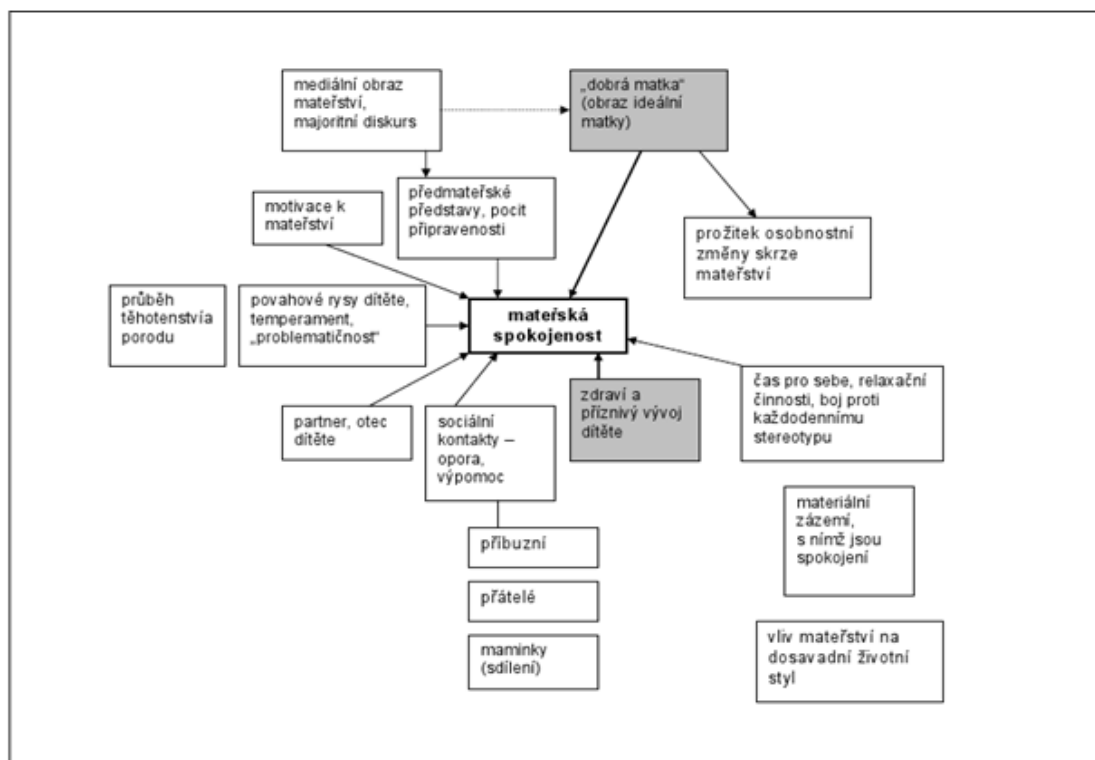
Velmi důležitý je samozřejmě i **partnerský vztah**, kterým jsme se však zaobírali již v předchozích částech práce, proto zde nebudeme podrobněji rozvádět.

Ondráčková (2011) svoji práci po dvou letech doplnila a přišla k závěrům, že ženy na rodičovské dovolené mají celkově statisticky významně menší životní spokojenost, než je tomu u udávané normy, kterou zdůvodňuje růstem ženské emancipace a tím i nároků. Nejméně byly ženy spokojeny v oblasti financí a **volného času**, péče o dítě je práce na 24 hodin a času na vlastní zájmy tolik nezbyvá. Aspekt **finance** ovlivňuje jistě díky stoupajícím životním nákladům a nižším příjmům životní spokojenost.

K oblastem, kde jsou podle Ondráčkové (2011) ženy nejvíce spokojené, patří již tradičně vztah k vlastním dětem a bydlení, což potvrzují i předchozí výzkumné práce (Tíkalová 2005, Kaspříková 2008, Ondráčková 2009). Jako zajímavé se jeví ovlivnění vzděláním, vysokoškolačky jsou na rodičovské dovolené spokojenější než středoškolačky.

Pavlíková (2005) zjistila, že hlavním zdrojem spokojenosti matky je podle ní zdárný a neproblémový vývoj dítěte, dále možnost sdílet mateřství s partnerem, sociální opora přátel a příbuzných a taktéž určitý čas pro sebe a "mimomateřskou" seberealizaci (zájmy, studium, profese). Z její práce vznikl následující obrázek.

Obrázek č. 1 Faktory ovlivňující spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené, dle Pavlíkové (2005)

Rádi bychom se ještě zmínili o situaci, kdy se do rodiny narodí další dítě. Další dítě sebou na jedné straně přináší zvýšení mateřského stresu, protože není jednoduché skloubit nepřetržitou péči o dvě děti a domácnost. Ale na straně druhé narození druhého dítěte pro ženu neznamena až tak velkou změnu životního stylu jako při prvním dítěti. Žena je také zkušenější a je si více jistá v péči o děti.

Zájem výzkumníků se také zaměřuje na okolnosti konfliktu mezi prací a rodinou a jeho dopady na životní spokojenost a kvalitu života. Touto problematikou se zabývá Gröpel (2009), který se zaměřuje na rovnováhu pocitu dostatku času pro pracovní i soukromé aktivity. Dle jeho názoru je důležitým mediátorem, mezi dostatkem času a životní spokojeností, kvalita naplnění času s ohledem na uspokojení osobních potřeb člověka.

6.3.3 Životní spokojenost žen v rovnováze mezi prací a rodinou

Rodičovská dovolená nejčastěji po třech letech končí a většina žen se v našich podmínkách vrací do zaměstnání. Zájem průzkumníků se tedy obrací i na vzájemnou propojenost práce a rodiny.

Touto problematikou se zabývá i rozsáhlý výzkumný projekt “Práce a rodina”, který se zaměřil na širší souvislosti mezi rodinou a prací a porovnával pohled mužů a žen. Sobotková, Reiterová a Hurníková (2011) zjistily, že významně nespokojenější s aspekty

své osobnosti, jako jsou dovednosti, sebevědomí a vitalita jsou ženy, což může být následek zvládání nároků pracovní a rodinné oblasti, na druhou stranu mají výraznější tendence pohlížet na problém jako na výzvu a aktivně jej řešit. Přestože panuje obecná shoda v tom, že ženy pocítují větší zátěž v důsledku jejich mnohočetné role manželky, matky, hospodyně a zaměstnankyně, vykazovaly vyšší rovnováhu mezi prací a rodinou než otcové, což však může také ukazovat na jejich schopnost vybalancovat nároky obou oblastí. A ačkoliv matky “zvládají”, jsou pravděpodobně přetíženy a nespokojenost vztahují hlavně na sebe, což koresponduje s výsledky jejich vlastní nespokojenosti.

Podle výsledku projektu Sobotkové, Reiterové a Hurníkové (2011) vystupuje do popředí také význam volného času v souvislosti s kvalitou komunikace. A tady právě otcové vnímají při nedostatku času zvýšenou míru konfliktovosti v rodině a vykazují vyšší konflikt práce - rodina. Tato nespokojenost může pak vytvářet bludný kruh negativních pocitů.

Zajímavý je nástin výsledků rozdílu životní spokojenosti podle počtu dětí. Matky s více dětmi jsou ve výsledcích výzkumu Sobotkové, Reiterové a Hurníkové (2011) více nespokojené, než matky s jedním dítětem, nevěnují se dostatečně dětem nebo nemají čas se vidět s přáteli. U otců s více dětmi nebyly podobné tendence pozorovány. Velmi závažné je zjištění, že matky s více dětmi vnímají rodinu jako méně soudržné a citově otevřené prostředí, pocítují méně sil řešit rodinné problémy.

Na metody měření životní spokojenosti se zaměříme v následující kapitole.

6.4 Měření životní spokojenosti

Přístupy a způsoby zkoumání životní spokojenosti jsou velmi rozmanité. K hlavním a nejužívanějším patří za prvé studium souhrnu dílčích komponent objektivně existujícího, skutečného stavu včetně subjektivní dimenze – spokojenosti s daným stavem. Druhým krajním způsobem je holistické zkoumání celku s vlastní strukturou a významem, ve smyslu celostního pojmu, ale také bývá pojem fragmentován s ohledem na empirickou pozorovatelnost a měřitelnost.

Tradiční metodou používanou na širokých a reprezentativních vzorcích populace jsou sebesposuzovací škály spokojenosti. Další možností je zjišťování úrovně spokojenosti

pomocí globálního sebeposuzovacího měření životní spokojenosti. Tento způsob má dobré psychometrické vlastnosti jako vnitřní konzistenci, přiměřenou stabilitu a senzitivitu k měnícím se životním okolnostem.

V současné době se užívá ještě množství dalších technik. Například zaznamenávání vzorků prožívané nálady a pocitů v náhodně vybraných okamžicích každodenního života dává často přesnější výsledky než globální hodnocení SWB. Další možností je zjišťování spokojenosti pomocí měření fyziologických reakcí a biochemických korelátů (např. hladiny kortizolu) při emocionálně dvojznačných podnětech.

K měření životní spokojenosti existuje hodně dotazníků, jejichž metodická kvalita je velmi různá. U dotazníkových metod je vyšší riziko zkreslení údajů, neboť respondenti se snaží prezentovat se “v co nejlepším světle”. Proto je jako prevence v tomto směru doporučována kombinace několika metod.

Svoboda (2005) popisuje Dotazník životní spokojenosti, jehož autorem je Knobloch. Vyšetřovaná osoba označuje počet nepříznivých okolností, které se v jeho životě vyskytují a označuje i celkovou životní spokojenost. Podle tohoto dotazníku souvisí neurotické tendence s životní neposkokjeností.

Často se u nás používá **Dienerova škála životní spokojenosti**: Satisfaction With Life Scale (SWLS) z roku 1985, která má měřit dle Fahrenberga et al. (2001) globální spokojenost se životem. Dotazník má 5 sedmistupňových položek, na které respondent označí svou odpověď od „*naprosto neodpovídající*“ až po „*velmi výstižné*“.

Dotazník životní spokojenosti, jehož autory jsou Fahrenberg, Myrtek, Schumacher a Brahler, vznikl v Německu. Zde byl též standardizován, a to na vzorku 2870 osob. V současné době je tento dotazník k dispozici v českém vydání v překladu (Rodná, Rodný, 2001). Tento dotazník je určen pro dospělé a děti od 14 let. Dotazník DŽS je určený na objektivní posouzení celkové životní spokojenosti a spokojnosti se životem v jednotlivých oblastech.

Metodami měření kvality života a s ní související životní spokojeností se zabývá i Křivohlavý (2006), který tyto metody rozděluje do skupin, kde tuto metodu hodnotí druhá osoba, kde hodnotitelem je sama daná osoba a na metody smíšené. Do způsobů subjektivně hodnoceného měření kvality života patří podle Křivohlavého (2001) dnes nejrozšířenější subjektivní metoda diagnostikování kvality života, tzv. SEQoL, metoda, kterou jsme

využili v naší práci, a která se nám jevila jako vhodná pro informaci o preferenci hodnot jádrových, protože neklade předem žádná kritéria.

6.4.1 Metoda SEIQoL

SEIQoL je nejrozšířenější metoda diagnostikování kvality života. Její tvůrci vyšli z metody „Repertory Grid“ tzv. osobních konstruktů. Hlavním bodem je teze, že chceme-li určitému člověku porozumět, je třeba porozumět tomu, jak vypadá jeho repertoár mentálních konstruktů (představ, hodnot, cílů) a jak si daný člověk tento repertoár vytváří. K vystižení pojetí mentálních konstruktů vytvořil Kelly metodu zvanou „Repertory Grid“ – což je metoda životních pojetí a cílů a byla adaptována pro měření kvality života a ke zjišťování osobních cílů.

Metodou SEIQoL se v ČR zabývá Křivohlavý (2006). Zkratkou SEIQoL se rozumí Systém individuálního hodnocení kvality života. Vychází z osobních představ dotazovaného o tom, co považuje ve svém životě za důležité. Základem metody je strukturovaný rozhovor, v němž se respondent zamýšlí nad cíli svého života. Touto metodou je umožněno zjišťování procenta míry spokojenosti s realizací životních záměrů.

Základní propozice této metody jsou:

- Pojetí kvality života je *individuální*, tzn. že vychází z toho, jak je definována i hodnocena samotnou osobou, základními daty jsou výpovědi dané osoby.
- Pojetí tak závisí na jejím *vlastním systému hodnot*, který je při měření plně respektován.
- Podstatné aspekty života jsou danou osobou určovány, zvažovány a hodnoceny, mohou se v průběhu života měnit, kritické aspekty se metoda snaží rozpoznat v rozhovoru
- Relativní důležitost každého aspektu se zjišťuje a měří využitím analýzy jeho názoru a přesvědčení.

Mezi nejčastější uváděné podněty (cue) patří: zdraví, rodina, práce, náboženství, finance, vzdělání atp. (OBoyle, McGee a Joyce, 1994, in Křivohlavý, 2006).

Projektivní metody typu SEIQoL podávají obraz ústředních – jádrových témat kvality života jedince a vytvářejí prostor pro pokračování kontaktů zejména s respondenty v terapeutické činnosti.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

7. Metodologický rámec výzkumu

Mateřství je pro ženy součástí životních snů a přání. Porodem dítěte však jejich ambice nekončí. Po skončení šestinedělí obnovují svůj sexuální život a už na mateřské dovolené mnohé z nich přemýšlí, jak se vrátí ke svému původnímu povolání. Prioritou tohoto období je především životní spokojenost ženy a schopnost si tyto krásné dny s miminkem náležitě užít. K této osobní pohodě přispívá i harmonický vztah s partnerem. Po skončení rodičovské dovolené čeká většinu žen návrat do práce a s ním další náročné období, zvládání zaměstnání, domácnosti a v první řadě pokračující péče a výchova dítěte. Některé ženy se naopak rozhodnout mí dítě další.

V bakalářské práci v roce 2011 jsme se zabývali výzkumem, jehož cílem bylo zmapovat, jak ženy prožívají období rodičovství na mateřské dovolené, jejich spokojenost i problémy, které s sebou mateřství přináší, jako jsou pocity nejistoty, omezení a sociální izolace, a také jak se z pohledu žen mění v tomto období jejich partnerský vztah. Tento výzkum se pokusil dosáhnout zjištění skutečných pocitů spokojenosti i nespokojenosti, čímž mohl pomoci vysvětlit toto důležité a náročné období v životě žen i jejich partnerů.

Výsledkem bakalářské práce bylo zjištění, že matky prožívají své mateřství vesměs pozitivně, cítí pocity štěstí a zároveň odpovědnosti za své dítě a současně si uvědomují i ztrátu svého soukromí a svobody. Ženy na mateřské dovolené, které byly respondentkami našeho výzkumu, trpěly nedostatkem volného času a stereotypem. Změnily svůj žebříček hodnot ve prospěch rodiny a zdraví. V rámci rodiny byl pro ně důležitý pevný svazek, který dle nich má pozitivní vliv na vývoj a výchovu dítěte.

Z bakalářské práce vyvstaly další otázky a náměty související s náhledem na tuto problematiku ze strany mužů, a to nejenom těmi, kteří jsou na rodičovské dovolené, ale také těmi, jejichž žena je na rodičovské dovolené či těmi, kteří si péči o dítě dělí se svojí partnerkou a také zajímavá možnost s odstupem času zmapovat vývoj životní spokojenosti žen.

V naší diplomové práci, která tématicky navazuje na bakalářskou, jsme tedy prostřednictvím výzkumu chtěli zmapovat:

- a) jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení,

- b) vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší,
- c) jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah.

Výzkum byl realizován především kvalitativním přístupem, doplněným přístupem kvantitativním, se souborem 15 rodičovských párů do 40 let s malými dětmi do věku 5 let, žijících v manželském či trvalém partnerském soužití. Byl využit stejný soubor žen jako v bakalářské práci, a to z důvodu možnosti porovnání vývoje jejich životní spokojenosti s časovým odstupem dvou let. Tento soubor byl rozšířen o jejich partnery. Metoda výběru výzkumného souboru byla podřízena cílům výzkumu a to tak, aby bylo ve vztahu ke zkoumanému problému dosaženo alespoň částečné saturace dat.

Stejně jako v bakalářské práci jsme kvůli nedostatku kvalitativních výzkumů v této oblasti a také proto, že se vzhledem k problematice potřebujeme dozvědět podrobnosti, zvolili jsem kvalitativní výzkum, design případové studie. Přesněji řečeno, jednalo se o mnohonásobnou případovou studii, jelikož se pracuje s více než jedním případem (Hendl, 2005). Případová studie patří k nejrozšířenějším metodám kvalitativního výzkumu a umožňuje sledování, popisování a vysvětlování případu v jeho komplexnosti. Lze tak dojít k hlubším a přesnějším výsledkům (Miovský, 2006). Podle Creswell (1998) při kvalitativním výzkumu vytváří výzkumník komplexní holistický obraz, informuje o názorech účastníků a výzkum provádí v přirozených podmínkách (in Hendl, 2005). Pro náš výzkum byl tento typ přístupu vhodnější, protože jsme chtěli postihnout veškerá specifika životů manželských a partnerských párů a jelikož nás zajímají oblasti velmi osobní až intimní, kvantitativním výzkumem bychom mohli některé důležité informace ztratit, nedostatečně probádat, popřípadě na ně ani nenarazit. Tyto vlastnosti kvalitativního přístupu považujeme za užitečné pro náš výzkum.

Vzhledem ke zlepšení zachycení zvoleného tématu byla pro účel tohoto výzkumu zvolena kombinace kvalitativního a kvantitativního přístupu, jako doplnění. Richardson et al. (1996, in Miovský, 2006) uvádí, že kvalitativní a kvantitativní přístup lze chápat jako dva kooperující přístupy využívající různé metody a různě uvažující o možnostech psychologického výzkumu vnitřní i vnější reality člověka. Miovský (2006) zdůrazňuje, že kvalitativní přístup využívá principy jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky. Tento přístup využívá kvalitativních metod pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných vlastností zkoumaných fenoménů. Kvantitativní přístup pak lze chápat jako spíše reduktivní, vhodný pro testování hypotéz a porozumění dané

problematicke. Tohoto přístupu je v této práci, podobně jako v předchozí bakalářské, využito prostřednictvím metody SEIQoL, s cílem zachytit alespoň částečně kvantitativně životní spokojenost a hierarchii životních hodnot matek na mateřské dovolené a její vývoj s časovým odstupem dvou let. Kvalitativní přístup jsme dále rozšířili o Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson), abychom lépe poznali vztahy mezi partnery.

Výzkumná zjištění mohou být užitečná pro psychologickou poradenskou praxi.

7.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Tímto výzkumným projektem jsme se snažili popsat část životní etapy žen na rodičovské dovolené a jejich partnerů, k tomu jsme si zvolili následující cíle.

1. Zjistit, jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení.
2. Prošetřit vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší.
3. Zmapovat, jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah.

Výzkumné otázky, na které hledáme odpovědi, jsou následující:

1. Co (jaké důvody) motivovalo ženy a muže k rodičovství a k nástupu na rodičovskou dovolenou?
2. Jak ženy vnímají svoje postavení a změnu životního stylu na rodičovské dovolené?
3. Dochází ke změně životní spokojenosti a hodnotové orientace v průběhu rodičovské dovolené nebo po jejím ukončení?
4. Jak muži prožívají-pocítují změnu vlivem narození dítěte a nástupem ženy na rodičovskou dovolenou?
5. Jak partneři prožívají a reflektují změny v partnerství, které přináší rodičovství a rodičovská dovolená?

7.2 Aplikovaná metodika

V této kapitole si popíšeme metody, které jsme v naší studii použili. Jedná se o tyto tři nástroje:

- dotazník SEIQoL
- Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson)
- polostrukturovaný rozhovor

7.2.1 Dotazník SEIQoL

Podstatou metody SEIQoL je strukturovaný rozhovor, v jehož průběhu se tazatel snaží zjistit aspekty života závažné pro respondenta. Dotazovaná osoba tak během strukturovaného rozhovoru uvádí pět životních cílů (cues), které považuje za důležité v dané životní situaci. Cue představuje jeden z klíčových pojmů metodiky SEIQoL. Je překládán coby životní cíl nebo cíl snažení, čili jako cílově zaměřený podnět k aktivitě (Křivohlavý, 2001).

Poté jsou dotazovaní vyzváni k tomu, aby u každé oblasti uvedli, jak se jim daří uskutečňovat to, čeho chtějí v dané oblasti dosáhnout. Výsledek k jednotlivým oblastem uvádějí v procentech od nuly do 100 %, kdy 0 % je nejnižší míra spokojenosti a 100 % znamená, že jsou zcela spokojeni. Dalším úkolem je rozdělit 100 % mezi dříve uvedených pět témat podle toho, do jaké míry je to či ono téma důležité. Součet všech pěti čísel tedy musí dávat dohromady 100 % (Křivohlavý, 2001). Metoda je shrnuta do tabulky a je doplněna o jednu vizuální analogovou škálu zkoumající míru spokojenosti se životem dotazovaného. Dotazník SEIQoL, který byl respondentkám v rámci našeho výzkumu předložen, je uveden v příloze č. 5.

Podle doporučení Křivohlavého (2004) jsme vyhodnocovali tyto kategorie:

■ **Celková úroveň kvality života v pojetí SEIQoL** – tzv. SEIQoL Index, který získáme součtem zjištěných součinů pro všech pět řádků a jeho následným vydělením stem. Jde o stejný princip jako v původní metodě SEIQoL.

■ **Míra spokojenosti se životem** – měřená metodou VAS, změříme délku úsečky v milimetrech od levého konce. Pokud má úsečka 10 cm, získáváme hodnotu 0-100. Pokud je délka jiná, musíme vypočítat délku v procentech.

7.2.2 Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson)

Test manželského přizpůsobení jsme použili, abychom se lépe poznali vztahy mezi partnery. Převezali jsme ho z Kratochvílovky knihy „Manželská a párová terapie“ (2009).

Test byl několikrát revidován a ve výzkumu je použita revize Locka – Williamsona z roku 1958. Test obsahuje otázky umožňující poznat vztahy mezi partnery (Krobová, 2011).

Zahrnuje 5 oblastí:

- 1) Faktor přátelské spolupráce
- 2) Míra shody mezi partnery
- 3) Citové vztahy
- 4) Postoje k manželství a partnerovi
- 5) Sexuální vztahy

V odpovědích na 22 otázek mají partneři vyjádřit, jak vnímají nebo hodnotí své manželství. Otázky mají 3 – 6 variant odpovědí, které jsou různě kvantifikovány. Respondenti kroužkují číselný kód na pravé straně příslušné odpovědi, která je pro jejich vztah nejcharakterističtější.

Ačkoli je test určen pro manželské páry, v našem výzkumu jsme ho zadávali i párům, které nejsou sezdané, nicméně žijí spolu v trvalém partnerském soužití. Otázky, které se v testu týkají manželství a nesezdaní partneři by s nimi mohli mít problém, jsme vždy respondentům ústně přeformulovali (např. otázku Přál/a jste si někdy, abyste nebyl/a ženatý/vdaná? jsme pozměnili na: Přál/a jste si někdy, abyste nebyl/a ve vztahu se současným partnerem?). Test byl partnery vyplňován po ukončení rozhovoru, samostatně (bez přítomnosti opačného partnera), navzájem si neukazovali ani neříkali odpovědi. Mužům trvalo vyplnění déle než ženám, měli více upřesňujících otázek.

Pro výpočet se sečítají číslice zakroužkovaných čísel, tak se získává skóre za každou otázku, které se pak sečte dohromady. Od součtu se odečte konstanta 44. Maximum dosažených bodů může být 120, minimum 49, existuje tedy rozpětí 71 bodů mezi nejvyšším a nejnižším skóre. Výsledky lze přibližně interpretovat takto:

- 103 – 120 bodů nadprůměrně dobré manželské přizpůsobení
- 85 – 102 bodů průměr
- 67 - 84 bodů sporné přizpůsobení
- 49 - 66 bodů nízké přizpůsobení

7.2.3 Polostrukturovaný rozhovor

Obě předchozí metody byly využity jako podpurné. Stěžejní metodou tohoto výzkumu byl rozhovor. Metoda, která je velmi oblíbená, a která se zdá být tak jednoduchá, přitom

patří k těm nejobtížnějším (Miovský, 2006). Pro tento výzkum jsme zvolili rozhovor pomocí návodu čili polostrukturované interview. Při tomto typu výzkumu se vytváří určité schéma, či spíše okruhy témat a rámcových otázek, které je potřeba v rámci interview probrat. To nám zajišťuje, že se skutečně dostane na všechna pro tazatele důležitá témata. Je to metoda dotazování, která umožňuje zaměřovat pořadí otázek dle potřeby, aby bylo dosaženo maximální výtěžnosti rozhovoru. Během rozhovoru pokládá výzkumník otázky pro ověření, zda byla daná věc správně pochopena a také doplňující otázky, na základě kterých lze výzkumné téma rozpracovat více do hloubky (Miovský, 2006, 159-160).

Během polostrukturovaného rozhovoru jsme zkoumali oblasti motivace k rodičovství, životní styl na rodičovské dovolené a po jejím ukončení, životní spokojenost a hodnoty, prožívání otcovství u mužů a změny v partnerském vztahu. Ke všem těmto oblastem jsme měli připraveny hlavní i doplňující otázky, odlišené podle pohlaví. Otázky jsme pokládali podle toho, jakým směrem se rozhovor vyvíjel, tzn. ne zcela přesně dle pořadí, v jakém jsou uvedeny v příloze č. 3.

7.3 Zkoumaný soubor

Zkoumaný soubor byl vybrán již při vypracování bakalářské práce. V této diplomové práci byl využit stejný soubor žen, jako v bakalářské práci, a to z důvodu možnosti porovnání vývoje jejich životní spokojenosti s časovým odstupem dvou let. Tento soubor byl rozšířen o jejich partnery.

Všechny použité metody výběru výzkumného souboru je možné zařadit do nepravděpodobnostních metod výběru (Miovský, 2006). V tomto výzkumu došlo k prolínání dvou metod výběru a to „metody záměrného (účelového) výběru a metody příležitostného výběru výzkumného souboru“ (Miovský, 2006). První metodou, kterou jsme použili, byla metoda záměrného (účelového) výběru. Tato metoda patří k nejrozšířenějším a výzkumník cíleně vyhledává účastníky výzkumu podle určitého kritéria, které si sám stanoví. Specifičtěji lze říci, že se jednalo o „prostý záměrný výběr a záměrný výběr přes instituce“ (Miovský, 2006), v našem případě přes mateřská centra. Princip poslední metody spočívá v tom, že se využívá různých příležitostí, které se v průběhu výzkumu nabízejí, k tomu, aby byli získáni noví účastníci výzkumu (Patton, 1990, in Miovský 2006).

Jako výzkumný vzorek jsme zvolili 15 rodičovských párů do 40 let s malými dětmi do věku 5 let, žijících v manželském či trvalém partnerském soužití. Bohužel, partner z jednoho páru odmítl spolupráci (z důvodu rozvodu), takže výzkumný vzorek v konečné verzi tvořilo 15 žena a pouze 14 mužů. U výše uvedeného vzorku jsme detailněji zkoumali věk respondentů, jejich vzdělání, počet a stáří dětí, délku rodičovské dovolené a typ vztahu.

a) věk

Průměrný věk u žen respondentek byl 32 let. Nejmladší respondentce bylo 25 let, nejstarší pak 37 let. U mužů byl průměrný věk 34, nejmladšímu z nich bylo 27 let, nejstaršímu 40 let. Detailnější věkové rozložení nám ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 1 Věk respondentů

Věk respondentů - četnost		
věk	ženy	muži
25	1	0
26	0	0
27	1	1
28	1	1
29	1	0
30	1	1
31	1	1
32	1	2
33	5	0
34	1	2
35	1	1
36	0	1
37	1	2
38	0	0
39	0	1
40	0	1
celkem	15	14
průměr	31,53	33,71

b) vzdělání

Nejvíce našich respondentek, a to celkem devět, dosáhlo vysokoškolského vzdělání. Středoškolské vzdělání s maturitou získalo šest žen. Jedna z respondentek své vzdělání ukončila obdržením výučního listu. Naopak nejčastějším vzděláním u mužů bylo středoškolské s maturitou, čtyři muži ukončili vzdělání výučním listem, jeden ze základní školou a pouze dva mají vysokoškolské vzdělání. Celkově máme tedy poměrně zajímavé zjištění, že ve výzkumném souboru mají v průměru vyšší vzdělání ženy.

Tabulka č. 2 Typ vzdělání

Vzdělání		
typ	ženy	muži
základní	0	1
vyučen(a)	1	4
SŠ	6	7
VŠ	8	2

c) počet a věk dětí, délka rodičovské dovolené

Celkový počet dětí se u výzkumného souboru zvýšil na 25. Devět z celkových patnácti rodin si pořídilo druhé dítě (u rodiny číslo 5 se jedná o dvojčata), na jednu rodinu tedy vychází 1,67 dítěte (odpovídá průměr v ČR). Z čehož vyplývá že 60 % žen je na rodičovské dovolené se dvěma (jedna se třemi) dětmi. Průměrné stáří prvního dítěte je 3,5 roku, průměrné stáří druhé dítěte je 1 rok, tzn. průměrný věkový rozdíl mezi sourozenci je 2,5 roku. Nejčtenější stáří dítěte respondentky byl jeden rok. Detailnější věkové rozložení četnosti dokresluje níže uvedená tabulka.

Tabulka č. 3 Počet a stáří dětí

Počet dět		Věk dětí		
Rodina	počet	věk 1. dítěte	věk 2.dítěte	věk3. dítěte
R01	2	3	0,75	-
R02	1	3	-	-
R03	1	4	-	-
R04	2	4	2	-
R05	3	4,5	1,5	1,5
R06	2	3,5	1	-
R07	2	3,5	0,5	-
R08	2	4	0,5	-
R09	1	3,5	-	-
R10	2	3,5	1	-
R11	1	3	-	-
R12	1	3	-	-
R13	2	3,5	0,5	-
R14	2	3,5	0,5	-
R15	1	3,5	-	-
celkem	25	15	10	
průměr	1,67	3,53	0,98	

Od věku dítěte se odvíjí i délka rodičovské dovolené, průměrná doba, kterou ženy z výzkumného souboru byly na rodičovské dovolené, je 3,3 roku.

d) typ vztahu

Naši respondenti žijí převážně v manželství, a to v deseti případech, z toho u čtyř se jedná o opakované manželství jednoho z partnerů (pokaždé mužů). Ve třech případech se jedná o nesezdané soužití (avšak jeden pár má již termín svatby). U zbývajících dvou rodin došlo bohužel během předcházejících dvou let k rozvodu.

Závěrem

Průměrná rodina, která se zúčastnila našeho výzkumu, měla 2 děti (ve věku 3,5 a 1 rok), partneři spolu žijí v manželství, ženě je 31 let, je vysokoškolsky vzdělaná a je čtvrtým rokem na rodičovské dovolené. Jejímu manželovi je 34 let a má středoškolské vzdělání ukončené maturitou.

7.4 Organizace a průběh šetření

Před dvěma lety jsme kvůli bakalářské práci oslovili matky na mateřské dovolené z okruhu našich známých popř. známých našich známých, které splňovaly tehdejší základní kritéria výběru. Nyní jsem požádali stejné respondentky znovu o spolupráci, s tím, že do výzkumu budou zapojeni i jejich partneři. Všichni zúčastnění se výzkumu zúčastnili dobrovolně a anonymně a vyjádřili souhlas, že výsledky budou použity i v této diplomové práci. Jedinou výjimkou byl muž z jednoho z rozvedených manželství, ten s rozhovorem nesouhlasil a ke spolupráci se nám ho nepodařilo přimět. Myslíme, že se jedná o pochopitelnou reakci vzhledem k jejich poměrně nedávnému rozvodu a ve své podstatě tato situace ukazuje přirozený vývoj v partnerském soužití v realitě.

Před zahájením výzkumu jsme účastníky výzkumu detailně seznámili s cílem a metodami výzkumu. Rozhovory jsme vedli samostatně s každým z partnerů v jejich domácím prostředí, což mohlo ovlivnit i otevřenost jejich odpovědí. Na druhou stranu průběh rozhovoru mohla občas narušovat přítomnost dětí.

V rámci technického zajištění výzkumu – polostrukturované rozhovory jsme s jejich předchozím souhlasem nahrávali na diktafon a po realizaci rozhovoru si je detailně přepsali ze záznamového zařízení.

Následně po rozhovoru respondenti odevzdali v písemné formě vyplněný formulář pro zjišťování kvality života metodou SEIQoL a Test manželského přizpůsobení. Oba

dokumenty vyplňovali za přítomnosti autorky této práce, která jim vysvětlila případné dotazy k systému vyplnění.

7.5 Metody analýzy a interpretace dat

Získaná textová data z polostrukturovaných rozhovorů jsme zpracovali pomocí kvalitativní obsahové analýzy prostřednictvím kódování. *“Obsahová analýza zahrnuje velmi široké spektrum metod a slouží k analýze jakéhokoliv textového dokumentu s cílem objasnit jeho význam”* (Miovský, 2006, 238).

První fází procesu kódování je otevřené kódování. Významové jednotky jsou složeny z pojmů, které označují jednotlivé události (Miovský, 2006).

Při obsahové analýze dat kódováním jsou přiřazovány textu kódy v podobě symbolů, dle kterých lze data třídit, strukturovat a komprimovat. Části textu se uspořádávají podle určených témat, přičemž obsah textu je redukován. Cílem kódování je pojmy kategorizovat, objevit vztahy mezi údaji a na základě toho budovat teorii (Maňák, Švec, Š., Švec, V., 2005).

Při obsahové analýze dat jsme postupovali následujícím způsobem:

1. Pročetli jsme všechny přepsané texty, které jsme uspořádali podle obsahu vymezených otázek.
2. Vymezili jsme klíčové kódy (významy vyjádřené slovy). Úplný seznam kódů je uveden v příloze č. 4.
3. Tyto kódy jsme v průběhu opakovaného čtení textu doplňovali dalšími kódy.
4. Integrovali jsme společné významy u jednotlivých otázek ze všech polostrukturovaných rozhovorů.

Výsledky výše uvedeného postupu zpracování textových dat uvádíme v následující kapitole, kde jsme shrnuli významy v určité zobecněné podobě, kterou dokreslujeme částmi výroků z odpovědí respondentů. Pro lepší orientaci jsme zvýrazněně označili významy odpovídající kódům a citované výroky respondentek zapsali kurzívou.

Dále jsme vyhodnotili formuláře pro zjišťování kvality života metodou SEIQoL, kde jsme násobili u každého cíle jeho důležitost (uvedenou ve formuláři nalevo v procentech) mírou spokojenosti (uvedenou ve formuláři napravo též v procentech). Výsledná hodnota

se rovná součtu takto zjištěných součinů pro všech pět řádek (největší takto zjištěná hodnota může mít hodnotu 10 000). Tento součet pak dělíme 100, aby se výsledný údaj pohyboval v rozmezí od 0 (nejnižší možné hodnoty) do 100 (nejvyšší možné hodnoty).

Jako poslední jsem zpracovávali vyplněné Testy manželského přizpůsobení. Zakroužkované číselné kódy a z nich vyplývající skóre jsme sečetli (např. zakroužkovaný kód 50, tzn. 5+0, skóre je tedy 5). Skóre pro každou otázku jsme získali tímto způsobem. Pak jsme jednotlivá skóre sečetli dohromady, od součtu odečetli konstantu 44 a podle dosaženého výsledného skóre pár zařadili do příslušné kategorie manželského přizpůsobení.

8. Výsledky výzkumu

V této kapitole si detailněji analyzujeme výsledky polostrukturovaného rozhovoru a seznámíme se s hodnocením kvality života metodou SEIQoL a situací ve vztazích pomocí Testu manželského přizpůsobení.

8.1 Výsledky jednotlivých otázek polostrukturovaného rozhovoru

ŽENY

Na úvod každého rozhovoru jsme všem respondentkám pokládali otázku na změny v jejich životě, které se udály od našeho posledního výzkumného interview přede dvěma lety. Některé změny jsme již uvedli v popisu výzkumného souboru. Pro přehled všechny uvádíme znovu zde:

- 9 žen si pořídilo druhé dítě (z toho jedna rodina dvojčata)
- 3 ženy nastoupily po ukončení rodičovské dovolené do zaměstnání, 1 žena začala při rodičovské dovolené drobně podnikat
 - děti dvou těchto žen nastoupily do mateřských školek, u jednoho z nich zůstal na rodičovské dovolené otec
 - další dvě ženy, kterým skončila rodičovská dovolená jsou oficiálně nezaměstnané, zůstaly nadále s dětmi doma, neboť jim je pro nedostatečnou kapacitu nepřijali do mateřských školek
- 2 manželství skončila rozvodem a naopak jeden pár chystá svatbu
- 3 respondentky ukončily bakalářské studium vysoké školy (již vysokoškolské vzdělání měly, jednalo se o rozšíření), 2 z nich pokračují v navazujícím magisterském studiu
- také oblast zaměstnání u partnerů se změnila, 1 z partnerů respondentek změnil zaměstnání, aby mohl být celý týden se svou rodinou a bohužel 1 muž o zaměstnání přišel, tak rodina teď řeší aktuální životní krizi

Z pohledu autorky se celkově jedná o pestrou paletu životní změn, kterou budeme v následujících rozhovorech rozborovat.

A. MOTIVACE K RODIČOVSTVÍ

1. Proč jste se rozhodla mít dítě? Proč právě v daném životním období?

Cílem první otázky bylo zjistit, jaký byl jejich motiv k mateřství, zda po dítěti toužily nebo je mateřství zaskočilo nečekaně a neplánovaně. Častá reakce rodičů byla, že je to hodně těžká otázka. Nakonec každý uvedl alespoň jeden důvod, proč chtěl děti. V dané oblasti musíme u žen rozlišit motivaci pro první a druhé dítě. Některé ženy uváděly i více motivů.

U prvního dítěte většina respondentek (šest žen) odpověděla, že vždy chtěly být matkou, vidí v mateřství **přirozený smysl a naplnění života**: „Viděla jsem v tom přirozený smysl života“. „Protože děti miluju“. „Prostě ten pocit přišel“. „Děti jsem chtěla již dříve. Teď jsem ráda, že jsem chvíli počkala a moc si to užívám. Zvládla bych to i dřív, ale myslím, že mateřství přišlo v pravou chvíli.“. „První dítě bylo naplnění života“. Tři respondentky si uvědomovaly, že dítě chtějí a čekaly jen na vhodného **partnera**: „Už jsem ho poslední roky chtěla a byl to ten správný partner, který ho také chtěl (po 3 měsících vztahu).“, popř. „..... u prvního to byl vhodný partner“ či „..... Když jsem poznala partnera, tak jsem to cítila jako přirozené vyústění našeho vztahu.“. Dále dvě ženy, které slyšely „**tlukot biologických hodin**“: „Biologické hodiny byly na poplach.“. „Protože děti miluju a myslela jsem si, že je nejvyšší čas, byla jsem už příliš pohodlná a svobodná a pak bych už do toho nešla.“ Další skupinou (2) byly matky, které **těhotenství neplánovaly**: „Žádné, to byla náhoda“. „První nebylo plánované“. Poslední skupinu tvořily dvě ženy, kde impulsem pro mateřství byl partner, jeho obava, že by v pozdějším věku už mohlo být těhotenství komplikované: „..... partner si myslel, že to pak nepůjde“. „Hlavní motivátor byl partner, říkal mi, jak jsem byla stará.“ a doplňuje spíše negativní motivaci: „Myslím, že chtěl dítě, aby si mě pojistil.“

U druhého dítěte dominoval záměr pořídit dítěti již narozenému **sourozence – společníka**, který zazněl ve své podstatě u všech respondentek: „Nechtěla jsem mít jen jedno (sama jsem čekala dlouho na sourozence).“, „...a taky aby nebylo to první samo.“, „...aby byly spolu, aby první mělo sourozence.“, „Vždycky jsem chtěla mít dvě děti, aby byly spolu, aby první mělo sourozence.“. Některé (2) specifikovaly další důvody, jako **obavy o jedno dítě**: „Nechtěla jsem mít jen jedno, to je o strach.“. Pouze jedna respondentka uvedla, že vždy chtěla mít **vícečetnou rodinu**: „Děti jsem chtěla vždy více, proto druhé dítě, ale pokud by finanční situace dovolila, klidně bych uvažovala i o třetím.“

A jedna respondentka měla jako doplňující motiv zajímavý důvod: *“A aby měly obě stejného otce.”*

2. Proč jste se rozhodla odejít na rodičovskou dovolenou Vy?

Chtěli jsme zjistit důvod rozhodnutí matek odejít na rodičovskou dovolenou. Byl způsoben jednak u tří žen **finanční stránkou**, kdy partneři měli vyšší mzdu: *„To bylo předem jasné, že půjdu já. Jednak víc vydělá.....“*, *„Manžel měl vyšší příjem, než já“*. a také to tak 10 zkoumaných matek **pocit'ovalo, jako správné**: *“Na mateřskou dovolenou jsem chtěla, nechtěla bych se o to nechat ochudit“*. *„Protože jsem porodila dítě, které jsem chtěla“*. *„Protože jsem se stala matkou a chci dát dítěti jen to nejlepší. „Dítě v tomto věku potřebuje především matku“*. *„Jsem ráda s dětmi doma“*. Třetina žen uvedla jako vedlejší důvod si možnost **odpočinku od zaměstnání**: *„„Nemusím každý den do práce.“*, *„Neprožívám žádné stresy v zaměstnání.“*. Jednu z žen po dvou letech vystřídal na rodičovské dovolené manžel: *„Musela jsem se vrátit do zaměstnání, jinak bych přišla o místo a taky by nám chyběly finance kvůli hypotéce na byt. Manžel chodí do práce nepravidelně, takže je s ním většinu času doma a někdy hlídá tchýně. Ještě že tak, do školky ho nikde dvouletého nechtěli vzít. Ze začátku to bylo hrozné, měla jsem špatný pocit, že opouštím své dítě a syn to i špatně nesl, když jsem se vrátila domů z práce, prakticky se ode mě neodtrhl. Teď už je v pohodě a myslím si, že mu otcovská výchova i prospívá, více poslouchá, manžel je přísnější a důslednější, já jsem ho víc rozmazlovala.“*

3. Jak se cítíte v roli matky?

Cílem druhé otázky bylo zjistit, jaké pocity je naplňují. Bylo patrné, že u devíti ze zkoumaných žen převládá pozitivní pocit z mateřství, **pocit štěstí**, který se u některých zároveň pojí s **únavou a vyčerpáním** z péče o dítě: *„Velmi dobře, užívám si to a velmi mě to baví a uspokojuje. Myslím, že se mi daří se pomocí mých dětí realizovat a trávit svůj čas s rodinou“*. *„Strašně vyčerpaně, nevyspaně, ale nesmírně šťastně, že jsou děti nakonec zdravé, narodily se předčasně a nevěděli jsme, jaké to bude mít následky“*. *„Většinou hrozně šťastná, někdy ale taky hrozně unavená.“*, *„Dobře, jsem unavená, ale jsem ráda, že je mám“*, pocit štěstí se v jednom případě snoubil i se **zodpovědností** *„Krásně, ale zároveň cítím obrovskou tíhu zodpovědnosti.“*

U dvou žen, které si pořídily druhé dítě, se objevily spíše negativní pocity, spojené zejména s **vyčerpáním**: „Ze začátku vyčerpaná, zejména když první dítě na sourozence žárlilo“. „Když se nám narodilo druhé, tak uhoněnější a méně pohodovější než s prvním. Také mám výčitky svědomí, že jsem nedokázala kojit, že jsem více nezabojovala“.

B. ŽIVOTNÍ STYL NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ A PO NÍ

1. Jak Vám na rodičovské dovolené pomáhá širší rodina (prarodiče, sourozenci...)?

Touto otázkou jsme chtěli zjistit, zda ženy na rodičovské dovolené mají kontakty se svou širší rodinou, jak moc jim je jejich rodina sociální oporou. Všem respondentkám jejich rodina pomáhá, nejčastěji jsou to prarodiče obou partnerů: „Pomáhají mi obě rodiny. Nejvíce mi pomáhá moje maminka, své vnoučky si opravdu užívá“, „Moji rodiče, když jezdím do školy nebo jsem nemocná a někdy tchýně. Hlídaní si bohužel vyčerpávám hlavně na školu a podnikání.“, „Hodně tchýně, jinak by syn musel do soukromé školky“. Někdy pomáhají i další členové rodiny, jako sestra, praprarodiče či nevlastní starší děti: „Prababička+praděda, tchýně. Chodila jsem na částečný úvazek do zaměstnání, tak tehdy hlídali.“, „Všichni – sestra přes den, maminka po práci.“.

2. Co Vám zůstalo z volnočasových aktivit dřívějšího života? Co je nahradilo? Máte čas sama pro sebe?

Ptali jsme se na pocity související se sociální izolací, zda tráví čas mimo rodinu, protože v souvislosti s psychickým zdravím je nutné mít čas jen pro sebe. Odpovědi se v naprosté většině (u 13 matek) potýkaly s **nedostatkem času**, který měl za následek **eliminaci vlastních koníčků**: „Nezůstalo mi nic, manžel nechtěl hlídat. Nahradily je sedánky s dalšími maminkami na RD. Čas sama na sebe jsem vůbec neměla, měla jsem „za zadkem“ syna pořád.“, „Nezůstalo mi nic, nic je nenahradilo.“, „Nic, jen čtení knih a výjimečně posezení s kamarádkami. Na nic víc nemám v současnosti i kvůli škole a podnikání čas. Čas sama pro sebe nemám vůbec, což mi začíná dost vadit.“, „Chybí mi čas i na čtení knížek.“, „Teď, po narození druhého dítěte, se toto trochu změnilo a čas pro mě se zredukoval na minimum. Spoustu času mi také zabere studium.“. Některé z nich se snaží najít si alespoň trochu **času samy pro sebe**: „Nezůstalo mi nic. Snažím se mít čas alespoň sama na sebe – kosmetika, setkání s přáteli.“, „Poslední dobou na sebe mám čas hlavně večer, když děti spí, tak se snažím o sebe pečovat.“. Poměrně často kontakt s předchozími přáteli nahrazují **kontakty novými z řad matek**: „Nahradily je sedánky s dalšími

maminkami na RD. „, „Částečně je nahradila setkání s druhými matkami a jejich dětmi. „, „Díky mateřské jsem našla spoustu dobrých kamarádek, se kterými se stýkám i mimo dětské hřiště. „

U jedné z matek se situace nezměnila, avšak díky tomu, že předtím žádné koníčky neměla: *„V dřívějším životě jsem žádné aktivity ani neměla, takže jsem o nic nepřišla. Čas sama pro sebe mám. Nejsem nijak náročná. „. Pouze jedna matka je se svým vlastním volným časem spokojená: „Angličtina, aerobic, kolo. Vždycky jsem měla dost času a prostoru, to není problém. „*

3. Nacházíte zájmy, které uspokojují Vás i Vaše dítě?

Tato otázka svým obsahem navazuje a doplňuje předchozí. Chtěli jsme odhalit možnost integrace matek na rodičovské dovolené do společnosti. Volnočasové aktivity využívá většina maminek. Jedná o různé typy **kroužků** jako plavání, hudební a taneční kroužky, cvičení s dětmi: *„Plavání, cvičení s dětmi. „, „Ráda s dětmi sportuju, jezdíme spolu na kole. „, „Ano nacházíme, zejména společné koníčky (tanec, balet). „, „Ano, chodíme do dětského cvičení, kde se dcera vydovádí a já si popovídám s ostatními maminkami. Chodíme do společného plavání, to nás baví a u toho určitě zůstaneme. „. Pro spoustu maminek je to oblíbená forma sociálního kontaktu s dospělými lidmi.*

Další skupinou (třetina) jsou ženy, které navštěvují pravidelně **mateřská centra**: *„Ano, pravidelně zejména přes zimu navštěvujeme dětské centrum, získala jsem tu spoustu nových kamarádek. „, „S prvním dítětem jsme rádi chodili do dětského centra. „*

Pouze dvě ženy uvedly, že v současnosti žádné volnočasové aktivity nemají, obě z důvodu mladších malých dětí: *„S prvním jsme chodili, po narození druhého zatím nic nemáme, se dvěma zaráz to nejde a přes den nemám hlídání. „, „Momentálně nic, starší dítě je ve školce a mladší je ještě malinké. „*

4. Jak vnímáte čas prožitý na rodičovské dovolené?

Touto otázkou jsme chtěli dosáhnout celkového hodnocení času věnovaného dětem, jaký celkový dojem si ženy z tohoto období dále do života nesou. Je to jedna z otázek zaměřených i na prožívání rodičovství. Většina žen, ať už ho prožívá aktuálně, či už nastoupila do zaměstnání, ho vnímá jako velmi **pozitivní** a rychle ubíhající období života, bez ohledu na to, jak dlouhou dobu na ní strávily: *„Na mateřské mi čas strašně utíká. „, „Krásně, i když omezený školou. „, „Dva roky nebyly moc, takže příjemně. „, „ Byla jsem*

na ní skoro šest let, bude mi chybět ta pohoda.“, „Ze začátku jsem měla strach, že mě to odřízne od lidí. Nakonec jsem spokojená, mám čas i na známé.“, „Strašně to letí, přesto, že jsou si dny hodně podobné. Je to čas pohodový a zároveň hektický.“, „Vnímám ho jako velmi užitečný prožitek. Baví mě každý prožitý den a velmi mě naplňuje.“, „Je to čas, který strašně rychle utekl, ale zároveň jsem si ho užívala“. Pouze jedna uvedla předchozí negativní pocity: „Teď, když se mi narodilo druhé dítě, je vyplněný péčí o děti a domácnost. Předtím, když bylo první dítě větší, tak už se mi přičilo být doma.“.

Některé z respondentek již samozřejmě řeší **obavy z návratu do zaměstnání**, zajímavé je, že tyto obavy prožívají zejména vysokoškolačky, které byly před rodičovskou profesně naplněny: „*Začínám mít obavy z návratu do práce, zda se budu mít kam vrátit a zda jsem profesně neztratila.“, „Někdy už myslím na to, co bude po návratu do reálného pracovního světa, zda najdu se dvěma dětmi zaměstnání, které mě bude bavit a zároveň zda budu mít dost času na rodinu.“.*

5. Po návratu do zaměstnání, cítíte se diskriminovaná na trhu práce?

Tato otázka se samozřejmě týkala pouze respondentek, které již rodičovskou dovolenou ukončily. Tato otázka se tedy týká pouze tří respondentek, čtvrtá v současnosti zaměstnání hledá. Dvě z nich se vrátily na své původní pracovní místo, takže se z diskriminací nesetkaly: „*Vrátila jsem se nazpět, odkud jsem odešla na mateřskou, bez problémů, spíš než dítě vadilo zvýšené vzdělání, to jsem musela v práci zatajit, měli by obavu, že jim budu chtít za čas odejít.“, „Bez problémů jsem se vrátila do svého původního zaměstnání.“.* Respondentky dále navázaly a odpovídaly na oblast ztráty profesní kvalifikace: „*To bylo náročný, v práci byli všichni noví a já jsem musela zvládat více činností než předtím.“* nebo naopak: „*V pohodě, po dvou letech tam nebyly žádné výrazné změny.“.*

Respondentka, která hledala nové zaměstnání se však už s **diskriminací** setkala: „*Do životopisu jsem počet dětí neuváděla, ale při pohovorech se mě na to vždy ptali, bylo vidět, že jim to vadí a mají ze dvou malých dětí obavy. Někdy mi to i na rovinu řekli, že mě kvůli tomu nevezmou. Tak jsem vzala práci, která mi kvalifikačně neodpovídá, jsem sama a musím žít dvě děti.“.*

Další respondentka s ukončenou rodičovskou prací zatím hledá: „*Hledám, ale přiznám, že nijak intenzivně. Dceru nevzali nikam do školky, takže ji stejně nemám kam dát, jediné*

do soukromé a to by ta práce musela stát za to, abychom soukromou školku dokázali zaplatit. Takže jsem od prosince na pracáku a uvidím od září, jestli ji někam vezmou. Zatím nás manžel uživí.“ Byť prozatím u jediné respondentky, se zde již rýsuje problematika návratu do zaměstnání v kombinaci s **nedostatečnou kapacitou předškolních zařízení**. Podobnou zkušenost má i jedna z respondentek, která se do zaměstnání vrátila, a kde se v péči o dítě střídá její partner se tchýní: *„Kvůli splácení hypotéky jsem měla rodičovskou jen na dva roky, takže jsem se musela vrátit do práce, abych neztratila místo. Pokud by se synem nezůstal doma manžel, kterému to flexibilní zaměstnání umožňuje a nepomáhala nám tchýně, musel by do soukromé školky, pak by se mi snad už do práce ani nevyplatilo chodit.“*

6. Jak se Vám daří sladit roli matky, pracující ženy a partnerky?

Otázka navazuje na předchozí a zajímal nás jejich názor na to, jak si myslí, že zvládli svůj návrat do zaměstnání sladit s mateřstvím, domácností i s partnestvím a zda jim partner při zvládnutí této změny aktivně pomáhal. Zde se oblast rozrostla o další dvě ženy, které pracují částečně i při mateřské. Odpovědi se dělí na dvě skupiny.

Jedna skupina matek si myslí, že situaci zvládla a **stabilizovala vztah i rodinu**, někdy díky partnerovi či pomoci jiné osoby, někdy nejlépe samotné: *„Zejména začátku to bylo opravdu náročné, po návratu z práce mě čekala domácnost i dítě. Hlavně syn, u kterého jsem měla výčitky, že jsem ho opustila a který na mně o to víc visel. Po roce už vše sladěno, hodně mi pomáhá partner, který obstarává spoustu věcí v domácnosti.“*, *„Zatím dobrý, bydlím sama s dětmi, takže se nemusím starat o chlapa.“*, *„Dá se říci, že částečně a okrajově pracuji, rozhodně ne však každý den. Sladit se mi to myslím daří, ale někdy je to dosti náročné časově a psychicky. I tak si myslím, že to jde a baví mě obojí.“*

Druhá skupina žen vnímá svoje pracovní nasazení jako další **zátěž**: *„Po návratu do práce to bylo mnohem náročnější než na mateřské, manžel se do ničeho nezapojoval, pokud jsem mu nedala příkaz. Vše, domácnost i dítě, bylo jen na mně ...“*. *„Čtyřroli- ještě studentka. Někdy špatně, nechci šidit děti a studium ani podnikání napůl dělat nejde, takže to jde na úkor role partnerka, naopak ještě od manžela vyžadují pomoc. Někdy toho mám opravdu hodně a vyčítám si, že ochuzuji sebe i děti o krásnou dobu na mateřské, která by měla být pohodová“*.

C. ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST A HODNOTY

1. *Jak byste co nejvýstižněji popsala své mateřství? Co Vám dalo a co Vám vzalo?*

Otázka byla pokládána se záměrem vysledovat prožívání rodičovství, a to včetně jeho záporného pólu, sledovali jsem originalitu i emoční zabarvení odpovědí. Byla to jedna z otázek, která byla pro rodiče těžká, stejně jako většina otázek zjišťujících pozitivní zkušenosti.

U všech respondentek však převažovaly kladné emoce, jako **radost, štěstí a láska**: *“Převažuje radost.”*, *“...radosti. Když je člověk našťvaný na partnera, tak se přitulí k dítětem.”*, *“Jsem šťastná, že jsem do toho šla.”*, *“Mateřství to je pro mne klidné a stabilní štěstí, hřejivý pocit u srdce.”*, *“Dalo mi lásku dětí.”*. Další početnou kategorií odpovědí bychom mohli zařadit do oblasti vývoje a zrání jedince, získání pocitu **dospělosti, zodpovědnosti, osobního sebevědomí a jiného životního pohledu**: *“Získala jsem mnohem vyšší sebevědomí, z pocitu, že jsem mateřství zvládla. Umím se i na veřejnosti více ozvat, postavit se a bojovat za svoje dítě např. v nemocnici. Dříve jsem se bála, bylo mi to nepříjemné.”*, *“Dospěla jsem. Dříve jsem myslela jen na sebe, byla jsem trošku taková rozmazlená princezna), nebyla jsem zvyklá se starat o sebe ani o domácnost a najednou jsem musela.”*, *“Dalo mi pocit zodpovědnosti a dospělosti.”*, *“Dalo mi jiný pohled na život, dříve pro mne byla nejdůležitější práce, která pro mě tak strašně důležitá už není”*. Ve dvou případech respondentky mateřství identifikují se smyslem života: *“Mateřství mi dalo smysl života.”*, *“Mateřství mě obohatilo.”*, *“Dalo mi naplnění života.”*

Na otázku negativní důsledky mateřství respondentky odpovídaly mnohem rychleji, byla to jedna z otázek, kdy se odpovědi opakovaly. Více než polovina respondentek se shodla na tom, že mateřství jim vzalo jejich **svobodu**: *“Vzalo mi soukromí a svobodu.”*, *“Vzalo mi to volný čas pro sebe i celkovou svobodu, nemůžu se sebrat a nikam zajet, pořád mám u sebe dítě.”*, *“Vzalo mi volnost a svobodu, čas sama na sebe. Ze začátku jsem dokonce u prvního měla pocit, že nežiju život svůj, ale jen jeho.”*, *“Vzalo mi osobní volnost.”*. U čtyř respondentek se objevilo po těhotenství a kojení zhoršení zdravotního stavu, takže jim vzalo **zdraví**. Mezi dalšími negativy se objevil stereotyp domácích činností, který však spíše spadá do otázky č. 3 v této kategorii, také pak strach o dítě. Pouze jedna respondentka nevnímá **žádná negativa** svého mateřství: *“Nemyslím si, že by mi něco vzalo, maximálně kousek spánku ☺”*.

2. *Jak se Vaše dřívější představy o mateřství shodují s realitou?*

Otázkou jsme chtěli zjistit, zda maminky prožívají mateřství podle svých představ, neboť splnění očekávání se odráží v životní spokojenosti a také zda měly představy reálné.

Více než polovina respondentek uvedla, že neměla reálné představy, lišily se zejména v **psychické i fyzické náročnosti**: „Čekala jsem větší pohodu, bylo to více náročné.“, „U prvního jsme řešili stavbu domu a tak s druhým jsem si to chtěla užít podle svých představ, ale užila jsem si to jen když byl miminko, pak už to bylo hodně náročné.“, „Rozhodně jsem si nemyslela, že to bude takový záhul, i po psychické stránce, první rok jsem se jen bála o zdraví dětí.“, „Myslela jsem si, že to bude větší pohoda a klid, žádné nervy.“, „Myslím, že se úplně neshodují. Moje představy byly zřejmě nevědomostí, co rodičovství obnáší až moc idealizované.“ Další dvě matky zklamaly přístup jejich **partnerů**¹⁰: „Jen jsem si myslela, že mi bude více pomáhat manžel.“, „Člověk zjistí realitu i u partnera a realitu života.“

Dvě respondentky žádnou představu neměly. Zbývající část žen (tři) měla **reálná očekávání**, například i na základě získaných předchozích zkušeností: „...pocitově mě naplnilo, tak jak jsem očekávala.“, „Jinak jsem měla reálné představy, jak bude vypadat práce kolem dítěte, pomáhala jsem svým starším sestrám s jejich dětmi.“, „To, co jsem očekávala.“

3. *Co Vám na rodičovské dovolené vyhovuje (činí spokojenou)? Co Vám na ní chybí?*

Zajímalo nás, co je pro ženy na rodičovské dovolené nejpřítažlivější a naopak co z ní nejvíce činí psychicky náročné životní období. Nezaměřovali jsem se na obohacení dítětem a mateřstvím, otázka byla směřována spíše na styl života v tomto období.

Důvod, pro který ženy považují období na rodičovské dovolené jako příjemné a na kterém se všechny jednoznačně shodly, je možnost organizovat si čas po svém, byť s ohledem na potřeby dítěte. Nazvali jsem ho **vlastní režim**: „Organizovat vlastní čas.“, „Vlastní režim, jak si jej naplánuji.“, „Možnost nakládat se svým volným časem, jak potřebuji já a dítě.“, „Libí se mi volný čas, který můžu trávit se svou rodinou, kdy chci.“ Třetina žen uvedla, že ráda využívá zákonem danou možnost nechodit do práce a pojímá toto období jako **odpočinek od pracovního stresu a zátěže**: „Nemusím každý den do práce.“, „Neprožívám žádné neustálé stresy ze zaměstnání.“, „... žádná stresová pracovní

¹⁰ Tato zklamání očekávání v partnerovi měly obě v současnosti již rozvedené matky.

rána“, „ještě se do práce nachodím.“. Pouze od dvou matek zaznělo, že se cítí na rodičovské dovolené **potřebné a užitečné**.

Mezi negativními důsledky rodičovské dovolené rozhodně jmenovaly dvě třetiny matek nedostatek kontaktu s lidmi, společenských aktivit, souhrnně jsme to nazvali **omezení sociálního kontaktu**: „Chybí mi společnost, bývalé kamarádky, kontakt s jinými lidmi.“, „Zejména ze začátku mi chyběl kontak s jinými lidmi.“, „Chybí mi pokecat si o něčem jiném než jsou děti a rodina.“, „... pracovní kolektiv dospělých lidí.“, „...energie pro sebe sama i na dřívější společenské aktivity.“, „...bezdětné kamarádky.“. Dalším velmi častým prožívaným negativem u pěti žen je **stereotyp domácích činností**: „Vadí mi stereotyp, domácí činnosti, které nejsou oceněny.“, „... stereotyp, domácí činnosti, které nejsou nikde vidět...“, „... plenky, jídlo, vycházky, spánek, úklid a rutina.“. Co se týká oblasti **profese a kariéry**, zazněly pouze dva hlasy týkající se absence „práce hlavou“ a obavy ze ztráty profesní způsobilosti: „Chybí mi práce hlavou.“, „... nadlouho jsem vypadla z pracovního života, takže mám obavu zda po mateřské najdu se dvěma dětmi zaměstnání ve své profesi.“. Zajímavé je, že **nedostatek financí** pociťuje pouze jedna respondentka.

4. Změnil se Vám žebříček hodnot v souvislosti s mateřstvím?

Pokládáme si otázku, zda se mění hodnotová preference ženy v souvislosti s mateřstvím.

Co se týká priorit, tak na první místo se u všech naprosto jednoznačně dostaly **děti a rodina**: „...dítě je na první místě.“, „Myslíš nejvíc na toho človíčka, je nejdůležitější.“, „Byla jsem strašný sobec, teď jsou na prvním místě děti a rodina.“, „Ano, rozhodně. Nejvyšší hodnotou jsou pro mě děti a rodina, jejich zdraví a spokojenost.“, do pozadí tak někdy odsunuly partnerský vztah: „Ano, děti jsou na prvním místě, odsunuly partnerský vztah.“ nebo práci: „Dříve pro mne byla hrozně důležitá práce a kariéra, teď už jsou to děti, rodina a osobní pohoda.“, či společenské aktivity: „Sobotní večery raději trávím doma, nevyhledávám společenské akce jako dříve, ani mi nechybí.“.

Zajímavou prioritou se nám jeví **důraz na původní rodinu** u tří respondentek: „Kladu mnohem více důraz na vlastní původní rodinu, mamka s tatškou se pro mne ve všech chvílích, i při narození dětí, i při odchodu od manžela, stali velkou oporou.“, „Naši mi hrozně pomáhají a také jim mnohem více rozumím, od té doby co mám vlastní děti, chápu

více jejich výchovné problémy se mnou i jejich tehdejší postoje.“, „Bez pomoci našich bych děti a studium zároveň rozhodně nezvládla.“

5. Jaké jsou (byly) Vaše cíle, které si chcete na rodičovské dovolené splnit? Splnila jste je?

V této otázce jsme chtěli zjistit, jaká měly ženy od rodičovské dovolené očekávání a vlastně i priority, které si chtěly splnit.

Opět se všechny ženy jednoznačně shodly na cílech **výchova dětí a rodina**, za všechny uvedeme dvě reprezentativní odpovědi: *„Zdravá a spokojená rodina. Plnit roli matky jak nejlépe budu umět a snad se mi to i daří.“, „Co? Rodičovskou dovolenou mám tři roky. Ty tři roky jsou nejdůležitější pro vývoj mého dítěte. Chtěla jsem jí dát dobré základy a myslím, že jsem splnila to, co jsem chtěla. Krom sladkostí. Těch jsem chtěla dávat míň ☺.“*

Tři ženy chtěly dokončit **studium**: *„Měla jsem strach, abych mi na mateřské nezakrnl mozek, a tak jsem si říkala, že studium bude únik od stereotypu, což fungovalo.“, „... dostudovat vysokou školu...“, všechny tři si svůj cíl splnily a ještě plní. V této oblasti se vyskytly také nesplněné cíle: *„Chtěla jsem si zopakovat hru na klavír a zdokonalit se v angličtině, ani jedno jsem zatím nezačala, ale věřím, že to ještě zvládnou.“, „... prohloubit se znalosti angličtiny a začít studovat další jazyk, abych po návratu do práce neměla problémy, zatím jsem se k tomu nedonutila.“**

Jedna respondentka řešila **bydlení**: *„Stavěli jsme dům, a protože manžel byl pracovně přes týden mimo, vzala jsem si na starost veškerou organizaci s jeho výstavbou. Dům je postavený, ale díky tomu jsem si rodičovskou s prvním dítětem moc neužila.“*

D. PROŽÍVÁNÍ MUŽŮ

Netroufáme si samozřejmě hodnotit prožívání otcovství mužů, prostřednictvím jejich partnerek, naším záměrem je zhodnotit, jak respondentky vnímaly své partnery jako otce.

1. Od kdy se Váš partner zajímal o Vaše mateřství?

Zajímalo nás jako páry zvládly kritickou životní fázi ženy i muže, dobu přípravy a přechodu k rodičovství.

Nejvyšší početní zastoupení (10) tvořily ženy, které měly pocit, že jejich partner či manžel se začal o jejich mateřství zajímat od doby, kdy se dozvěděl, že je **jeho partnerka**

těhotná a poskytoval jim podporu, do této skupiny řadíme i jednu účastnici, jejíž partner se začala o mateřství a otcovství zajímat ještě před tím, než bylo jejich dítě počato: „*Ještě jsem ani nebyla těhotná, už kupoval oblečky a zakazoval mi pít alkohol (co kdybych náhodou byla...). V těhotenství se o mě opravdu staral, „na ruku mě nosil“.*“, „*Když se to dozvěděl, tak si to vydupal. Z těhotenství měl radost, těšil se na dítě.*“, „*Už v těhotenství, on byl ten, kdo dítě více chtěl, už měl předchozí zkušenost, mluvil s bříškem.*“, „*U prvního dítěte mluvil s bříškem, hladil ho.*“, „*Prožíval počátek mého prvního těhotenství.*“, „*Od začátku. Nevím, do jaké míry to byl jeho vlastní zájem nebo nějaký můj popud.*“, „*U obou děti mě hrozně moc podržel, když jsme nevěděli, zda se narodí zdravé.*“.

Další menší skupinu tvoří ženy, pro jejichž partnera byl impulzem k počátku zájmu o mateřství porod dítěte, anebo respektive až **narození dítěte či jeho růst**: „*Ani jedno z těhotenství neprožíval, první dítě začal vnímat až tak tříměsíční, druhé už od narození.*“, „*S narozením dítěte a jeho růstem rostl postupně i jeho zájem.*“. Pouze jedna žena uvedla, že o dítě se jeho otec po dobu jejich vztahu **nezajímal**: „*... o syna se manžel nikdy moc nezajímal, jeho zájem trochu vzrostl až teď po rozvodu.*“.

Všechny ženy se shodují, že o **druhé** těhotenství partner nejevil tak velký zájem jako o první, bylo již více brané jako **standard**: „*... u druhého už to tak neprožíval.*“, „*Druhé těhotenství prožíval o něco méně, alespoň jsem z toho měla takový pocit.*“, „*Asi více prožíval prvního potomka než druhé dítě.*“ nebo dokonce projevoval **nezájem**: „*... u druhého se už nezajímal vůbec.*“.

2. *Byl Váš partner u porodu?*

Nastávající matka často projeví přání mít muže u porodu, protože chce mít pocit větší psychické stability a pohody. Touto otázkou jsme sledovali, zda se ženy cítily lépe, zda měly pocit, že muž se o ni a její porod zajímá, že jí chce pomoci, nebo že chce být nablízku.

Výsledek této otázky je jednoznačný, všichni muži (mimo jediného u druhého dítěte), byli u porodu svých dětí přítomni. Některým ženám byli **podporou**: „*Ano, byl u obou, oba byly císařské řezy). ... u druhého byl více zainteresovaný než já, vzhledem k císařkému řezu a anestézii), on ji měl první v náručí.*“, „*Ano byl a byl hrozně statečný měla jsem komplikovaný porod. Při narození měl v očích slzy.*“, „*Porod je to jediné, co prožíval....*“, „*Byl u obou porodů, byla to pro mne psychická podpora zejména u prvního, který byl pro mne docela strašným zážitkem. Při narození dětí byl dojatý, měl v očích slzy. Syn byl v*

inkubátoru, tam za ním chodil, hladil ho. Dceru po porodu nepustil na sále z náruče))) a okouzleně se na ni díval.“, „Ano byl. Chtěl to. Myslím, že jsem ho k tomu ani nenutila. Pomáhal mi tím, že tam nejsem sama a taky mi masíroval záda. Zvládl to výtečně. A když jsme se o tom bavili, tak říkal, že je rád, že mohl být u zrození dcery. Byl šťastný a hrdý. Myslím, že mu to odstartovalo otcovské pudy, tak jako mě ty mateřské.“, u některých převažoval naopak **strach**: „U prvního porodu u něj převážil strach, byla jsem ohrožena já i dítě.“, „Ano byl u obou porodů a byl naprosto zničený. Velmi ho to psychicky rozhodilo.“, někteří svoje pocity ženám neukazovali: „U prvního porodu se nudil, šlo to pomalu, ale bezbolestně... pak mi poděkoval. Druhý porod byl horší, na moji bolest se nemohl dívat, seděl bokem.“.

Ženy v tomto případě nerozlišovaly pořadí porodu, spíše rozhodoval jeho průběh.

3. *Jak by se měl partner zapojovat do výchovy a péče o dítě? Dělá to?*

Zajímala nás forma podpory od partnera a jestli ji ženy vnímají jako dostačující. Debatu o tom, zda se má otec podílet na výchově a péči o dítěte rozhodně účastnice nevedly, všechny se shodly že otec by se zapojovat měl. Méně jasný pohled měly však na to, zda to tak skutečně dělá, v jaké míře.

První menší skupinu (45%) tvoří ženy, které hodnotí partnerovo zapojení jako **dostatečné**: „Zapojuje se, sám, tam kde je třeba, nebo jak mu řeknu.“, „Dříve jsem dělali vše napůl, teď když už chodím do práce je většina na něm.“, „Zastávám názoru, že by se měl zapojit naplno a měl by mít stejný názor jako já, jak vychovávat dítě. Tyto priority jsme si stanovili ještě před narozením a myslím, že jsme je vědomě dodržovali. A taky to dělal a dělá rád.“ i když někdy partner požaduje, možná nevědomě kompenzaci: „Já myslím, že by se měl zapojovat stejným dílem jako já. Dělá to, ale vyžaduje mít i dost času jen sám na sebe, má ho více než já. V tomto je trochu sobec. Zajímavé je, že čím více máme dětí a čím více péče a času jim věnuje, tím více chce času pro sebe. Jinak je rozhodně schopný se o děti postarat a vychovávat je stejně dobře jako já.“.

Většina žen si myslí, že zapojení jejich partnerů **není dostatečné**, ať už jejich vlastní vinou: „Je schopný se postarat o děti i více dnů, to není problém. To spíš já bych měla strach mu je nechat, jsem puntičkářka. U prvního dítěte moc nepomáhal, pracoval mimo a doma byl jen o víkendech. U dvojčat, vzhledem k tomu, že byly dvě, se první rok musel hodně zapojit, krmil, vstával k nim, jinak to nešlo. Teď, když už to vše zvládám sama,

bohužel trochu zpohodlněl, takže mu zůstaly jen hry a společné aktivity.“, „Zapojovat by se měl, ale není to úplně realita. Více děti vychovávám i pečuji o ně já, a až tak mi to nevadí. Ale vyžaduju, aby alespoň náš výchovný přístup nebyl v rozporu. To se vcelku daří, ale ne úplně vždy.“, anebo negativním přístupem partnerů: „Partneři by se měli domluvit, jak budou vychovávat. Měli by se dělit o běžné činnosti, jako je krmení, přebalování. A to manžel nedělal.“, „Měl by chtít a dělat hlavně sám, unavovalo mě ho nutit. A měl by se dětem věnovat podle toho, co baví je, ne podle vlastních koníčků.“, „Do péče i výchovy se ho snažím zapojovat, ale spíš táhne k tomu staršímu.“

4. Jak byste ohodnotila svého partnera v roli otce?

Opět otázka, kde většina žen dokázala vyjmenovat konkrétní negativa, u pozitivního hodnocení převládaly všeobecné výroky. Často zaznívala negativa i pozitiva hodnocení u stejné osoby.

Většina žen (80%) vnímala své partnery v pozici otce globálně **kladně**: *„Velmi kladně, získal body, stoupl u mne jako partner.“, „Já bych ho ohodnotila na jedničku.“, „Celkově jako otec je v pohodě, když to zejména porovnám se svými kamarádkami.“, „Výborná péče.“, „Řekla bych průměrný, ale milující.“, některé z nich konkrétně specifikovaly svoje pozitivní hodnocení: „Je přísný, má u syna respekt a to je dobře.“, „Jako otec je skvělý, obě děti ho milují, zejména starší syn na něm visí, je pro něj něco jako „bůh“. Je hodně trpělivý, dokáže si s nimi hrát, vyprávět nekonečné pohádky.“, „ Rozmazluje je, s láskou.“*

Co ženy svým partnerům jako otcům vytýkají (přestože muže celkově pozitivně hodnotí) je **výchova** dětí: *„Někdy je zbytečně přísný tam, kde nemusí a tam, kde byl měl být, tak není.“, „Není důsledný, protože to je pro něj pohodlnější.“, „Někdy vybuchne kvůli hlouposti, ale důležité věci ve výchově neřeší.“, „Měl by se umět více ovládat při výchově.“*

Všeobecně negativní hodnocení jsme zaznamenali u tří matek: *„K malému dítěti neměl vůbec vztah, nevychoval ho vůbec a hrál si s ním jen výjimečně. A ani teď po rozvodu nic moc, místo něj si jej bere jeho maminka a manžel ho zatím vzal 1x do ZOO.“, „Nezodpovědný, neschopný, sám je ještě dítě (ani ne roky ale vyzrálostí), nemá zájem, nevěnuje se jim, sobecký.“, „Nejspíš nespolehlivý.“, tzn. že nejčastěji zaznívají negativa v **osobní vyzrálosti** mužů.*

5. Co na partnerově otcovství nejvíce oceňujete?

Tato otázka navazuje a vychází z předchozí, je pouze pozitivně laděna. Většina pozitivního ocenění směřovala k trávení **volného času s dětmi**: „... vymýšlí jim program...“, „Že svůj volný čas je ochotný dětem věnovat.“, „... schopnost si s nimi hrát a vyprávět ty jeho nekonečné příběhy, které děti fascinují...“, dále pak k **osobním vlastnostem a citům** projevujících se v přístupu k dětem: „*má k dětem přirozený vztah*“, „...trpělivost“, „starostlivost“, „... odvalu zůstat se synem na rodičovské dovolené...“, „... lásku k dětem“. Shrnutí v odpovědi jedné účastnice: „Že je tatínkem rád a že ho nemusím do ničeho nutit.“

Závěrem těchto dvou otázek bychom rádi výrazně pozitivní ohodnocení jedné respondentky: „Je to ten nejlepší táta, kterého jsem si pro své dítě mohla přát!“

E. ZMĚNY V PARTNERSKÉM VZTAHU

1. Jak by měl partner pomáhat s péčí o domácnost? Dělá to Váš partner?

Podobně jako u otázky na pomoc s péčí o dítě, nás zajímala forma podpory od partnera a zejména, zda je vnímána jako dostačující.

Pomoc v domácnosti je většinou považována za **dostačující**, a to od naprosto dostačující: „Ano pomáhá, dojdu domů a je uklizeno, navařeno, nakoupeno. Moc mi pomáhá. Po příchodu z práce si ale vše už přebírám já.“, „Pomáhá co je třeba, co mu řeknu. Pravidelně dělá myčku a nakupuje, abych nemusela do obchodu tahat obě děti.“, „Pravidelně vaří, jinak co mu řeknu. Myslím, že pomáhá dost.“, „Tak nějak přirozeně. Jasně, že když jsem teď ještě doma a on v práci tak ho neženu do čištění záchodu a mytí podlahy. Ale když jsme chodili do práce oba, tak dělal vše. Dnes dělá nádobí (ručně i v myčce), chodí s košem, peče koláče.... Nestěžuji si.“ ... k časem se snižující: „Pomáhal, co bylo potřeba, uklízel. Teď už míň.“, „Hlavně by měl pomáhat s velkým úklidem, když je doma. Nemělo by mu vadit, když mu řeknu, co má udělat. Ze začátku u prvního dítěte mi hodně pomáhal a doma pracoval, pak jsem to začala stíhat sama a i když přišlo druhé, už mi většina prací zůstala. Ale pravidelně nakupuje a asi v domácnosti mi pořád pomáhá více, než manželé mých kamarádek.“ až po menší pomoc, se kterou je však žena spokojena, což je směrodatné: „Přiznám se, že nevyžaduji až tak velké zapojení v domácnosti. Někdy manžel udělá sám, co uzná za potřebné. Ničím ho neúkoluji.“

Opět pouze dvě respondentky jsou nespokojené: „*Měl by pomáhat... občas zajet nakoupit a převzít jakoukoliv domácí činnost. Ze začátku mi pomáhal občas s úklidem, pak už ne. Prý, co bych dělala, když jsem do na mateřské.*“, „*Důležité je, aby pomáhal sám od sebe.*“

2. Umožňuje Vám partner Váš další osobní rozvoj během rodičovské dovolené?

V této otázce bylo cílem zjistit, zda a jakým způsobem umožnil partner jejich osobní rozvoj. Z rozhovorů bylo patrné, že ne všechny matky se dostaly už do stádia, kdy daný osobní rozvoj je pro ně v tomto životním úseku důležitý: „*Umožnil by, ale mě se nechce.*“, „*Já jsem se nijak rozvíjet nechtěla, ale myslím, že by to nebyl problém.*“ Další matky se snaží v rámci své rodičovské dovolené si částečně přivydělávat: „*Ano, otevřela jsem si svůj obchůdek a partner hlídá děti, když to kvůli práci potřebuji.*“ Některé si dokončují vzdělání, např. na vysokých školách: „*Ano, studuji vysokou školu a pokud se učím na zkoušky, tak partner má třeba celý víkend děti na starosti.*“ „*Ano, kdykoliv jsem šla do školy, pečoval partner o syna.*“

3. Jaká je mezi Vámi a partnerem komunikace? Jak řešíte problémy ve vztahu?

Komunikace je jedním z nejdůležitějších „pilířů zdravého vztahu“. V této otázce bylo cílem zjistit, jak její funkčnost ovlivňuje spokojenost dotazovaných žen.

U této otázky jsme odpovědi rozdělili do třech skupin. První skupina odpovědí byly ženy (33 %), které vnímaly jako **bezproblémovou** komunikaci i řešení problémů: „*Když máme konflikt a pohádáme se, chvíli mlčíme a pak jeden nebo druhý přijde a vyřikáme si to (nezůstane nevyřešeno).*“, „*Komunikace vždy fungovala dobře. Ted' myslím, že i momentálně vzhledem k již zmíněným finančním obtížím hůře, ale jedná se o přechodné období, snažíme se problémy řešit rozhovorem.*“, „*Komunikujeme myslím dost. Problémy řešíme rozhovorem. Někdy i klidným.*“

Další skupina (opět třetina) zaznamenávala problémy v jedné z dotazovaných oblastí, **nejčastěji řešení konfliktů**: „*Dokážeme si povykládat. Ale pokud máme jiný názor, tak odejde a problém odmítá řešit, což mi vadí. Neumí řešit konflikty.*“, „*Povídání je v pohodě. Ale konflikty řešit neumíme. On problémy odmítá řešit, přestane mluvit a odchází. Myslí si, že se vyřeší samy. Přitom já bych potřebovala o problému mluvit, rozebrat jej a taky nějak*

uzavřít řešením.“, některé naopak v oblasti “popovídání si”¹¹: *“Komunikace vážne spíš u mě, večer chci mít klid a on si chce povídat. O problému hodně mluvíme, dopodrobna řešíme a rozebereme jej. To mě naučil on, dřívější partner se o problémech nebavil.”*

Poslední třetina respondentek měla pocit, že u nich je komunikace **nefunkční**, a to ze strany **partnera**: *„Špatná, protože nemluvil. Mluvil, jen když se napil, a to byl agresivní a pořád mlel to samé do kola a měl pravdu jenom on. Na výchově jsme se nikdy nedomluvili. O problému jsme se nebavili, neřešili... jen pak jeden musel ustoupit.“*, *„Špatná, on byl nemluvný, nechtěl nic řešit. Důležité věci nechával na mně, rozhodovala jsem já, což je na jednu stranu výhoda, ale na druhou to vše stálo na mně. Jinak byly nejčastější konflikty kvůli alkoholu a jeho chorobné žárlivosti.“*, *„To je horší, on strká hlavu do písku, nedokážeme si o problémech promluvit. Já ječím a on mlčí. Měli jsme kvůli tomu nedávno krizi, teď se snaží trochu otevírat.“*

4. Jak trávíte společný čas s partnerem?

Ptáme se na spokojenost s trávením volného času. Větší polovina dotazovaných žen (8) nebyla s trávením společného času spokojená, většinou kvůli nedostatku hlídání pro děti: *„Je ho málo, nemáme tak často hlídání (vyčerpávám ho hlavně na školu).Někdy si jdeme zatančit (1x ročně), posedět s přáteli, večere, kino, ale opravdu málo často. Takže zbývají jen společné večery doma.“* nebo kvůli **nezájmu partnera** či oboustranému **nedostatku aktivity**: *„Málo, když jsme měli hlídání, tak jsme šli každý sám. Když jsme byli doma, on se díval na TV a já si četla, moc jsme si toho nepovídali.“*, *„Skoro vůbec, možná 1x ročně“*, *„Jen večery, já u televize on u počítače, jinak společně sami čas netrávíme. Chybí mi to. Sami sebe bych řekla teď trošinku zanedbáváme.“*

Menší polovina žen je s časem tráveným s partnerem spokojená: *„Snažíme se, když máme možnost a já si to teď užívám víc než dříve, je mi to vzácnější, chodíme do divadla, na večeri.“*, *„1x měsíčně večere (někdy i jen doma), plesy, setkání s přáteli.“*, *„Často s přáteli, na večeri nebo na kolo či na ryby.“*, *„...když se nám poštěstí a máme volnou noc o víkend, tak si zajdeme na večeri, kino a drink.“*

¹¹ Zajímavostí je, že problém popovídat si má pár, ve kterém je na rodičovské dovolené muž.

5. Jakou největší změnu jste u partnera pozorovala poté, co se stal otcem?

Otázka reflektující vnímání partnerů-otců u žen. Větší polovina dotazovaných žen (8) nevidí **žádnou změnu**. Ty, které změny vnímaly, tak zejména v oblasti **prožívání emocí**, ať už pozitivní: „*Vidím, že svoji dceru nade vše miluje, to je změna, předtím jsem na něm city viditelně nepoznala.*“, „... lásku k dětem“ nebo negativně: „... je více podrážděný...“, „*Stal se více výbušný*“. Opět se zde projevuje změna v dozrávání osobnosti, v charakterové oblasti: „... zodpovědnost...“, „... je zodpovědný...“, nebo naopak: „*Všimla jsem si, jak je nezodpovědný*“, „... ale také sobectví...“.

6. Jaké změny nastaly ve Vašem vztahu po narození dítěte?

Zaměřili jsme se na zjištění, jak ženy prožívají změny v partnerském vztahu související s rodičovstvím. Pětina žen nevnímá žádnou změnu.

Mezi pozitivy ve čtyřech odpovědích zazněla **stabilizace vztahu**: „*Myslím, že si ho dokážu víc vážit, že je pro mě důležitější.*“, „*Vždy jsem měla pocit, že první dítě náš vztah zesílilo a stabilizovalo, bohužel u druhého ten pocit už tak silný není*“, „... dítě nás více stmelilo“.

Opět však zazněno více negativních dopadů. Narození dítěte zvýšilo počet konfliktů ve vztahu, ať už z důvodů **financí**: „... vznikly první hádky, také díky nedostatku financí, což se ve vztahu odráželo...“ nebo kvůli **výchově**: „... dříve jsme se nehádali, teď kvůli tomu, jak dítě vychovávat“, „... dokáže mě rychleji vytočit, zejména kvůli dceři.“, zdaleka nejčastějším problémem bylo **trávení volného času** (i společného) a jeho **omezení** zejména u žen: „...*Neuvědomoval si, že pro mě je strašná změna být sama doma a chodil často sám s kamarády na diskotéky a já jsem čekala, že bude s náma doma, protože jsem byla více uvázaná u dětí. Vadí mi to, že společný čas je pak omezený.*“, „*Méně času na sebe.*“, „*Největší neshody máme kvůli trávení volného času každý sám, on ho chce více, než se mi líbí. Když se teď narodilo druhé dítě, má více samostatných aktivit než dříve a já méně. Trávíme všichni společný čas s dětmi, takže zanedbáváme výrazně sami sebe.*“

U dvou nyní již rozvedených žen dítě znamenalo **urychlení konce** vztahu: „*Dítě urychlilo konec vztahu, když jsem se na něj nemohla spolehnout.*“, „*Děti ukázaly, jaký je náš vztah.*“

7. Jak vnímáte svou osobní atraktivitu u partnera po narození dítěte? Jak se změnil Váš sexuální život?

Až na dvě respondentky, které mají pocit, že díky únavě zestárly a jedna díky přítomnosti partnera u porodu: „Myslím, že jsem pro něj méně atraktivní, když mě vidě u porodu a tak...“ nepocítují ženy, že by byly pro své partnery méně atraktivní.

V rámci sexuálního života se skoro všechny respondentky shodly na **nižší frekvenci** sexuálních styků způsobenou převážně únavou: „Sexu je čím dále méně, oba jsme málo aktivní a když jsem teď šla do práce, je to ještě horší.“, „Po porodu jsem se cítila blbě, až po roce se sex vrátil do normálu.“, „Na sex nebyla chuť, snížila se hlavně frekvence, byla jsem nevyspaná a unavená. Ale teď už je to zase lepší.“, „Sex je mnohem méně častý, není kdy a kde a hlavně jsem unavená a mám tak menší chuť. Vím, že to manželovi vadí a chybí.“, „V sexu se frekvence snížila (někdy i na 1x měsíčně), vadí mi to, a tak se snažím být aktivní alespoň 1x týdně.“, „Náš sexuální život se změnil, myslím logicky časem tráveným spíš společně s dětmi“, „...možná četnost...“, „Ale teď se to zase vrací“. Je zde vidět tendence ke zlepšení.

Závěrečná otázka: Co byste zpětně udělala jinak (v oblasti mateřství, rodičovské dovolené a partnerského vztahu)?

Jedná se o závěrečnou otázku shrnující veškerou zkoumanou problematiku v globálně. V čem vidí účastnice mezery, nedostatky.

Pouze čtyři účastnice by nic nezměnily. Nejvíce změn bylo uvedeno u **partnerského vztahu**, ať už radikálních (u rozvedených žen): „Asi bych si ho nevzala.“, „Určitě bych si ho nevzala.“ anebo v oblasti spolupráce s partnerem: „Předala bych více zodpovědnosti manželovi, aby více fungoval, víc bych ho k tomu nutila.“.

Dále na to navazovaly změny v **načasování mateřství**: „Možná bych počkala s dítětem.“, „... nepořizovala bych si s ním děti, hlavně to druhé“ či v souvislosti s dlouhou dobou rodičovské dovolené: „S druhým dítětem bych počkala o rok později, abych se na rok vrátila do zaměstnání a nebyla v kuse šest let doma, už mi z toho někdy „hrabe“ a řeším drobnosti.“ Zde se objevují změny v souvislosti s **výchovou a péčí o dítě**: „Byla bych přísnější ve výchově, myslím že jsem syna hodně rozmazlovala.“, „... více bych zabodovala s kojením.“.

Dvě ze tří žen, které studují, mají dojem, že si rodičovství díky **studiu** neužily tak, jak mohly: „*Nestudovala bych vysokou školu, více bych si mateřskou užila*“, „*...nezačala bych další navazující studium, mám výčitky, že se nevěnuji dětem tak, jak bych chtěla*“.

Změny by nastaly u dvou účastnic v oblasti bydlení, ať už: „*Nestavěla bych na mateřské už dům, bylo to vše jen na mně a mateřství se synem jsem si díky tomu vůbec neužila*.“ anebo opačně: „*Nešla bych do bytu, je to kvůli dětem nepraktické, ale zrovna do domečku*“.

Na konec této výzkumné části u žen bychom rádi uvedli závěrečnou větu jedné z respondentek: „*Než si žena pořídí s chlapem dítě, musí si dobře rozmyslet, koho mu poroučuje za otce, protože partnera může žena změnit, ale otec dítěti zůstává. Je to ta nejdůležitější volba v životě*“.

MUŽI

A. MOTIVACE K RODIČOVSTVÍ

1. Proč jste se rozhodl mít dítě?

Cílem první otázky bylo podobně jako u žen zjistit, jaký byl jejich motiv k otcovství, zda bylo dítě plánované či ne. Častá reakce ještě více než u žen byla, že je to hodně těžká otázka. Nakonec každý uvedl alespoň jeden důvod, proč chtěl děti, někteří i více. Muži většinou nerozlišovali motivaci pro první či druhé dítě.

Pro polovinu respondentů byl důvod k pořízení dítěte přání či **impuls partnerky**: „*Cítil jsem impuls od partnerky, jinak bych možná ještě počkal*“, „*... kvůli partnerce*“, „*.. na přání mé partnerky*“. Polovina mužů to vnímala jako přirozené, něco co vždy chtěli a o čem příliš neuvažují, odpovědi jsme sjednotili jako **sociální status rodičovství**: „*Cítil jsem tlak od rodiny*“, „*Protože je měl každý*“, „*Přišlo mi přirozené mít dítě*“, „*Vždy jsem chtěl mít celou rodinu*“. Pouze jednotlivě se vyskytly důvody jako pocit **generativity**: „*Cítím to jako správné, aby po mě něco zůstalo*“ nebo optimální období ve vztahu: „*... jinak to ale bylo optimální období ve vztahu...*“ u jednoho dokonce rozhodoval věk: „*... bylo mi 29, ale připadal jsem si starý*“. Pouze jeden respondent uvedl důvod pro druhé dítě: „*Chtěl jsem mít dvě děti, aby mělo sourozence, aby nebylo první dítě samo, tak jak jsem byl dlouho já*“.

2. *Jaký máte vzor otcovství?*

Cílem druhé otázky bylo zjistit, zda má respondent možný vzor, zejména v orientační rodině, ze které si mohl odnést genderové aspekty mužského pečovatelsví a vychovatelství.

Polovina účastníků nejenže nemá vzor, ale naopak vnímají postavu svého otce jako určitý „**antivzor otcovství**“: „*Ve svém otci vzor nemám, spíše naopak. Mám vlastní představy.*“, „*Nemám, měl jsem otce, ale jako bych ho neměl...*“, „*Vzor žádný nemám, spíš opak ve svém otci, který se k matce a k nám nechoval někdy úplně nejlíp.*“, „*Nemám, antivzor byl můj otec*“. Pouze dva účastníci označili jako vzor svého otce, ostatní žádný vzor, dle svého vyjádření, nemají.

B. ŽIVOTNÍ STYL NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ A PO NÍ

1. *Jak se Vám role otce daří skloubit s prací?*

Touto otázkou jsme chtěli zmapovat, jak muži vnímají, do jaké míry se jim daří sladit výchovu a péči o malé děti s jejich pracovním uplatněním. Všichni zaměstnaní respondenti mají jednoznačný pocit, že **skloubit tyto role dokázali**: „*Práce mi do rodiny nezasahuje.*“, „*Zvládám v pohodě.*“, „*V pohodě, po práci jsem šel domů a tam jsem se staral.*“, „*Výborně, vidím je co můžu, ráno, v poledne, chodím domů na obědy, i večer.*“, „*Zatím dobrý, mám volnou pracovní dobu.*“, „*Naprosto bez problémů.*“, „*Času na dceru by mohlo být více, ale stačí nám to. Jsme spolu každý den.*“.

2. *Jak se zapojujete do domácích činností a péče o dítě? Máte nějaké pravidelné činnosti?*

Zajímala nás forma podpory a pomoci partnerce a zejména, zda-li je vnímána mužem jako dostačující.

Opět pouze dva respondenti jsou si vědomi, že určitou oblast pomoci partnerce zanedbávají, např. péči o dítě: nebo domácnost: „*Dělám všechny domácí práce, ale péči o děti asi zanedbávám.*“, „*... snažím se zapojovat, když je něco potřeba, ale většinou je již vše hotovo, než se vrátím z práce...*“, další respondent pak uznává **tradiční dělení rolí** v domácnosti, v rámci toho, že je žena na mateřské: „*Když byl syn malý, koupal jsem ho a*

snazil jsem se, co bylo potřeba. Ale myslím si, že domácí práce má dělat žena, však na mateřské zase tak moc nedělá.“

Všichni ostatní otcové vnímají svoji pomoc jako **dostatečnou**, (více či méně dobrovolnou), většinou vedenou aktuální potřebou, kterou jim sdělí partnerka či mají pravidelné činnosti: *„Dávám nádobí do myčky, koupu děti, vyprávím pohádku. Jinak co mi manželka řekne, co je třeba.“*, *„Aby byl doma klid, tak umyju nádobí, přebalím děti. Pravidelně umývám to nádobí, jinak co řekne manželka.“*, *„Do domácích prací se podle mě zapojuju nadměrně, aspoň podle ostatních kamarádů. Mám pravidelné činnosti, například umývám kuchyňskou linku. To stejné i u dětí (koupání, pohádky, hraní).“*, *„Co je potřeba. Pečuju především o starší dítě.“* Zajímavostí je tradiční obměna rolí v péči o dítě a domácnost u rodiny, kde je na rodičovské dovolené muž: *„Z 90% dělám všechno já, jsem s malým doma. Dělám to, abychom byli více s partnerkou spolu. Nicméně, jakmile přijde domů, předávám jí dítě i domácnost a mám volno a čas sám na sebe.“*

3. Jak jste spokojený s časem stráveným společně s partnerkou?

Cílem této otázky bylo zjistit formu trávení volného času jen s partnerkou a zda její muži považují za dostačující, zda se necítí jako partneři odsunuti do pozadí.

Při odpovědi na tuto otázku se muži rozdělili do dvou stejně velkých skupin, na muže, kteří vnímají společně strávený čas s partnerkou jako **dostatečný**: *„Spokojený, máme pro sebe každý večer od 19.30 hod, když uložíme děti. Mimoto se jednou za nějakou dobu vyjdeme na večeři nebo do divadla“*, *„Asi jo, rád se s ní dívám na televizi.“*, *„Jsem spokojený. Každý večer jsem mimo tréninky doma, také jsem doma i přes den.“*, *„Nechybí mi víc společného času.“*, *„Jsem spokojen, poslední dobou je dcerka u prarodičů a tím pádem máme více času.“*, za malou skupinku můžeme považovat odpovědi dvou respondentů, kteří mají pocit nedostatku společně stráveného času, nicméně to považují za **přírozené a přechodové období** a nevdají jim to: *„Nejsem, ale je to díky dětem a je to normální. Těším se, až odrostou a my budeme mít více času sami na sebe.“*, *„Nemáme na sebe dost času, ale jinak by to kvůli dětem ani nešlo, ne? To bychom museli zanedbávat jedině je.“*, díky této skupině spokojenost v této problematice převažuje.

Zbývající část mužů se společně stráveným časem není spokojená a vnímá tuto skutečnost **negativně**: *„Hodně málo.“*, *„Dělal bych cokoliv, je pro nás vzácné být sami.“*, *„Času je málo, jen večery. Jsem odsunutý.“*, *„Momentálně spolu trávíme málo času.“*

4. Máte čas sám pro sebe?

I muži mohou mít určitý pocit sociální izolace, pokud dělí čas pouze mezi práci a rodinu. Partnerskému vztahu prospívá, pokud partneři tráví čas i samostatně, proto jsme se ptali na jejich pocity, zda vnímají svůj volný čas jako postačující.

Všichni muži se shodli, že volného času sami pro sebe mají **uspokojivě**: „*Nemám nedostatek, když chci (čtení knih, badminton, 1x měsíčně posezení s kamarády).*“, „*Ano, rád si zajdu s kamarády na pivo, pokecat. To mi žena vyčítala, nevím, co jí na tom vadilo.*“, „*Řekl bych, že ano dostatečně. Posezení s přáteli (1x týdně), posilovna, sauna, v létě ryby a jednou za čas diskotéka. Více času by se mi zdálo blbě vůči manželce.*“, „*Ano, udělám si ho, když je třeba.*“, „*Ano, vedu pravidelně tréninky karate.*“, „*Ano, ale nevyužívám ho. Většinou až v noci, ale stačí mně to.*“. Pouze tři vnímají nedostatek volného času: „*Jasně, večer se dívám na TV, 1x týdně mám pravidelné posezení s kamarády a někdy o víkendu pochlastat. Ale je toho málo*“, „*Mám ho málo, alespoň podle mě, manželka si to nemyslí.*“. z toho jeden na rodičovské dovolené: „*Méně než dříve, hodně málo. Občas do hospody, ale minimálně, ráno vím, že musím fungovat s malým.*“.

C. ŽIVOTNÍ SPOKOJENOST A HODNOTY

1. Jakou největší změnu jste u sebe pozoroval poté, co jste se stal otcem?

Otázka byla pokládána se záměrem vysledovat prožívání rodičovství a změn, které přináší. Polovina respondentů se shodla na změnách v osobních hodnotách, začala pociťovat větší **zodpovědnost**: „*Zodpovědnost, například jsem uzavřel životní pojistku.*“, „*U prvního mi v 19 letech chyběla zodpovědnost, teď už ji mám. Byla to hloupost mít tak brzo dítě*“, „*... větší zodpovědnost*“, „*...zodpovědnost zabezpečit ho, aby se mělo dobře.*“. U pětiny z nich převážila změna v emocích, definovali jsme ji jako **obavy**: „*... starost o blízké...*“, „*Začal jsem mít strach.*“, „*strach o dítě. Každý její pád nebo nemoc mě hodně traumatizuje.*“ Další 20 % respondentů pocítilo negativní vliv, **omezení volného času**: „*Více času jsem začal věnovat dítěti a rodině.*“, „*Musel jsem přestat chodit pátek, sobota na diskotéky.*“ Zbylá pětina mužů žádnou změnu nepocítila.

2. Jak byste ohodnotil sám sebe jako otce? Co Vám v této roli činí největší radost a co je pro Vás nejtěžší?

Otázka byla pokládána se záměrem vysledovat prožívání otcovství, a to včetně jeho záporného pólu, sledovali jsme podobně jako u žen originalitu i emoční zabarvení odpovědí. Byla to jedna z otázek, která byla pro otce těžká, měli problém hodnotit sami sebe, nicméně všichni účastníci nakonec dospěli k názoru, že celkově jsou dobří tátové, nikdo z nich o své identitě otce nepochybuje: *“Myslím si, že jsem dobrý táta.”*, *“... na 90 %...”*, *“Jsem dobrý otec.”*, *“Nejsem špatný otec.”*, *“...dobrý...”*, *“Podle mě jsem dobrý táta, i když moje bývalá manželka si to nemyslí.”*

Na rozdíl od žen, dokázali muži rovnoměrně uvést pozitivní i negativní prožitky otcovství. Dotazované otce jejich dětí nejvíce naplňují v **emoční** oblasti: *“Radost mi dělá, když se přitulí a řekne mi, že mě má rád.”*, *“Radost je pro mě, když děti mají radost.”*, *“... když jsme všichni pohromadě.”*, *“Největší radost je, že mě má ráda.”*, *“... že vůbec je..”*, a když mají možnost své děti něco naučit: *“... když mají chuť se něco nového ode mne naučit, když se na mě obrátí o pomoc”*, *“... jejich úspěchy, i malé, v životě, když se něco nového naučí, když něco zvládnou.”*

Většinu nedostatků při sebereflexi otců můžeme shrnout do oblasti **výchovy** a jednání s dítětem: *“Největší problem je udržet si nadhled a řešit při výchově vše trpělivě.”*, *“Mohl bych být trpělivější.”*, *“... rozmazluju ho, nejtěžší je ho nerozmazlovat...”*, *“Někdy se rozčílím, což není výchovné, ani bití a pak mě to mrzí.”*, *“Někdy mi rupnou nervy, takže je pro mě nejtěžší zachovat klid.”*. Další dvě skupiny zahrnují oblast zodpovědnost za **finanční zabezpečení rodiny**: *“Starost je pocit, že nedokážu zajistit finance.”*, *“Nejtěžší je zodpovědnost a zabezpečit rodinu finančně.”* a starost o zdraví dětí: *“Nejtěžší je, když jsou nemocné.”*, *“... nejtěžší je nemoc”*, *“... špatně nesu jejich nemoc, že jim nedokážu pomoci.”*

3. Jak se Vám změnil žebříček hodnot v souvislosti s narozením dítěte?

Pokládáme si otázku, zda se mění hodnotová preference mužů v souvislosti s otcovstvím.

Co se týká priorit, stejně jako u matek se na první místo u většiny účastníků dostaly **děti a rodina**: *“...na prvním místě jsou děti a jejich zdraví...”*, *„děti se dostaly na první místo, brát na ně ohled...”*, *„Dcera a rodina jsou na prvním místě, zbytek je tak nějak*

druhořadé. V oblasti **zrání osobnosti** se objevuje u několika mužů zodpovědnost a změna pohledu na život: „*Jsem myslím zodpovědnější.*“, „*Předtím jsem si nepřipouštěl některé věci nebo spíš nechtěl připouštět.*“. Pětině mužů se priority v souvislosti s rodičovstvím nezměnily.

D. PROŽÍVÁNÍ MUŽŮ

1. Jak jste prožíval těhotenství a porod partnerky?

Zajímalo nás jak páry zvládly kritickou životní fázi ženy i muže, dobu přípravy a přechodu k rodičovství, jak muži vnímali svoji přítomnost u porodu a zda díky tomu mohli lépe navázat vztah se svým dítětem.

Třetinu tvořili muži, kteří dokázali s manželkami prožívat už těhotenství a tuto dobu prožívali **emočně pozitivně**¹²: „*Těhotenství jsem opravdu prožíval, i fyzicky, potil jsem se, jako kdybych byl těhotný já. Často jsem si s ním v bříšku povídal.*“, „*Povídal jsem si s bříškem, těšil jsem se.*“, „*...až jsem ho viděl na ultrazvuku, až začalo kopat, fyzické projevy. Těšil jsem se, byl jsem hrdý a zvědavý, jak bude vypadat.*“.

U třetiny mužů převládaly **obavy** z porodu i z toho, jak otcovství zvládnou: „*V těhotenství jsem prožíval obavy, zda zvládnu být otcem.*“, „*Napřed obavy, nevěděl jsem přece jen, do čeho jdu...*“, „*... nevěděl jsem, co čekat.*“.

Poslední skupina otců těhotenství nedokázala výrazně prožívat, dítě pro ně do svého narození nebylo skutečné: „*... těhotenství pro mě nijak, nedokázal jsem si dítě představit*“, „*... těhotenství jsem nijak nevnímal*“, „*Bylo to velké břicho, nějak jsem si ho nedovedl dát dohromady s miminem.*“

Porod všichni přítomni muži vnímali s velkým strachem snažili se být manželce **oporou**: „*Porod hrůza, byl jsem „zelený“.*“, „*Porod byl strašný, ale když jsem syna uviděl, to mě fakt dojalo.*“, „*První porod bylo samé „dýchej, tlač“ a pak jsem se díval na dítě. Podruhé to bylo špatný, blbý pocit. Když jedno z dětí zemřelo, musel jsem se snažit být opora pro manželku.*“, „*Porod jsem zvládl, soucítil jsem s ženou, že ji to tak bolí.*“, „*První porod byl dlouhý, nechtěl bych být v kůži manželky, bylo pro mě těžké, že jí nemůžu pomoci.*“, „*Od té doby si vážím manželky a obdivuju ji milionkrát víc.*“. Emoce měly muži při prvním pohledu velmi různorodé, veskrze **pozitivní**: „*Ted' jsem otec, je těžké tomu*

¹² Pozn. Tito muži již byli otcí i v předešlých vztazích.

uvěřit, postupně jsem si zvykl. “, „...ale pak radost... “, „Když jsem uviděl poprvé své dítě hned po narození, byl to trochu šok, takové fialové, hrozné... pak nadšení, že je moje.“, „...nevěděl jsem co čekat, řekl bych, že jsem to prožil s málo emocemi... “.

2. Jaké změny nastaly ve Vašem životě po narození dítěte?

Záměrem otázky bylo vysledovat prožívání začátků rodičovství. Respondenti na začátku vnímali samé změny, vesměs praktická narušení dosavadního pohodlného života, zejména **úbytek volného času**: *„Musím svůj čas přizpůsobit dětem.“, „... méně času... “, „Méně času pro sebe, točilo se vše kolem dětí, jídla, kakání... “, „Ubrat svého času a věnovat ho dítěti.“, „Čím více dětí, tím potřebují více času.“, nedostatek spánku: *„nedostatek spánku, stres“, „... když jsem v noci vstával, tak jsem se těšil, až budou děti větší“, „... luxus byl například prospaná celá noc... “, „kompletně se vše převrátilo“.* Nicméně s rozhovorů nevyplývalo, že by muži vnímali tyto změny negativně, spíše byli smíření a pojímali je jako běžné a patřící k narození dítěte.*

3. Jak se Vaše představy o rodičovství shodují s realitou?

Účelem otázky bylo prošetřit, zda otcové prožívají rodičovství podle svých představ, neboť splnění očekávání se odráží v životní spokojenosti.

Muži se ve svých odpovědích rozdělili do tří stejně velkých skupin. Někteří žádné představy neměli. Druhou skupinu představují otcové, kteří představy měli, ale realita jim neodpovídá, ať už ve výchově: *„Neodpovídá, říkal jsem si, že na svoje děti nebudu nikdy křičet ani je bít, a pak jsem zjistil, že to jinak nejde.“, „... přál jsem si dětem věnovat více času.... “* anebo z jiných důvodů: *„díky špatné finanční situaci se rodičovství momentálně z mé strany skoro vůbec nevěnuju.“* Poslední skupinu tvoří otcové, jejichž představám realita odpovídá: *„Přesně se to splnilo, že bude proč žít, že nás bude vzájemně naplňovat.“, „... mé představy odpovídají... “, „... shodují naprosto... “.*

E. ZMĚNY V PARTNERSKÉM VZTAHU

1. Jaké změny nastaly ve Vašem vztahu po narození dítěte?

Touto otázkou jsme chtěli zmapovat spokojenost v partnerství v souvislosti se změnami zapříčiněnými přechodem k rodičovství. Více než třetina mužů nevnímá žádnou změnu.

U 25 % respondentů zazněla mezi pozitivy **stabilizace vztahu**: „Zvýšila se stabilita vztahu.“, „Cítím, že to náš vztah utužilo.“, „Každé narozené dítě je upevnění vztahu“. , jeden z mužů zaznamenal zakotvení tradiční rozdělení rolí mezi manžely.

Otcové uvedli v oblasti negativních dopadů, především **zhoršení emoční atmosféry** vztahu: „...byl jsem podrážděnější...“, „... člověk nemá tolik času a je víc nervózní“, „Manželka byla nervózní, pořád po mě něco chtěla, do něčeho mě nutila, přitom myslím, že jsem jí pomáhal dost.“, další častým negativem byl pocit **zanedbávaného partnera**: „Manželka mě začala zanedbávat, na mě zbyl jen zůstatek času, ale jinak to asi nejde. Jak děti rostou, tak se to zlepšuje“.

2. *Jaká je mezi Vámi a partnerem komunikace? Jak řešíte problémy ve vztahu?*

V této otázce bylo cílem zjistit, zda ji muži považují za funkční a jak ovlivňuje spokojenost dotazovaných žen. Muži se při svých odpovědích zaměřili spíše na druhou část otázky, na řešení konfliktů.

První menší skupina odpovědí byli muži (5), kteří vnímali komunikaci jako **bezproblémovou** oblast jejich vztahu: „Já nemám problém komunikovat. Při hádce ale často vybuchnu. Když máme rozdílný názor, tak pak v klidu argumentujeme a domluvíme se na kompromisu. Největší neshody máme v tom, jak jednat s vlastními rodiči.“, „Snažíme se to řešit kompromisem. Já jsem právě ten člověk, co problémy řeší, nestrká hlavu do písku, spíš jsem to musel naučit partnerku.“, „Řekl bych že se snažíme řešit problémy, ne vždycky to jde nebo chtějí obě strany, ale jsme spolu, máme se rádi, tak se asi daří.“

Zbytek respondentů, tudíž jeho většina, si je vědoma problémů v oblasti **řešení konfliktů**: „Tak jak všude, někdy jsme se hádali... Ona pořád chtěla něco řešit.“, „Špatná, manželka problémy neříká, schovává je a až pak, až je toho více, tak to zpětně řeší. A já se pak naseru a nebavíme se. Myslím, že kdybychom si to řekli hned zčerstva, tak by se to nestalo. Ale zase bychom se možná vícekrát pohádali.“, „Já se nedokážu do druhého vcítit, nepochopím často, co mi ten druhý říká. Takže některé problémy nevidím jako problémy, takže je nechci řešit, přecházím je, jako by se to nestalo, nechci se o tom bavit. Když vidím problém, tak o něm přemýšlím, nechci se ale o něm bavit, bojím se hádek, protože v nich

mám malou šanci na úspěch. Podle mě umíme s manželkou řešit problémy, ale ne hned, pak s odstupem času.“, „*Když je nějaký problém, přestávám mluvit, potřebuju se totiž uklidnit. Dlouho jsme schopni se s manželkou nepohádat, pak se ale někdy nakrkneme. Ona to chce pořád řešit. Někdy jsem schopný mluvit až po nějaké době a někdy si nemyslím, že debata pomůže. Ale když to můžu posoudit oproti předchozím vztahům, tento je nejklidnější.*“. Vzhledem k obsáhlosti problémů jsem uvedli plné nejzajímavější výpovědi respondentů.

3. Jste spokojen s Vaším sexuálním životem?

Tato otázka byla mužům nejméně příjemná, odpověděli všichni, někteří ji však nechtěli rozvádět. Čtvrtina respondent je se svým sexuálním životem spokojena. Zbývající většina se shodla na **nižší frekvenci** sexuálních styků a to způsobenou převážně únavou: „*Možná se snížila frekvence, ale mně to nevadí.*“, „*Naprosto radikální změna k horšímu po narození. Teď už je to lepší, ale není to pořád podle mých představ, ale chápu to. Partnerka toho má s prací hodně.*“, „*Nebyl jsem. Byli jsme nevyspalí, takže ho bylo málo. Ale asi mi to nevadilo.*“, „*Nejsem, ale beru to, že je to normální a těším se, že se to časem zlepší.*“, „*Je ho méně, v rámci časových možností a toho, že je partnerka unavená. Ale není to výrazné*“. Z odpovědí je patrná určitá tolerance a pochopení ze strany partnerů s tím, že je tento stav považován za dočasný.

8.2 Vyhodnocení kvality života metodou SEIQoL

V této kapitole se budeme zabývat posouzením kvality života metodou SEIQoL. Jedná se o subjektivní metodu hodnocení kvality života. Pojetí životní spokojenosti chápané touto metodou SEIQoL je individuální. To znamená, že se vychází z toho, jak je kvalita života definována matkou na rodičovské dovolené a jejím partnerem a jak je jimi samotnými také hodnocena. Dále zde u souboru žen porovnáme vývoj jejich spokojenosti v rámci časového odstupu dvou let od předchozího výzkumu v rámci naší bakalářské práce.

V životních cílech se shodly pouze dvě ženy ze zkoumaného souboru. Žádní další dva z respondentů, ze souboru žen i mužů, neuvodili stejných pět životních cílů. To mohlo být způsobeno tím, že hodnocení touto metodou závisí na vlastním systému hodnot, které se může v rámci života měnit a je hodně individuální. A to i přes skutečnost, že pokud měli respondenti uvést při práci s touto metodou pět základních cílů, jejich osobní důležitost a míru uspokojení s realizací, nerozváděli většinou různé atributy téhož cíle, více generalizovali.

Průměrná hodnota kvality života u všech žen byla 65,97 %. To znamená, že jsou spíše se svým životem spokojené. V rámci časového vývoje, kdy průměrná hodnota kvality života žen stejného souboru před dvěma lety byla 66,37 % (Tvarogová, 2011), nedošlo k výrazné změně. Rozdíl mezi oběma hodnotami je 0,4 %, a to snížení. Průměrná míra spokojenosti se životem měřená metodou VAS vykazuje hodnotu 77,63 %, z čehož vyplývá, že ženy svoji míru spokojenosti o 11,66 %, oproti metodě SEIQoI, nadhodnotily. Zajímavostí je vliv vzdělání, vysokoškolačky byly v průměru o 0,5 % spokojenější než středoškolačky, takže rozdíl není výrazný.

Muži byli se svou kvalitou života spokojenější než ženy, jejich průměrná hodnota dosáhla výše 71,18 %, což je v průměru vyšší oproti ženám o 5,21 %. Naopak oproti ženám, průměrná míra hodnoty VAS činila 64,25 %, takže muži svoji celkovou spokojenost podhodnotili.

Mezi nejčastějšími životními cíli byly u obou výzkumných souborů uváděny následující oblasti:

- děti (dobře je vychovat, vychovat je tak, aby byly v životě šťastné, spokojené a úspěšné, připravit je pro život, být dobrá matka, vychovat z dítěte dobrého člověka),
- zaměstnání (zapojit se znovu do profesního života, budování kariéry, mít práci, která by bavila, najít si práci, která mě bude naplňovat, abych se do práce těšila, mít práci, kde uplatním svoje vzdělání, být úspěšný/á v práci),
- materiální zajištění (finance, peníze, zajistit finančně rodinu, zabezpečit rodinu, nemít dluhy)
- rodina (mít úplnou fungující rodinu, spokojená pohodová rodina, zabezpečit dítěti příjemné a klidné prostředí pro život, dělat šťastné všechny členy rodiny, rovnováha rodiny, společné rodinné užívání času a zábavy, pochopení se,

naslouchání problémům, vytvořit příjemnou atmosféru a vybudovat rodinné zázemí),

- zdraví (aby zdravotní stav nebyl překážkou v životě, strach o blízkou osobu, zdravý životní styl – sport, stravovací návyky, zdraví dětí),
- partnerský vztah (být dobrá manželka, zůstat s partnerem/partnerkou, spokojený dlouhodobý vztah, spokojenost manželky, šťastné manželství, udržet si vztah, nerozvést se, zlepšit vzájemnou komunikaci, sex, porozumění, naučit se řešit konflikty),
- přátelé (udržovat vztahy s přáteli, vzájemná setkání, vidět se s přáteli, dovolená s přáteli),
- život podle svých představ (dělat to, co já chci, nepodřizovat se představám jiných, být spokojený a v pohodě, nebýt „pod pantoflem“),
- vzdělání (doplnit si vzdělání, vysokoškolské vzdělání),
- víra (víra a spolehnutí se na Boha),
- záliby (věnovat se svým koníčkům, úspěšné výsledky v hobby, mít čas na své koníčky, mít čas sama na sebe),
- bydlení (mít odpovídající kvalitní bydlení pro rodinu, postavit dům).

Pro účely propočtů i význam obsahu výpovědi jsme cíle „další dítě“ a „cestování“ vyčlenili jako zvláštní kategorii, protože se vyskytovaly u stejné osoby zároveň s kategoriemi jim významově podobnými. Absolutní četnost u všech respondentů uváděných životních cílů nám blíže přibližuje následující tabulka č. 4.

Tabulka č. 4 Četnost životních cílů

Kategorie životních cílů	Četnost žen	Četnost muži
Zaměstnání	13	7
Partnerský vztah	10	5
Děti	10	9
Rodina	7	11
Zdraví	5	3
Přátelé	5	5
Materiální zajištění	5	14
Cestování	5	2
Život podle svých představ	3	2
Záliby	3	5
Vzdělání	3	2
Víra	2	0
Další dítě	2	2
Bydlení	2	3

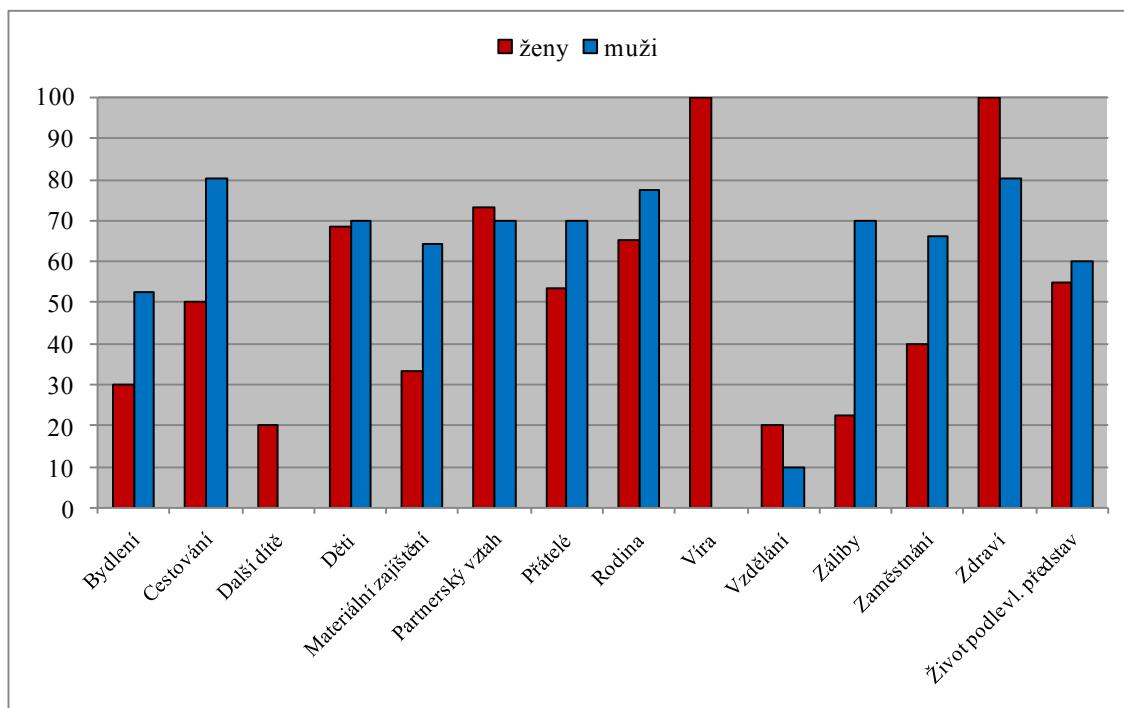
Z tabulky č. 4 je patrný rozdíl mezi četnosti uváděných cílů, zatímco ženy nejčastěji uváděly zaměstnání, partnerský vztah a děti, muži pak materiální zázemí, rodina a děti.

V tabulce č. 5 uvádíme přehled kategorií životních cílů podle pořadí jejich důležitosti uváděného respondenty doplněné o průměrnou hodnotu spokojenosti dosahovat daného cíle, včetně pořadí dle spokojenosti. Kdyby respondenti uváděli stejnou důležitost pro všech pět životních cílů, tak by každý z cílů dosahoval hodnotu důležitosti 20%. Z toho vyplývá, že kategoriím životních cílů s hodnotou větší jak 20%, přisuzují respondenti větší důležitost. U žen se jedná o cíle zdraví, děti, rodina, víra a partnerský vztah, u mužů pak zdraví, rodina, děti a vzdělání. Tabulku jsme poté pro názornost doplnili i příslušným grafem.

Tabulka č. 5 Přehled preferencí indikátorů kvality života

ŽENY				MUŽI			
Poř. důl.	Kategorie životních cílů	Spokojenost		Poř. důl.	Kategorie životních cílů	Spokojenost	
		pořadí	%			pořadí	%
1.	Zdraví	2.	99,67	1.	Zdraví	1.-2.	80,00
2.	Děti	4.	68,33	2.	Rodina	3.	77,50
3.-4.	Rodina	5.	65,00	3.	Děti	4.-7.	70,00
3.-4.	Víra	1.	100,00	4.	Vzdělání	12.	10,00
5.	Partnerský vztah	3.	73,33	5.	Zaměstnání	8.	66,25
6.	Zaměstnání	9.	40,00	6.	Partnerský vztah	4.-7.	70,00
7.	Materiální zajištění	10.	33,33	7.	Materiální zajištění	9.	64,38
8.-12.	Přátelé	7.	53,33	8.	Záliby	4.-7.	70,00
8.-12.	Cestování	8.	50,00	9.	Bydlení	11.	52,50
8.-12.	Další dítě	13.-14.	20,00	10.-13.	Přátelé	4.-7.	70,00
8.-12.	Život podle vl. představ	6.	55,00	10.-13.	Cestování	1.-2.	80,00
8.-12.	Bydlení	11.	30,00	10.-13.	Další dítě	13.	0,00
13.	Vzdělání	13.-14.	20,00	10.-13.	Život podle vl. představ	10.	60,00
14.	Záliby	12.	22,50				

Graf č. 1 Přehled průměrné životní spokojenosti dle kategorií životních cílů (v %)

Z uvedených výsledků vyplývá, že se ženy na rodičovské dovolené především orientují na životní cíle spojené s rodičovstvím. Jejich cílem je vychovat šťastné a sebevědomé děti, zabezpečit jim kompletní a spokojenou rodinu včetně spokojeného partnerského vztahu, nicméně myslí i na zaměstnání, které je bude naplňovat a zajišťovat materiální zázemí pro jejich zdravý vývoj. Víra se dostala do přední pozice, ne kvůli častosti uváděného cíle, ale díky uvedené vysoké důležitosti i spokojenosti, kterou je naplňuje, tudíž ji nemůžeme posuzovat v souvislosti s rodičovskou dovolenou. Poté až následuje vlastní osobní rozvoj a jejich volný čas. Podobné hodnoty jsou důležité i pro jejich partnery, s malým doplněním důležitosti vzdělání, které je však uváděno pouze u dvou mužů.

Pokud se zaměříme na průměrné hodnoty spokojenosti v dosahování cílů, a vynecháme již výše zmíněnou spokojenost ve víru v Boha, byly ženy nejvíce spokojené s životním cílem děti, rodina a partnerský vztah. Z čehož můžeme v souvislosti s důležitostí cílů usoudit, že tato oblast zkoumané ženy v daném životním období naplňuje. Nejnížší spokojenost respondentky uváděly v životních cílech zábavy a vzdělání, bydlení a další dítě bylo uvedeno opět jen ve velmi malém vzorku. Je možné usuzovat, že ženy na rodičovské dovolené trpí nedostatkem volného času, který by těmto životním cílům mohly věnovat.

Zkoumaní muži byli ve svém životě spokojeni se stejnými indikátory jako jejich partnerky, navíc jsou spokojeni i se svým cestováním, které ovšem uvedl jen jejich malý vzorek. Na rozdíl od žen měli vyváženou životní spokojenost v oblasti partnerství a dětí, se stýkáním se s přáteli a věnováním se svým zálibám. Můžeme se domnívat, že nemají jako jejich partnerky nedostatek volného času pro sebe sama. Nejnižší spokojenost mužů s indikátory další dítě a vzdělání může být ovlivněna jejich nízkou četností, proto je také nechceme posuzovat ve vzájemném vztahu se zkoumanou problematikou.

Zajímavým indikátorem porovnání mezi partnery může být materiální zajištění. Z hlediska důležitosti se u obou pohlaví nachází zhruba na stejné pozici. Jako momentální životní téma jej však uvedli všichni muži, ale pouze třetina žen. Muži jsou s ním na rozdíl od žen spíše spokojeni. Mohli bychom usuzovat, že pokud je žena na rodičovské dovolené, tak se podle tradičního modelu ujímá materiálního zajištění rodiny muž. Nespokojenost žen může být daná finanční závislostí na partnerovi a výši rodičovského příspěvku.

Ostatní průměrné hodnoty spokojenosti v dosahování životních cílů jsou vesměs vyrovnané a v takto malém vzorku nelze vyzorovat závislosti. Můžeme potvrdit, že životní cíle a jejich dosahování jsou velmi individuální záležitostí.

8.3 Vyhodnocení Testu manželského přizpůsobení

Tato metoda byla citlivým bodem celého výzkumu. Obsahovala velmi intimní otázky, největší obavy byly zejména z dotazů na sexuální stránku manželského soužití. Respondenti byli upozorněni, že pokud se jim otázky budou zdát příliš intimní, mohou je vynechat. Muži vyplňovali test delší dobu a ne všechny otázky se jim zdály jednoznačné. Například u otázky č. 4: “Čemu dáváte přednost ve využívání volného času?” si nebyli jisti, zda mají odpovídat na to, jaká je u nich realita, či jak by si to ideálně přáli. Také u otázky č. 19 se zamýšleli nad tím, co je myšleno termínem “opustil domácnost”, zda odešel jen z domu ve chvíli momentálního afektu a pouze “praštil dveřmi” nebo opravdu odešel od rodiny a partnerky. Nakonec však všichni vyplnili celý test, žádná otázka nebyla nikým vynechána.

Maximální možný dosažitelný počet bodů v Testu manželského přizpůsobení (Locke-Williamson) je 120, minimální 49.

Tabulka č. 6 Přehled výsledků hodnot TMP

Rodina	žena	muž	průměr
R01	111,00	93,00	102,00
R02	101,00	97,00	99,00
R03	68,00	69,00	68,50
R04	60,00		60,00
R05	98,00	90,00	94,00
R06	97,00	98,00	97,50
R07	83,00	100,00	91,50
R08	90,00	101,00	95,50
R09	95,00	94,00	94,50
R10	90,00	94,00	92,00
R11	101,00	103,00	102,00
R12	84,00	89,00	86,50
R13	86,00	90,00	88,00
R14	83,00	89,00	86,00
R15	91,00	92,00	91,50
průměr	89,20	92,79	90,99

V manželství jsou méně spokojeny podle celkového průměru ženy, s malým rozdílem (pouze 3,59 bodu). I pokud posuzujeme výsledky podle jednotlivých rodin, je mimo čtyř rodin vždy v páru méně spokojená žena. Největší rozdíl mezi jednotlivými hodnotami (18 bodů) vykazala rodina č.1, žena hodnotí své manželství jako nadprůměrně dobře přizpůsobivé (opět jako jediná z respondentek) a její partner pouze jaké průměrně přizpůsobivé.

Také v klíčových otázkách byly méně spokojené ženy. Na otázku: „Přál(a) jste si někdy, abyste nebyl(a) vdaná - ženatý? odpověděly 3 žen „někdy“ a 8 „zřídka“, u mužů: 6 odpovědělo „zřídka“ a žádný muž neodpověděl „někdy“. Následně v otázce č. 17 „Měl – li byste žít svůj život znovu, chtěl byste: se oženit či vdát za jinou osobu“ – odpověděly kladně pouze 2 ženy a 1 muž (všichni jsou již v současnosti rozvedeni), pouze ti by si vzali jinou osobu a tento výsledek potvrzuje i jejich reálnou situaci.

Z celkových 15 párů hodnotilo 13 z nich své manželství jako průměrně přizpůsobené (v tabulce označeno modře), z toho 8 párů se na průměrném přizpůsobení shodlo, 1 pár byl sporně přizpůsobený (v tabulce označeno žlutě) a jedna žena (partner odmít spolupráci) byla v manželství nízce přizpůsobena (v tabulce označeno červeně).

V Testu manželského přizpůsobení bylo pod hranici průměrného a sporného manželského přizpůsobení 2 rodiny (č. 3 a 4). Výsledek rodiny č. 4 je tvořen výsledky pouze ženy, její partner spolupráci odmítl, jak již bylo zmíněno v kapitole 7.3. Tyto dva páry dosáhly v průměru 64,25 bodu a oba jsou v současné době již rozvedené. Průměrné manželské přizpůsobení se počítá od 86 bodů. Celkově bylo u respondentů průměrné manželské přizpůsobení 90,99 bodů, tzn. že bylo nad touto hranicí. Zajímavostí je, že opakovaná manželství vykazovala průměrnou hodnotu vyšší, než celkový soubor, a to 95,5 bodu.

9. Diskuse

V této kapitole se pokusíme zodpovědět výzkumné otázky a budeme je diskutovat vzhledem k teoretickým poznatkům. Pro lepší přehlednost jsme tuto kapitolu rozstrukturovali podle jednotlivých výzkumných otázek. Pro naše zkoumání jsme si zvolili celkem pět výzkumných otázek, na něž se nyní pokusíme odpovědět.

Tato diplomová práce se zabývala vývojem životní spokojenosti žen na rodičovské dovolené a proměnami jejich partnerského soužití. Navázali jsme na naši předchozí bakalářskou práci s využitím stejném výzkumného souboru, což nám umožňuje posoudit vývoj životní spokojenosti u žen. Soubor jsme pro potřeby diplomové práce rozšířili o partnery již dříve zkoumaných žen.

Uvědomujeme si, že pro formulaci objektivních závěrů byl výzkumný soubor z hlediska množství respondentů nedostatečný. Dále bereme v úvahu i určitá omezení naší diplomové práce, kterými jsou demografické a časové omezení výzkumu, finanční náročnost a možnost ovlivňování výsledků výzkumníkem, a proto si nečiníme nárok na jakékoliv zobecňování výsledků naší práce. Vlivem našeho osobního postoje k tématu či pod vlivem našich osobních hodnot jsme mohli podvědomě zkreslit výsledky výzkumu. Nemůžeme pominout, že rozhovor a studium dokumentů bylo ovlivněno naší osobou, přestože bylo snahou zaujmout maximálně možný neutrální postoj k tématu. Výsledky mohly být také zkresleny vlastním subjektivním pocitem respondentů a momentální emoční atmosférou v jejich vztahu.

Pro prováděný výzkum byly limitující i podmínky, ve kterých byl rozhovor konán. Rozhovor byl proveden v domácím prostředí respondentů, tedy soukromí a diskrétnost byla bezpečně zajištěna, ale ovlivňujícím faktorem byla častá přítomnost dětí, tudíž docházelo k přerušování rozhovoru a k jistému stupni nesoustředěnosti. Avšak pro naši potřebu lepšího porozumění problematice považujeme zjištěné informace za přínosné.

Na úvod krátká rekapitulace změn v životě respondentek v rámci uplynulých dvou let. Šedesát procent žen z výzkumného souboru má druhé dítě, takže pokračuje ve své rodičovské dovolené, zbylé ženy nastoupily do zaměstnání nebo jsou nezaměstnané. Dvě manželství se rozvedla.

9.1 Motivace k rodičovství

Cílem první výzkumné otázky bylo zjistit, jaké důvody motivovaly ženy a muže k rodičovství a k nástupu na rodičovskou dovolenou.

Až na dvě výjimky, byla všechna těhotenství plánována, ženy po dítěti toužily a nezaskočilo je nečekaně. Což odpovídá tvrzení Možného (2006), že s vynálezem antikoncepce není rodičovství přirozeným údělem, ale je již sociálně podmíněné. Ženy i jejich partneři viděli shodně v rodičovství přirozený smysl a naplnění života, něco, co vždy samozřejmě chtěli. Potvrzujeme tedy trend, podle kterého je v naší kultuře rodičovství vnímáno jako určitý sociální status, dítě je chápáno jako zdroj skutečné vnitřní radosti a podmínka úplnosti rodiny a zároveň, že většina z nás touží po vlastní rodině (Vágnerová, 2007), kterou doplňuje Navrátil (2008), že status otce definuje v dospělosti sociální identitu muže. V českých podmínkách vnímání přirozenosti jako motivu pro rodičovství identifikovala i Konečná (2010), která dále jako významnou bariéru rodičovství vidí absenci správného vztahu. Také v našem výzkumu si třetina matek uvědomovala, že dítě chtějí, jen čekala na vhodného partnera, zatímco polovina mužů vnímala impuls od své partnerky, jako důvod svého otcovství. Druhé dítě pořizovali jako “společníka” již narozeném sourozenci, Konečná (2010) vidí stejný dominující záměr. Mimo jediné výjimky, žádná rodina další děti již neplánuje, ideálem jsou tedy dvě děti, Rabušic (2001) tento jev nazval “užitkovou funkcí velikosti rodiny”.

V České republice 98,5 % zůstává s dítětem doma, což je v českém prostředí součástí “správného mateřství”. I naše respondentky (s jedinou výjimkou jednoho muže na rodičovské dovolené po 2. roce věku dítěte) toto považovaly za přirozené a nejlepší pro vývoj dítěte, s čímž souhlasí i většina našich odborníků v oblasti vývojové psychologie, například Šulová (2003), Matějček (2005). Dalším důvodem pro rodičovskou dovolenou ženy byl často vyšší výdělek jejího partnera. Negativní prožitek rodičovské dovolené vyplývající z výzkumu Bartlové (2006), přerušení dosavadní pracovní seberealizace, žádná ze zkoumaných žen nevnímala.

Všichni zkoumaní otcové (až na jednoho) nemají žádný vzor otcovství, naopak polovina z nich vidí “antivzor” ve svém otci. Vágnerová (2007) se zmiňuje, že dnešní mladí lidé se sice většinou narodili do úplných rodin, nicméně mají často zkušenosti s rozvodem svých rodičů, což u mužů mohlo způsobit nedostatek zkušeností se sociálními dovednostmi, gender rolemi a nároky empatického rodičovského chování, ke kterému

nebyli vychovávaní a ani se ve své orientační rodině s podobným modelem chování nesešli.

V bakalářské práci (Tvarogová, 2011) jsme zjistili, že matky prožívají své mateřství vesměs pozitivně, je to především způsobeno tím, že dítě chtěly a těšily se na ně. Cítily pocity štěstí a zároveň odpovědnosti za své dítě. Toto zjištění můžeme i nyní potvrdit, také nyní u nich převládaly pozitivní pocity, které se u některých, zejména u žen s dvěma dětmi, zároveň pojily s únavou a vyčerpáním z péče o dítě. Mateřská role se jim dle Vágnerové (2007) tedy stala důležitou součástí identity a naplnění jejich života.

9.2 Životní styl na rodičovské dovolené a po ní

Druhá výzkumná otázka se pokusila zmapovat, jak ženy vnímají svoje postavení a změnu životního stylu na rodičovské dovolené a po jejím ukončení, v návaznosti i z pohledu jejich partnerů.

V našem předchozím výzkum (Tvarogová, 2011) jsme zjistili, že na rodičovské dovolené ženám zintenzivněly vztahy s rodiči a prarodiči. Svě sociální kontakty omezily, ale také navazovaly nová přátelství se ženami, které jsou také na rodičovské dovolené. Respondentky trpěly nedostatkem volného času a stereotypem.

Aktuálně byla situace respondentkami popisována velmi obdobně. Všechny vnímají svoje prarodiče jako sociální oporu, která jim velmi pomáhá. Důležitost vztahu s prarodiči zdůrazňuje Vágnerová (2007) a jejich pomoc jako sociální oporu Ondráčková (2009). Obě tyto autorky ve shodě s Tíkalovou (2005) dále hovoří o omezené možnosti sociálních kontaktů, takže matky se pak musejí vyrovnávat s určitým pocitem sociální izolace. Naše respondentky poměrně často ztratily kontakt s předchozími přítelkyněmi, zejména bezdětnými, což mohlo být způsobeno odlišným způsobem života. Integrovaly se do společností prostřednictvím kroužků (hudební, taneční, plavání), které uspokojují je i jejich děti, navštěvují s nimi mateřská centra, kde navazují nová přátelství s dalšími matkami a nahradily tak ztracené kontakty s předchozími přáteli. Většina žen se shodla, z důvodu nedostatku hlídání, na výrazné eliminaci vlastních koníčků a nedostatku času na sebe sama, který se snaží zlepšit drobnými radostmi jako je kosmetika, či posezení s přáteli. Nedostatek volného času potvrzuje ve své práci i Ondráčková (2011).

Většina účastnic výzkumu, ať už prožívá rodičovskou dovolenou aktuálně, či už nastoupila do zaměstnání, vnímá bez ohledu jak dlouhou dobu na ní strávily toto období jako velmi pozitivní a rychle ubíhající. Zejména vysokoškolačky však mít začínají postupem času obavy z návratu do zaměstnání, mají strach ze ztráty odborné kvalifikace, což potvrzuje Vágnerová (2007), která tvrdí, že mateřství přináší mimo pocitů naplnění a štěstí i pocity frustrace, izolovanosti od okolního světa, mezi jinými tedy i pocit ztráty kvalifikace.

Některé z respondentek již v rámci uplynulých dvou let rodičovskou dovolenou ukončily a začaly pracovat. Podle Maříkové (2006) se celá polovina matek nezaopatřených dětí setkává při návratu po rodičovské dovolené s diskriminací. Účastnice našeho projektu, které se vracely na své původní pracoviště se s diskriminací nesetkaly, na rozdíl od těch hledajících nové zaměstnání, které zaznamenaly, že děti jsou při pohovorech “přítěžující okolností”. Dalším problémem při návratu do zaměstnání je umístění dětí do předškolních zařízení kvůli jejich nedostatečné kapacitě. Ženy, které již pracují, včetně těch, které vykonávají výdělečnou činnost i při pobírání rodičovského příspěvku, vnímají svoje pracovní nasazení jako zátěž, neboť musí zvládat roli matky, partnerky, zaměstnané ženy a přitom zvládat domácnost, případně ještě studium. Polovina z nich má však pocit, že situaci zvládly a stabilizovaly vztah i rodinu, buď s pomocí partnera nebo i samotné. Na tuto problematiku upozornily ve svém výzkumu i Sobotková, Reitterová a Hurníková (2011), které zjistily, že ženy jsou oproti mužům výrazně nespokojenější s aspekty své osobnosti, což může být následek zvládání nároků pracovní a rodinné oblasti.

V zahraničí i v České republice je kladen důraz na stále větší zapojování mužů do péče o dítě (Hašková a Rašticová, 2002). Dotazovaní muži mají jednoznačný pocit, že se jim bez problémů daří sladit výchovu a péči o jejich malé děti s jejich pracovním uplatněním. Mimo výjimky uznávající tradiční dělbu práce v domácnosti, vnímají svoji více či méně dobrovolnou pomoc s domácími činnostmi jako dostatečnou. Buď mají své pravidelné činnosti, nebo vykonávají, co je třeba, dle pokynů manželky, často pomáhají s večerní péčí o dítě. Lupton a Barclay (1997) zjistili, že i muži mohou mít určitý pocit sociální izolace, v případě že dělí svůj čas pouze mezi rodinu a práci, pokud jim otcovství vezme volný čas i koníčky. Většina námi dotazovaných mužů toto zjištění nepotvrdila, naopak se shodli, na

rozdíl od žen, že volného času mají sami pro sebe v rámci možností uspokojivě, vidí se pravidelně s kamarády a věnují se i svým zálibám¹³.

9.3 Životní spokojenost a hodnoty

Další výzkumná otázka hodnotí, zda dochází ke změně životní spokojenosti a hodnotové orientace v průběhu rodičovské dovolené nebo po jejím ukončení.

Jak vyplývá z předchozí kapitoly a potvrzují to i závěry z bakalářské práce (Tvarogová, 2011), ženy na rodičovské dovolené trpí nedostatkem volného času a stereotypem. Změnily svůj žebříček hodnot ve prospěch rodiny a zdraví. Jako negativní dopady rodičovské dovolené vnímaly ženy také zhoršení finanční situace. Výsledkem naší předchozí bakalářské práce bylo dále zjištění, že matky prožívaly své mateřství vesměs pozitivně, cítily pocity štěstí a zároveň odpovědnosti za své dítě a současně si uvědomovaly i ztrátu svého soukromí a svobody. Na rodičovské roli pro ně bylo nejkrásnější, že mohly trávit čas se svým dítětem, vidět, jak roste, jak se vyvíjí, jak projevuje radost. Měly naplněna očekávání od rodičovské role.

I o dva roky později pořád u žen převládají kladné emoce, jako je radost, štěstí a láska, podle výzkumné studie Šmídové (2008) rodiče reflektují absence výrazů jak sdělit novou rodičovskou zkušenost a často sklouznou k výše uvedenému klíšé. Některé z žen navíc získaly pocit dospělosti, zodpovědnosti, osobního sebevědomí životního pohledu, náhle se pro všechny z nich staly jednoznačně nejdůležitější děti a rodina, které do pozadí odsunuly partnerský vztah, zaměstnání a společenské aktivity. S tím souhlasí Hamplová (2004), která uvádí, že spokojenost s osobním životem je důležitější než spokojenost s prací. Role matky jim přináší uspokojení, role ženy v domácnosti již méně, jak uvádí Tíkalová (2005).

I Matějček (2005) konstatuje, že rodičovství může základní lidské potřeby uspokojovat anebo také blokovat, v souvislosti s mateřstvím uvádí, že ženy se již nemohou zcela svobodně rozhodovat, vždy jen s ohledem na dítě. S čímž souhlasí více než polovina našeho výzkumného souboru žen, která vnímá, že jim mateřství vzalo svobodu a některým i zdraví, které je nejdůležitějším biologickým faktorem ovlivňujícím životní spokojenost. Rodičovská dovolená většině matek omezila sociální kontakty, snížila jim kontakt s lidmi a jejich společenské aktivity. Často prožívaným negativem byl stereotyp domácích

¹³ Zajímavostí je, že muž, který je na rodičovské dovolené vnímá stejně jako ženy nedostatek volného času.

činností, které nejsou oceněny. Uvedené potvrzují výsledky většiny výzkumů a prací, např. Tíkalové (2005), Ondráčkové (2009). Pouze minimu žen chyběla jejich profese, čímž jsme nepotvrdili výsledky výzkumu Bartlové (2006) či Matlina (2000) o negativním prožitcích spojených s přerušáním dosavadní kariéry, naopak některé z nich toto období pojaly jako odpočinek od pracovního stresu a zátěže. Ženy považovaly období rodičovské dovolené za příjemné i díky možnosti organizovat si svůj vlastní čas po svém, byť s ohledem na potřeby dítěte. Podle Maříkové (2008) se žena může cítit naopak i svobodnější, bez nutnosti se podřizovat vnější autoritě.

Nejvýraznější rozdíl oproti výsledkům předchozího výzkumu (Tvarogová, 2011) jsme zaznamenali v oblasti materiálního zajištění, nedostatek financí uvedla nyní pouze jedna respondentka. Toto zjištění neodpovídá výsledkům Tíkalové (2005) ani Ondráčkové (2011). Můžeme usuzovat, že ty matky, které pocítovaly omezení finančních prostředků si zvolily dvouletou variantu rodičovské dovolené a nyní jsou již v pracovním procesu, či začaly pracovat i při rodičovské dovolené a matky, které si pořídily druhé dítě mají finanční zázemí zajištěné především svými partnery.

Před dvěma lety účastnice uvedly (Tvarogová, 2011), že jejich očekávání o mateřství a rodičovské dovolené byla naplněna. V současnosti však více než polovina respondentek uvedla, že neměla reálné představy, ty se lišily zejména v psychické a fyzické náročnosti, Šmídová (2008) to nazývá cenou za rodičovské radosti¹⁴. Svoje představy vidí v posunu dvou let jako idealizované. Reálná očekávání měly více méně respondentky s nějakou získanou předchozí zkušeností. Také Belsky a Rovine (1999) zjistili, že adaptace na mateřství je těžší pro rodiče mající romantické představy a jimž chybí potřebné zkušenosti, nenaplněná očekávání tedy mohou přinášet stres (Možný, 2008) a pro které se může život s kojencem stát zklamáním (Říčan, 2006).

Nejdůležitějším a pro některé i jediným cílem rodičovské dovolené byla pro všechny ženy výchova dětí a rodina. Pouze tři dokončily studium, i když některé ještě plánují rozšířit své znalosti a dovednosti. Studium však vnímaly časem jako zátěž, což potvrzuje ve své práci i Tíkalová (2005).

Poponoe (1998) tvrdí, že otcovství změní každého muže, začne zahrnovat do své identity i schopnost péče a empatie. Při zkoumání situace u otců, se polovina z nich shodla na změnách v osobních hodnotách, zejména v zodpovědnosti, někteří emotivně pocítovali

¹⁴ Cenou za rodičovské radosti, které uvádí Šmídová (2008) je řada nesnází, problémů, dřiny a nevyspání.

obavy a strach o své blízké. Také Lupton a Barclay (1997) mezi nejčastějšími odpověďmi identifikovali zodpovědnost. Vše zde uvedené může být indikátorem pozdějšího zrání mužské osobnosti, o kterém hovoří Vágnerová (2007), jako o pozvolnějším a relativně náročném procesu. Přestože měla většina mužů problém hodnotit sebe sama, celkově se považují za dobré otce. Jejich děti je nejvíce naplňují v emoční oblasti, naplňují je láskou a radostí. Navíc, oproti matkám, je uspokojuje, když mají možnost své děti něco naučit. Za nejtěžší úkoly otcovství považují vychovávat své děti důsledně a trpělivě a vnímají zodpovědnost za ně i za rodinu a za jejich finanční zabezpečení. Totéž odpověděly ženy, které vnímají své partnery jako dobré otce. Také se s nimi shodly v jejich nedostacích a to je výchova dětí. Celkově negativní hodnocení jsme zaznamenali u tří žen, nejčastěji zaznívala negativa související s osobní nezralostí jejich partnerů.

Shodně jako ženy, mají i muži jako svoji prioritu po narození dítěte rodinu a děti a zodpovědnost za ně. Což potvrzuje Možný (2008), podle kterého se rodina v nadcházející generaci dostala na první místo v hodnotovém žebříčku.

Životní cíle a spokojenost s nimi jsme zjišťovali i pomocí metody SEIQoL. V hodnocení kvality života touto metodou pouze dvě z respondentek uvedly stejných pět životních cílů, což mohlo být způsobeno tím, že hodnocení touto metodou závisí na vlastním systému hodnot, které se může v rámci života měnit a je hodně individuální. Respondenti neuváděli většinou různé atributy stejného cíle, více generalizovali.

Průměrná hodnota kvality života všech žen byla 65,97 %. To znamená, že jsou spíše se svým životem spokojené. Oproti předchozímu výzkumu (Tvarogová, 2011) nedošlo k výrazné změně, u stejného souboru žen byla tehdy průměrná spokojenost 66,37 %, čímž se jsme nepotvrdili výsledky výzkumu Dyrdal, Roysamb a Nes (2011), podle kterých pocit životní spokojenosti postupně od šestého měsíce věku dítěte klesá a dosahuje svého minima v období kolem třetího roku věku dítěte. Muži byli se svou kvalitou života spokojenější než ženy, jejich průměrná hodnota dosáhla 71,18 %. Možný (2008) i Vágnerová (2007) potvrzují, že ženy jsou v manželství statisticky významně méně spokojené než muži.

Mezi nejčastějšími třemi životními cíli dle absolutní četnosti byly ženami uváděny zaměstnání, a to především práce, která baví a naplňuje, která je bude rozvíjet. Což odpovídá zjištění, že práce souvisí s životní spokojeností, protože poskytuje pocit

smysluplnosti, optimální úroveň stimulace a zároveň umožňuje navazování pozitivních sociálních vztahů (Scitovsky, 1970, Csikszentmihalyi, 1990, in Diener a kol, 1999).

Dalším cílem byl partnerský vztah, v první řadě zůstat s partnerem v dlouhodobém spokojeném manželství a tím zachovat i dětem úplnou rodinu, dále pak zlepšení komunikace a nutnost naučit se řešit konflikty. Také dobře vychovat své děti, a to pro matky znamenalo vychovat je tak, aby byly v životě šťastné, spokojené a úspěšné, aby je dobře připravily pro život a vychovaly z nich dobrého člověka. Četnosti cílů zůstaly oproti předešlému (Tvarogová, 2011) zachovány, byť došlo k záměně cíle partnerský vztah namísto předchozí rodiny, nicméně významově vidíme tyto cíle jako obdobné. Muži nejčastěji uvedli jako momentální životní téma materiální zajištění, z čehož můžeme usuzovat, že pokud je žena na rodičovské dovolené, tak se muž podle tradičního modelu ujímá finančního zabezpečení rodiny a zodpovědnosti za toto zabezpečení, jak ostatně uvádí i Vágnerová (2007).

Z hlediska průměrné hodnoty důležitosti z uvedených výsledků stejně jako před dvěma lety (Tvarogová, 2011) vyplývá, že ženy na rodičovské dovolené se především orientují na životní cíle spojené s rodičovstvím. Chtějí zabezpečit zdravý vývoj nejen pro své dítě, ale i pro sebe a partnera, dobře vychovat své děti, aby ve svém budoucím životě byly šťastné, sebevědomé a úspěšné a zajistit jim, díky spokojenému partnerskému vztahu, stabilní rodinné zázemí. Poté až následuje jejich vlastní osobní rozvoj a volný čas pro své záliby. Podobné hodnoty jsou důležité i pro jejich partnery, kteří by si navíc chtěli zvýšit vzdělání. Můžeme usuzovat, že mužům vadí, že jejich partnerky mají vyšší vzdělání než ony, což je realita našeho výzkumného souboru. Navíc je pro ně důležité materiální zajištění rodiny, jak jsem již uvedli výše.

Ženy byly nejvíce spokojeny s dosahováním životního cíle děti, rodina a partnerský vztah. V souvislosti s důležitostí těchto cílů můžeme soudit, že oblast rodičovství ženy na mateřské dovolené naplňuje. Obdobné zjištění jsme učinili před dvěma roky (Tvarogová, 2011). Největší rozdíl vidíme v propadu spokojenosti u zaměstnání a přátel. Můžeme soudit, že s přibližujícím se návratem do práce toto téma ženy více řeší. Propad spokojenosti se setkávání s přáteli může také souviset s nejnižší spokojeností, kterou respondentky uváděly v životních cílech vzdělání a záliby. Můžeme se domnívat, že to bylo způsobeno především nedostatkem volného času, který by těmto životním cílům mohly věnovat.

Jejich partneři byli ve svém životě nejvíce spokojeni se stejnými indikátory jako jejich partnerky. Na rozdíl od nich však mají podobnou spokojenost s rodinou, jako se stýkáním se s přáteli a věnování se svým zálibám, netrpí tedy jako jejich partnerky nedostatkem volného času pro sebe sami. Prozatím jim tedy snad nehrozí sociální izolace, o které i u mužů hovoří Lupton a Barclay (1997).

Ostatní průměrné hodnoty spokojenosti v dosahování životních cílů jsou vesměs vyrovnané a v takto malém vzorku nelze vyzorovat závislosti, můžeme potvrdit, že životní cíle a jejich dosahování je velmi individuální záležitost.

Nesouhlasíme se studií, která poukazovala na nevýznamný a dokonce negativní vztah mezi rodičovstvím a životní spokojeností (Andrews, Withey, 1976; Glenn a Weaver, 1981, in Diener a kol., 1999). Naopak u obou pohlaví byla rodinná témata uváděna nejčastěji jako nejdůležitější a ta, se kterými jsou nejvíce spokojeni. Což potvrzuje Hamplová (2004), která zkoumala vztah mezi životní spokojeností, spokojeností s rodinou a spokojeností s prací. Ukázalo se, že spokojenost s osobním životem je důležitější než spokojenost s prací. Toto tvrzení zjistil i náš výzkum.

Podněty jako zdraví, rodina, práce, náboženství, finance a vzdělání atp. (O'Boyle, McGee a Joyce, 1994, in Křivohlavý, 2006), korespondují s našimi výsledky získanými prostřednictvím metody SEIQoL.

Závěrem této výzkumné otázky můžeme souhlasit s tvrzením Bartlové (2006), že období mateřství nelze redukovat pouze na uspokojování potřeb dítěte, jak upozorňují některé teorie (Lawler, 2000), a že prožívání žen je různorodé v závislosti na osobnosti žen (Ondráčková, 2009), jejich zkušenostech a vztazích. Matka má díky konceptu mateřství v naší společnosti nadmíru blízký vztah k dítěti, který jí poskytuje emocionální uspokojení a naplnění a především do tří let je schopna plně ovlivnit jeho výchovu.

9.4 Prožívání mužů

Cílem předposlední výzkumné otázky bylo zjistit, jak muži prožívají změnu vlivem narození dítěte a nástupem ženy na rodičovskou dovolenou. Tuto oblast jsme hodnotili i z pohledu jejich partnerek.

Zásadní situace, kterou mají dvě třetiny otců spojenou s uvědoměním si svého otcovství, je porod a otěhotnění partnerky. Těhotenství již třetina z nich prožívala emočně pozitivně, těšili se na dítě, povídali si s ním v bříšku. U třetiny mužů převládaly obavy z toho, jak otcovství zvládnou. Což potvrzují i výpovědi jejich partnerek, dvě třetiny měly pocit, že se otcové o těhotenství zajímali již od jeho počátku. Všechny se však shodly, že o druhé těhotenství jejich partneři už tak velký zájem nejevili, více ho brali jako standard. Můžeme se domnívat, že to může být způsobeno věnováním pozornosti otců již narozenému dítěti.

Všichni otcové z našeho souboru byli přítomní u porodu, vnímali jej se strachem o matku i dítě a snažili se být partnerce oporou, někteří se cítili bezmocní, což jejich partnerky stvrzují, cítily jejich podporu a případně i obavy. Když poprvé muži uviděli své dítě, prožívali různorodé, veskrze pozitivní emoce, pocit, že to je jejich dítě už navždy. Toto zjištění se shoduje s tvrzením, že otcové, kteří se účastní porodu, označují porod jako silný emocionální zážitek, který vede k vytvoření silného pouta k dítěti (Šulová, 2004), Říčan (2006) doplňuje, že ovlivňuje i citový vztah k matce. Parke (1996) vidí souvislost mezi zájmem o těhotenství a pozdějším prožíváním otcovství.

Po narození dítěte vnímali vesměs praktická narušení jejich dosavadního pohodlného života, zejména úbytek volného času a nedostatek spánku. Nicméně tyto změny jimi nebyly vnímány negativně, byli si vědomi toho, že jsou běžné a patří k narození dítěte, v souladu s Vágnerovou (2007), která konstatuje, že rodičovství vyžaduje velkou změnu životního stylu, přináší mnoho povinností a klade velké nároky na zodpovědnost. O negativních dopadech, jako je např. nedostatek spánku hovoří, také Stuchlíková (2009).

Pokud bychom navázali na část předchozí kapitoly o mnohdy zidealizovaných představách žen o mateřství, jejich partneři tímto fenoménem netrpěli. Buď neměli představy žádné, a pokud ano, byly reálné. Zklamání vnímají jako svá vlastní selhání v oblasti výchovy nebo výjimečně při zajištění finančního zabezpečení rodiny.

Jak jsem již dříve uvedli, muži vnímají svoji pomoc v domácnosti a s péčí o dítě jako dostatečnou, což odpovídá výzkumu Bruce, Combs-Orme a Fox (2002). Naopak však 55% žen si myslí, že zapojení jejich partnerů do péče o dítě dostatečné není, za což někdy kladou vinu i samy sobě, že ji od nich nepožadují nebo mají dojem, že ji zvládají lépe. To je ostatně jedno z nebezpečí, před kterým varuje Matějček (2005). Někdy je tato situace daná i postojem jejich partnerů a nezájmem zejména o každodenní péči. Pokud muži

pomáhají své partnerce dostatečně, požadují za to někdy kompenzaci ve formě volného času. Za rozpor, že 80 % mužů považuje svoji pomoc za dostatečnou a naopak 55 % žen ji vnímá jako nedostatečnou, můžeme vidět nedostatečnou komunikaci, náročnost žen či také pohodlnost mužů. Zajímavostí je, že na rozdíl od péče je pomoc mužů v domácnosti považována ženami za dostačující, i když se časem snižuje, což odpovídá výsledkům Lee (1998), podle které se praktická podpora matky od partnera během prvního roku postupně snižuje. Bartlová (2007) k tomu dodává, že pokud je evidentní větší zapojení mužů do péče o děti, vede to k rozšíření jejich otcovských rolí i prožitků a zvyšuje se spokojenost v partnerském vztahu.

Když matky oceňovaly otcovství svých partnerů, našly celou řadu pozitiv, jak muži tráví volný čas se svými dětmi, v jejich přirozeném přístupu k dětem, což bylo pěkně shrnuto v jedné výpovědi: *“... že je tatínkem rád a že ho nemusím do ničeho nutit...”*.

Na závěr této výzkumné otázky chceme uvést názor jedné z respondentek na jejího partnera coby otce, který dle našeho mínění otázku prožívání otcovství vhodně ukončí: *“Je to ten nejlepší táta, kterého jsem si pro své dítě mohla přát”*.

9.5 Změny v partnerském vztahu

Poslední oblast, na kterou se ve výzkumu zaměřujeme, je jak partneři prožívají a reflektují změny v partnerství, které přináší rodičovství a rodičovská dovolená. Sociologové i manželští a rodinní poradci docházejí k názoru, že s příchodem dětí přibývá v domácnosti napětí a klesá spokojenost s manželstvím.

Tímto tématem jsme se zabývali v předchozí bakalářské práci, ve které ženy potvrdily, že manželský vztah je pro ně na rodičovské dovolené velice důležitý, charakterizovaly jej jako kvalitnější a smelenější. Na druhou stranu zde pociťovaly odcizení způsobené především nedostatkem času na sebe navzájem. V sexuálním životě u nich docházelo ke snížení frekvence sexuálních styků a také ke zhoršení kvality sexuálních prožitků (Tvarogová, 2011).

Podle výpovědi žen by partneři všem umožňovali osobní rozvoj, pokud by pro ně byl důležitý, což však v tomto životním úseku pro většinu z nich není.

Otázku komunikace považují ženy za důležitou, nicméně z uvedených odpovědí vyplývá, že je zjevně nejslabší stránkou vztahu mezi partnery, a to zejména při řešení konfliktů. I muži jsou si těchto nedostatků vědomi, přiznávají svoji zodpovědnost, nicméně jsme od nich nezaznamenali žádné tendence tuto situaci nějakým způsobem řešit. Pouze jedna třetina žen má pocit, že se svým partnerem konflikty řešit umí. A dokonce třetina považuje komunikaci ve vztahu za kompletně nefunkční, a to z viny partnera. Ve vztahu k této problematice Pláňava (1998) říká, že spokojené páry se od nespokojených neliší v množství problémů, pouze ve způsobu, jak je zvládají a dodává, že ženy chtějí partnerské problémy řešit, nicméně pro muže je dle Vágnerové (2007) důkazem uspokojivého vztahu nevyvolávat konflikty a konfrontace. Na kvalitě komunikace se podle Sobotkové, Reiterové a Hurníkové (2011) projevuje dostatek volného času, při jeho nedostatku se zvyšuje konfliktnost v rodině, což odpovídá našim výsledkům.

Více než polovina dotazovaných žen není spokojena s dostatkem volného času stráveného pouze s partnerem. Důvodem je nedostatek hlídání pro děti, někdy nezáměr partnera nebo oboustranná nedostatečná aktivita. Situace se tedy oproti předchozímu výzkumu (Tvarogová, 2011) nijak výrazně nezměnila, přestože Bartlová (2007) doporučuje, že by manželský pár měl věnovat pozornost i svému vztahu a osobním potřebám.

Po narození dítěte nezaznamenala více než polovina matek žádnou změnu u svého partnera. V partnerském svazku se však změny již projevily. Stejně jako v předešlém výzkumu (Tvarogová, 2011) některé ženy a čtvrtina mužů vnímala větší stabilizaci vztahu, nicméně negativních dopadů bylo jimi pocíťováno více. Narození dítěte zvýšilo počet konfliktů kvůli financím a výchově. Nejčastějším problémem bylo trávení volného času (společného i samostatného) a jeho omezení zejména u žen. Bohužel u dvou žen znamenalo dítě urychlení konce vztahu. Můžeme usoudit, že u těchto dvou párů se projevil důsledek, o kterém hovoří Výrost a Slaměník (1998), kdy se žena stává závislá na partnerovi nejen finančně, ale i sociálně. Také Ondráčková (2009) konstatuje, že partnerský vztah má z hlediska důležitosti sociální opory primární postavení, Tíkalová (2005) jej uvádí jako jeden faktorů ovlivňující životní spokojenost žen na rodičovské dovolené.

Muži pocíťovali především zhoršení emoční atmosféry vztahu, jako je nervozita a podrážděnost. Změnu emocionální rovnováhy a rodinných konstelací potvrzuje Šulová

(2011). Také měli pocit, že jsou partnerkou zanedbáváni, přestože chápali jeho důvod. Tento výsledek je v souladu s tvrzením Stuchlíkové (2009), podle které se pár pohrouží do rodičovské role a potlačí své role partnersko-milenecké, Vágnerová (2007) tuto situaci nazývá vztahově emočně ochuzeným stereotypem.

Až na výjimky ženy nepocitují, že by po porodu byly pro partnera méně atraktivní. Přesto, že je sex důležitým spojovací prvkem ve vztahu, sexuální frekvence se zejména vlivem únavy u zkoumaných párů podstatně snížila, na tom se shodli ženy i muži. Také Gurrentz (2003) uvádí, že ženy jsou často naprosto vyčerpány mateřskými povinnostmi a o sex nemají zájem, což se ne vždy setkává u mužů s pochopením. Námi zkoumaní muži toto pochopení však mají, věří, že se i tato oblast časem s narůstajícím věkem dětí zlepší.

Celková spokojenost se v partnerském vztahu průběhem času rovnoměrně snižuje, přičemž ženy jsou po celou dobu v partnerství významně méně spokojené než muži (Plaňava, Rajmicová a Blažková, 2003, Belsky, 2007). Možný (2002) mluví o zdánlivém paradoxu¹⁵, že se lidé rozvádějí nejčastěji ve fázi, kdy jsou v manželství nejšťastnější.

O spokojenosti druhých manželství se vede polemika. Vágnerová (2007) vidí jejich větší zátěž více rušivými vlivy, také Možný (2008) uvádí, že se rozvádí častěji a Sobotková (2007) upřesňuje, že pokud překonají první dva roky, tak mají menší míru rozvodovosti. Výsledek Testu manželské přizpůsobivosti ukazoval vyšší míru manželské spokojenosti u druhých manželství, než byl průměr našeho vzorku a manželství, která se v tomto souboru již rozvedla, byla obě dvě pro oba partnery první, takže můžeme souhlasit spíše s názorem Langmeiera a Krejčířové (2006) tvrdících, že opakovaná manželství jsou spokojenější a trvalejší, s čímž souhlasí i Říčan (2004),

Míru souladu mezi manžely jsme hodnotili Testem manželského přizpůsobení. Obsahoval nejintimnější otázky, přesto je všichni respondenti vyplnili. Souhlasíme například s Chválou a Trapkovou (2006), že spokojenost se sexuálním vztahem je posledním indikátorem stavu partnerství a pro prožívání v rodině je kvalita vztahu zásadní (Satirová, 1994, Sobotková, 2007, Plaňava, 2000). Uvědomujeme si, že výsledky tohoto testu mohou být nejvíce zkreslené, respondenti se u některých odpovědí mohli snažit o dobrý obraz vztahu.

¹⁵ Největší míru rozvodovosti mají manželství do pěti let po sňatku, tzn. v době, kdy mladá manželství vykazují nejvyšší míru manželského štěstí.

Ve výsledku se 13 párů z celkových 15 ocitlo v hodnocení manželského přizpůsobení v pásmu průměru. 11 žen a 6 mužů ze vzorku 29 rodičů si „někdy“ nebo „zřídka“ přálo nebýt vdaná/ženatý. Jinou osobu by si vzaly 2 ženy, ale jen 1 muž, všichni tito uvedení byli v pásmu sporného a nízkého manželského přizpůsobení (1 pár + 1 žena) a v současnosti jsou již rozvedení. Dále se i v tomto testu potvrdilo, že v manželství jsou méně spokojené ženy (v průměru o 3,59 bodu). Tento test sice nebyl považován za hlavní výzkumnou metodu v tomto výzkumu, nicméně potvrdil výsledky již doposud námi uvedené.

Závěrečná otázka v rozhovoru s ženami na to, co by zpětně udělaly jinak, měla za cíl shrnout a uzavřít zkoumanou problematiku. Pouze necelá třetina žen by nic nezměnila, nejvíce změn bylo uvedeno v oblasti partnerského vztahu a také v načasování mateřství. Zpětně ženy vidí i chyby ve výchově a péči o dítě a také by zjevně omezily studium, díky kterému se cítily ochuzeny o pohodu mateřství.

Závěrem diskuze můžeme souhlasit s tvrzením Sobotkové (2007), která uvádí jako oběti rodičovství: zpomalení kariéry matky, finanční znevýhodnění, omezení osobní svobody, dopad na manželský vztah, nezvratnost rodičovství, obava, zda budou dobrými rodiči a přínosy rodičovství: rozvoj vztahů, osobní naplnění, pokračování rodu, rodičovství jako výzva a zdroj podnětů, známka dospělosti. Naopak nesouhlasíme se studií, která poukazovala na nevýznamný a dokonce negativní vztah mezi rodičovstvím a životní spokojeností (Andrews a Withey, 1976, Glenn a Weaver, 1981, in Diener a kol., 1999).

Z naší práce vyvstaly i otázky a náměty pro další práci související s podrobnějším náhledem na tuto problematiku. A to zjištění a rozdělení vlivu věku, vzdělání, délky trvání manželství na výsledky životní spokojenosti a prožívání. Zajímavé bylo podrobněji prozkoumat výsledky prvních a opakovaných manželství a také vliv počtu dětí na spokojenost partnerů. Bylo by vhodné zaměřit se podrobněji na nejproblémovější oblast partnerství, která z výsledků vyvstala, a to komunikaci. Dále bychom mohli s odstupem času zmapovat další vývoj jejich vztahu pomocí dalších testových metod z oblasti manželské a rodinné diagnostiky, abychom snížili subjektivitu hodnocení.

Tato diplomová práce nám umožnila prakticky uplatnit výzkumné metody, s nimiž jsme se seznámili ve svém studiu a zmapovat, jak prožívají určitou životní etapu ženy a jejich partneri na rodičovské dovolené v širších souvislostech. Definovali jsme také faktory, které ovlivňují životní spokojenost žen na rodičovské dovolené a jejich partnerů, což považujeme za přínos naší diplomové práce, zejména pro oblast poradenské

psychologie. Domníváme se, že i pro respondenty byla účast v našem výzkumu obohacující, umožnila jim sebereflexi a pohled na spokojenost se svým životem. V případě zájmu jim byly následně poskytnuty jejich výsledky, zpětná vazba a doporučení, což by pro jejich partnerský život mohlo mít určitý přínos.

Pro naše zkoumání jsme si zvolili celkem tři výzkumné cíle. Prvním cílem bylo zjistit, jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení, druhý cíl měl prošetřit vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší a třetím cílem bylo zmapovat, jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah. Vzhledem k tomu, že jsme v naší práci zodpověděli všechny výzkumné otázky, můžeme konstatovat, že výzkumných cílů bylo dosaženo.

10. Závěry

Tento výzkumný projekt navazoval na bakalářskou práci a měl za cíl zjistit, jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení, prošetřit vývoj (od předchozího výzkumného projektu) jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší a zmapovat, jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah.

Výsledkem naší diplomové práce jsou tato zjištění potvrzující závěry předchozí bakalářské práce:

- matky vnímají rodičovskou dovolenou jako velmi pozitivní období, ve kterém převládají kladné emoce, cítí pocity štěstí a radosti a naplňuje je láska,
- získaly pocit dospělosti a zodpovědnosti, současně si ale uvědomují i ztrátu své svobody,
- zůstat s dítětem doma na rodičovské dovolené považovaly matky za přirozené a nejlepší pro vývoj dítěte a tudíž jejich nejdůležitějším cílem v tomto období je výchova dětí a rodina, dalším důvodem byl často vyšší výdělek muže,
- matky mají na rodičovské dovolené pocit sociální izolace, chybí jim předchozí přátelství, která nahrazují novými a důležitou součástí sociální opory se pro ně mimo partnera stávají prarodiče,
- ženy dále trpí nedostatkem volného času a stereotypem domácích činností,
- muži i ženy změnili svůj žebříček hodnot ve prospěch rodiny, dětí a zdraví, v rámci rodiny je pro ně důležitý pevný dlouhodobý vztah, který jim umožní vychovat dítě ve šťastného a spokojeného člověka,
- jejich vztah je pro ženy i muže velice důležitý, po narození dítěte jej charakterizují jako stabilnější,
- muži i ženy pociťují odcizení způsobené především nedostatkem času na sebe navzájem i pro sebe sama, zejména u žen,
- oba partneři reflektují snížení frekvence sexuálních styků.

Nově bylo zjištěno:

- respondenti děti plánovali, oba partneři vidí v rodičovství přirozený smysl a naplnění života, druhé dítě dítě je pak pořízováno jako společník již narozenému,

- některé ženy čekaly s mateřstvím až na vhodné partnery, muži často podleli impulsu k rodičovství od svých partnerek,
- muži mají na rozdíl od žen pocit, že se jim bez problémů daří sladit výchovu a péči o dítě s pracovním uplatněním a že i volného času mají sami pro sebe v rámci možností dostatečně a jsou s ním spokojeni,
- muži vnímají svoji pomoc v domácnosti i péči o dítě jako dostatečnou, jejich partnerky mají tentýž názor pouze s pomocí v domácnosti, zapojení do péče o dítě dle jejich názoru muži dostatečně nejsou, byť jsou si vědomi, že za to nesou někdy i ony samy zodpovědnost,
- přestože spokojenost s životním cílem práce respondentkám výrazně klesla, žádná z žen nevnímá negativně přerušení dosavadní pracovní seberealizace, naopak toto období pojaly jako odpočinek od pracovního stresu a zátěže a s možností organizovat si svůj vlastní čas po svém,
- ženy, které se po rodičovské dovolené vracely na své původní pracoviště se s diskriminací, na rozdíl od těch, které hledají nové zaměstnání, nesetkaly,
- pracovní nasazení po ukončení rodičovské dovolené vnímají ženy jako značnou zátěž, kterou dle jejich názorů ale zvládají,
- oproti předchozímu výzkumu před dvěma lety ženy nepociťovaly tak výrazný nedostatek financí,
- před dvěma lety také vnímaly svá očekávání od rodičovské role naplněná, nyní vidí v časovém posunu své představy jako idealizované, neočekávaly takovou psychickou a fyzickou náročnost péče o dítě
- zásadní situací, ve které došlo u otců k uvědomění svého otcovství, byl porod nebo otěhotnění partnerky,
- „být otcem“ znamená pro muže především lásku, radost, zodpovědnost, učení dětí novým věcem, ale také obavu a strach o své blízké,
- muži vnímají sami sebe zodpovědnými za materiální zabezpečení celé rodiny a za důslednou a trpělivou výchovu svých dětí, což považují za nejtěžší ve své rodičovské roli,
- narození dítěte pro muže znamenalo praktická narušení dosavadního pohodlného života, avšak tyto změny jimi nejsou vnímány negativně,
- ženy si na svých partnerech cení přirozeného přístupu k dětem a schopnosti trávit s nimi zajímavě volný čas,

- muži vnímají zhoršení emoční atmosféry ve vztahu,
- narození dítěte zvýšilo počet konfliktů, jejichž řešení je zjevně nejslabší stránkou vztahů, čehož jsou si vědomy obě strany.

Vývoj jejich životní spokojenosti proběhl následovně:

- matky na rodičovské dovolené jsou, stejně jako před dvěma lety, se svým životem spíše spokojené, jejich partneři jsou však spokojenější než ony,
- mezi nejčastějšími životními cíli dle absolutního četnosti uváděly práci, která je bude naplňovat, dobře vychovat své dítě a partnerský vztah, z čehož vyplývá jejich orientace na životní cíle spojené s rodičovstvím,
- v rámci času, který strávili na rodičovské dovolené u žen nedošlo k žádnému posunu důležitých životních cílů, stále chtějí zabezpečit zdravý vývoj nejen pro své dítě, sebe i partnera, dobře své děti vychovat, tak aby byly v životě šťastné a úspěšné a zajistit jim díky spokojenému partnerskému vztahu stabilní rodinné zázemí, až poté následuje vlastní osobní rozvoj a jejich volný čas,
- podobné hodnoty jsou důležité i pro jejich partnery, navíc příkládají důležitost zajištění materiálního zázemí.

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá potvrzení těchto faktorů životní spokojenost žen na rodičovské dovolené, které jsme zjistili předchozím výzkumem:

- zdraví dítěte, jejich zdraví a zdraví jejich partnerů,
- partnerské vztahy,
- materiální zázemí,
- sociální opora (blízká rodina i přátelství),
- stereotyp,
- volný čas.

Ze současného výzkumu vyplynul nový faktor, který jsme minule jasně nedefinovali, a to výchova dítěte.

Nově byla vyhodnocena manželská spokojenost, a to následovně:

- v manželství byly méně spokojené ženy než muži,
- většina zkoumaných párů byla vyhodnocena jako průměrně přizpůsobivá,
- pouze jeden pár a jedna žena se ocitli v pásmu sporného a nízkého manželského přizpůsobení, všichni jsou již v současnosti rozvedení.

Shrnutí závěrů

Matky vnímají rodičovskou dovolenou jako velmi pozitivní období, cítí pocity štěstí a radosti a láska. V mateřství získaly pocit dospělosti a zodpovědnosti. V posunu dvou let své představy o rodičovství vidí jako idealizované. Uvědomují si ztrátu své svobody, trpí nedostatkem volného času a pocitem sociální izolace. Naopak muži dokáží sladit pracovní uplatnění i péči o dítě a volného času mají dostatečně.

Páry děti plánovali jako přirozený smysl a naplnění života, zůstat s dítětem doma na rodičovské dovolené považovaly matky za samozřejmé. Žádná z žen nevnímá negativně přerušení dosavadní pracovní seberealizace, naopak toto období pojal jako odpočinek od práce. Ženy, které se po rodičovské dovolené hledají nové zaměstnání, se setkaly s diskriminací. Svoje pracovní nasazení vnímají jako zátěž. V rámci předchozí dvou let se u žen snížila výrazně jejich spokojenost s oblastí zaměstnání. Oproti předchozímu výzkumu před dvěma lety ženy nepocitovaly tak výrazný nedostatek financí.

„Být otcem“ znamená pro muže především lásku, zodpovědnost, učení dětí novým věcem, ale také obavu a strach o své blízké. Cítí se zodpovědní za materiální zabezpečení rodiny a výchovu svých dětí, což považují za nejtěžší ve své rodičovské roli. Muži vnímají svoji pomoc v domácnosti i péči o dítě jako dostatečnou, jejich partnerky si myslí, že v zapojení péče o dítě muži dostateční nejsou.

Partnerský vztah charakterizují ženy i jejich partneři jako stabilnější, přesto pocítují odcizení způsobené především nedostatkem času na sebe navzájem, zhoršení emoční atmosféry a zvýšení počtu konfliktů, jejichž řešení je zjevně nejslabší stránkou vztahů, čehož jsou si vědomy obě strany. Oba partneři reflektují snížení frekvence sexuálních styků. V manželství byly méně spokojené ženy než muži. Většina zkoumaných párů byla vyhodnocena jako průměrně přizpůsobivá.

Matky na rodičovské dovolené jsou, stejně jako před dvěma lety, se svým životem spíše spokojené, jejich partneři jsou však spokojenější než ony. Muži i ženy změnili svůj žebříček hodnot ve prospěch rodiny, dětí a zdraví, tzn. hodnoty související s rodičovstvím. Muži navíc přikládají důležitost zajištění materiálního zázemí.

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá potvrzení faktorů životní spokojenost žen na rodičovské dovolené, které jsme zjistili předchozím výzkumem, jako nový vyplynul faktor výchova dítěte.

Souhrn

Mladá dospělost je obdobím velkého počtu změn v životě mladého člověka. Jedním z jeho hlavních úkolů je dosažení intimity, k čemuž je nutný přiměřený rozvoj vlastní identity. V této životní fázi dochází k nejvýraznější diferenciaci mužské a ženské role. Ta se rozvíjí i podle očekávání a postojů společnosti k ženám a mužům, které se neustále proměňují a vyvíjí. V průběhu posledních padesáti let došlo k její značné změně, mužské a ženské role nejsou v současnosti přesně vymezeny, což s sebou může přinést riziko vzniku konfliktů. Osobnostní rozvoj a zrání mladých žen bývá, díky biologické potřebě zakotvení a zplození dítěte, oproti mužskému rychlejší, muži zrají pomaleji a pozvolněji relativně náročným procesem.

Jednou ze základních psychosociálních charakteristik mladé dospělosti je navázání stálého partnerského vztahu, jež je pilířem pro všechny vývojové fáze rodiny. Funkční partnerský vztah je považován za nejpodstatnější stabilizační prvek rodinného systému. Lidé si volí partnera na základě podobnosti i komplementarity. Důvodem vzniku konfliktů v partnerství bývají pak různé představy žen a mužů, každé pohlaví klade důraz na jiné aspekty. Během 2. poloviny 20. století prodělala společnost v západní Evropě zásadní proměnu a novou formou partnerského života se stala nesezdaná soužití. Navzdory jejich rostoucímu podílu je to však stále spíše přechodná životní etapa před manželstvím, které patří mezi nejstarší sociální instituce.

Manželství uspokojuje různé psychické potřeby a je nejcitlivějším testem osobní zralosti. Vzhledem k vysoké rozvodovosti je stále čtenější uzavírání tzv. opakovaných manželství. Obecně platí, že čím větší je rozpor mezi skutečností a očekáváním od manželství, tím menší bude spokojenost s ním. Diagnostikou manželských a rodinných vztahů se zabývá především manželské a rodinné poradenství. Mezi nejvýznamnější metody posuzování efektu manželské terapie patří dotazníky manželského přizpůsobení, které navrhl Locke v roce 1951. Revizi podle Williamsona jsem využili v našem výzkumu.

Narozením dítěte se z manželství stává rodina s novými úkoly spojenými s rolí otce a matky a s jejími základními funkcemi. Rodina jako model vykazuje neobyčejnou stabilitu v čase a je nejstarší lidskou společenskou institucí. Rodina se začala měnit v 19. století díky průmyslové revoluci a také po 2. světové válce, 50. a 60. léta se i v České republice stala věkem rodiny. Po pádu komunismu v roce 1989 nastal v oblasti rodinného života a proměn genderových rolí velký zlom ve směru i akceleraci vývoje. V současnosti je často

řešena otázka krize rodiny, nicméně předpokládáme, že rodina se spíše institucionálně mění, než že se nachází v krizi. Zkoumání rodiny se začal věnovat nový psychologický obor, psychologie rodiny, která se zabývá studiem vztahů mezi jedincem a rodinou a klade důraz i na sociální ekologii rodiny.

Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je předchod k rodičovství. Vzniká nová situace vedoucí ke změnám v rodinných konstelacích, dítě mění zejména emocionální rovnováhu. Přestože je zplození dítěte a péče o ně jedním z hlavních životních témat, rodičovství může všechny základní lidské potřeby uspokojovat, ale také blokovat. Faktory motivace k rodičovství jsou biologické, ekonomické a sociologické. Teoretické pojetí mateřství je v současnosti nejednoznačné. V nynější české společnosti převládá názor, že role matky představuje základní poslání ženy. Mýtus ženy-matky má dvě propojené roviny, představu mateřství a péče o dítě jako dvě primární součásti ženské přirozenosti. Díky tomuto konceptu v naší společnosti má však žena blízký vztah k dítěti. Matka se postupně adaptuje na rodičovství během těhotenství, nicméně její očekávání nemusí být jen pozitivní, ale i negativní, jako je stres, úzkost a obavy z nastávající role. Nesplněná pozitivní očekávání mohou hrát velkou roli při přechodu k rodičovství. Mateřská role je důležitou součástí identity a ve srovnání s ostatními rolemi není vratná. Mateřství pak tvoří vztah mezi dítětem a matkou, ona svým postoje přímo spolurozhoduje o tom, jaký vztahový a citový život její dítě jednou povede.

Zcela jedinečná postava v našem životě je také otec. Je to ten z dospělých, u kterého by mělo být možné hledat spolehlivou oporu, otužování, učení odpovědnosti a “přejít po něm jako po mostě z lůna rodiny do společnosti”. Otcovství změnilo každého muže, namísto budování identity jen na své nezávislosti do ní začne zahrnovat i schopnost péče a empatie. Význam otce a jeho postavení v rodině se v historii vyvíjely spolu s proměnami společnosti. V období průmyslové revoluce pozbyli muži svůj vliv na výchovu dětí. Role muže ještě zeslábla díky tomu, že ženy jsou nyní stejně zdatné v původně ryze mužských činnostech. Ve 20. století se ale také začíná objevovat “nový” model otce, který je stejně zaujat svými dětmi jako placeným zaměstnáním.

Mateřská a následná rodičovská dovolená a nárok na hmotné zabezpečení po dobu jejího trvání jsou v České republice ustanoveny zákonem, v různých evropských zemích se však liší. V Česku je nejdelší ze zemí EU. V rámci otázky zastupitelnosti rodiny v denní péči o nejmenší děti se odborníci se častěji shodují, že přirozenost a spontánnost kontaktu s

matkou (či mateřskou osobou) nelze nahradit a že z hlediska vývojové psychologie není dítě v útlém věku na kolektivní výchovu dospělé a zralé.

V Česku zůstává 98,5 % žen po narození dítěte doma a pro ženu tak nastává období, které se naprosto liší od způsobu života, který vedla dříve a mateřství jí mimo pocitů naplnění může přinášet i pocity frustrace, sociální izolovanosti. Vše se podřizuje potřebám dítěte, a to i na úkor společných zážitků rodičů. Na druhou stranu však do tří let je matka schopna ovlivnit jeho výchovu. Od “moderní ženy” se však očekává, že bude v zaměstnání úspěšnou, ale současně spokojenou a šťastnou matkou. Přesto se ženy ke svému původnímu povolání někdy nevrací a preferují práci, která jim umožňuje pečovat o dítě. Při jejím hledání se však často setkávají s diskriminací.

Cílem pozitivní psychologie je celková psychická pohoda, která je součástí kvality života. Osobní pohoda je dána složkou afektivní a kognitivní, kterou tvoří životní spokojenost. Mezi autory nepanuje shoda při snaze o definici životní spokojenosti. V naší práci jsme si ji definovali jako důsledek dlouhodobé zkušenosti s dosahováním životních cílů probíhající očekávanou rychlostí. Životní spokojenost ovlivňuje velké množství faktorů, které by se daly rozdělit na sociodemografické, biologické a osobnostní. Na rodičovské dovolené ovlivňují spokojenost žen faktory specifické, které jsme se pokusili definovat v naší výzkumné práci. Tradičními metodami k měření životní spokojenosti jsou sebeposuzovací škály, nejrozšířenější je metoda SEIQoL, kterou jsme v naší práci využili.

V návaznosti na uvedené poznatky jsme empirickou část věnovali výzkumu, který měl za cíl zjistit, jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení, prošetřit vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší a zmapovat, jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah. Tento výzkumný projekt navazoval na naši předchozí bakalářskou práci, využili jsme tedy stejný výzkumný soubor 15 žen na nebo po rodičovské dovolené, abychom mohli porovnat vývoj jejich životní spokojenosti v rámci dvou let. Tento výzkumný soubor jsme rozšířili o jejich partnery, což nám umožnilo rozšířit výzkum o informace o prožívání a životní spokojenost otců a porovnat je s prožíváním žen. U uvedeného vzorku jsme detailněji zkoumali věk respondentů, jejich vzdělání, stáří dítěte, délku rodičovské dovolené a typ vztahu. Výzkum byl prováděn především kvalitativní, hlavní výzkumnou metodou byl polostrukturovaný rozhovor, doplněný kvantitativními

metodami. K měření životní spokojenost byla užita metoda SEIQoL, kvalita partnerského vztahu byla hodnocena Testem manželského přizpůsobení podle Locke-Williamsona.

Úvodem z rozhovorů vyplynulo, že šedesát procent žen z výzkumného souboru má druhé dítě, takže pokračuje ve své rodičovské dovolené, zbylé ženy nastoupily do zaměstnání nebo jsou nezaměstnané. Dvě manželství se rozvedla.

Výsledkem naší diplomové práce jsou zjištění, že matky vnímají rodičovskou dovolenou jako velmi pozitivní a rychle ubíhající období, ve kterém převládají kladné emoce, cítí pocity štěstí a radosti ze zdravého růstu a vývoje svých dětí a naplňuje je láska. V mateřství získaly pocit dospělosti a zodpovědnosti. Současně si ale uvědomují i ztrátu své svobody.

Páry děti plánovali, oba partneři vidí v rodičovství přirozený smysl a naplnění života. Druhé dítě dítě je pak pořizováno jako společník již narozenému. Zůstat s dítětem doma na rodičovské dovolené považovaly matky za samozřejmé a nejlepší pro vývoj dítěte, jejich nejdůležitějším cílem v tomto období je výchova dětí a rodina.

Matky mají na rodičovské dovolené pocit sociální izolace, mrzí je ztráta předchozích přátelství. Důležitou součástí sociální opory se jim stávají prarodiče. Ženy na rodičovské dovolené také trpí nedostatkem volného času a stereotypem domácích činností, na rozdíl od jejich partnerů, kteří mají pocit, že se jim bez problémů daří sladit výchovu a péči o dítě s pracovním uplatněním a že i volného času mají pro sebe sami v rámci možností dostatečně a jsou s ním spokojeni. Muži vnímají svoji pomoc v domácnosti i péči o dítě jako dostatečnou, jejich partnerky mají tentýž názor pouze s pomocí v domácnosti, v zapojení péče o dítě dle jejich názoru muži dostateční nejsou.

Žádná z žen nevnímá negativně přerušení dosavadní pracovní seberealizace, naopak toto období pojaly jako odpočinek od pracovního stresu a zátěže a považují, oceňují možnosti organizovat si svůj vlastní čas po svém. Ženy, které se po rodičovské dovolené vracely na své původní pracoviště se s diskriminací, na rozdíl od těch, které hledají nové zaměstnání, nesetkaly. Svoje pracovní nasazení však vnímají jako zátěž, kterou ale zvládly a stabilizovaly vztah i rodinu. Přesto se v rámci předchozí dvou let u žen snížila výrazně jejich spokojenost s touto oblastí.

Oproti předchozímu výzkumu před dvěma lety ženy nepocítovaly tak výrazný nedostatek financí. Tehdy také vnímaly svá očekávání od rodičovské role jako naplněná. Nyní vidí v posunu dvou let své představy jako idealizované.

Zásadní situací, ve které došlo u otců k uvědomění svého otcovství, byl porod nebo otěhotnění partnerky. „Být otcem“ znamená pro muže především lásku, radost, zodpovědnost, učení dětí novým věcem, ale také obavu a strach o své blízké. Vnímají sami sebe zodpovědnými za materiální zabezpečení celé rodiny a za důslednou a trpělivou výchovu svých dětí, což považují za nejtěžší ve své rodičovské roli. Přestože narození dítěte pro ně znamenalo praktická narušení dosavadního pohodlného života, nejsou jimi tyto změny vnímány negativně.

Muži i ženy změnili svůj žebříček hodnot ve prospěch rodiny, dětí a zdraví. V rámci rodiny je pro ně důležitý pevný dlouhodobý vztah, který jim umožní vychovat dítě ve šťastného a spokojeného člověka. Partnerský vztah charakterizují ženy i jejich partneři jako stabilnější, přestože pocítují odcizení způsobené především nedostatkem času na sebe navzájem. Muži vnímají zhoršení emoční atmosféry ve vztahu. Narození dítěte tedy zvýšilo počet konfliktů, jejichž řešení je zjevně nejslabší stránkou vztahů, čehož jsou si vědomy obě strany. Oba partneři reflektují snížení frekvence sexuálních styků.

Pomocí metody SEIQoL jsme zjistili, že matky na rodičovské dovolené jsou, shodně jako před dvěma lety, se svým životem spíše spokojené, jejich partneři jsou však spokojenější než ony. Mezi nejčastějšími životními cíli dle absolutního četnosti uváděly práci, která je bude naplňovat, dobře vychovat své dítě a partnerský vztah, z čehož vyplývá jejich orientace na životní cíle spojené s rodičovstvím. V rámci času, který strávili na rodičovské dovolené u nich nedošlo k žádnému posunu důležitých životních cílů. Stále chtějí zabezpečit zdravý vývoj nejen pro své dítě, sebe i partnera, dobře své děti vychovat, tak aby byly v životě šťastné a úspěšné a zajistit jim díky spokojenému partnerskému vztahu stabilní rodinné zázemí. Poté až následuje vlastní osobní rozvoj a jejich volný čas. Podobné hodnoty jsou důležité i pro jejich partnery, navíc přikládají důležitost zajištění materiálního zázemí.

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá potvrzení těchto faktorů životní spokojenosti žen na rodičovské dovolené, které jsme zjistili předchozím výzkumem: zdraví dítěte, jejich zdraví a zdraví jejich partnerů, partnerské vztahy, materiální zázemí, sociální opora (blízká

rodina i přátelství), stereotyp a volný čas. Ze současného výzkumu vyplynul nový faktor, který jsme minule jasně nedefinovali, a to výchova dítěte.

Test manželského přizpůsobení doplnil a potvrdil předchozí výsledky následovně. V manželství byly méně spokojené ženy než muži. Většina zkoumaných párů byla vyhodnocena jako průměrně přizpůsobivá. Pouze jeden pár a jedna žena se ocitli v pásmu sporného a nízkého manželského přizpůsobení.

Uvědomujeme si, že pro formulaci objektivních závěrů byl výzkumný soubor z hlediska množství respondentů nedostatečný. Dále bereme v úvahu i určitá omezení naší diplomové práce, kterými jsou demografické a časové omezení výzkumu, finanční náročnost a možnost ovlivňování výsledků výzkumníkem. Avšak pro svou potřebu lepšího porozumění problematice považujeme zjištěné informace za přínosné.

Tato diplomová práce nám umožnila prakticky uplatnit výzkumné metody, s nimiž jsme se seznámili ve svém studiu a zmapovat, jak prožívají určitou životní etapu ženy a jejich partneři na rodičovské dovolené v širších souvislostech. Definovali jsme také faktory, které ovlivňují životní spokojenost žen na rodičovské dovolené a jejich partnerů, což považujeme za přínos naší diplomové práce, zejména pro oblast poradenské psychologie. Domníváme se, že i pro respondenty byla účast v našem výzkumu obohacující.

Z naší práce vyvstaly i otázky a náměty pro další práci související s podrobnějším náhledem na tuto problematiku. Kvantitativně prošetřit vliv věku, vzdělání, délky trvání manželství na výsledky životní spokojenosti a prožívání. Podrobněji prozkoumat výsledky prvních a opakovaných manželství a také vliv počtu dětí na spokojenost partnerů a detailněji se zaměřit na nejproblémovější oblast partnerství, která z výsledků vyvstala, a to komunikaci. Dále by bylo možné s odstupem času zmapovat další vývoj jejich vztahu pomocí dalších testových metod z oblasti manželské a rodinné diagnostiky.

Klíčová slova: mateřství, otcovství, rodičovská dovolená, dítě, partnerský vztah, sociální izolace, kvalita života

Seznam použitých zdrojů a literatury

- Allan, G., & Crow, G. (2001). *Families, Households and Society*. Basingstoke: Palgrave.
- Badinter, E. (1998). *Materská láska od 17. století po současnost*. Bratislava: Aspekt.
- Badinter, E. (1999). *XY Identita muže*. Bratislava: Aspekt.
- Bartlová P. (2007). Některé aspekty identity matky. *Československá psychologie*, 51, 3, 301-311.
- Bartošová, M., & Slepíčková, L. (2008). Problematické tranzice k mateřství. *Sociální studia*. 2/2008, 67-80.
- Beck, U. (2004). *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Binarová, I. (2001). *Partnerství, sexualita a rodina*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Blatný, M. (2005). Osobnostní předpoklady sebehodnocení a životní spokojenosti: shody a rozdíly. In Blatný, M., Dosedlová, J., Kebza, V. & Šolcová, I. *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství, 81-107.
- Bruce, C., Combs-Orme T. & Fox G.L. (2002). Parenting Expectations and Concerns of Fathers and Mothers of Newborn Infants. *Family Relations*, 49, 2.
- Cassidy, T., & Sintrovani, P. (2008). Motives for parenthood, psychosocial factors and health in women undergoing IVF. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. 1 (26): 4-17.
- Cviková, J., & Juráková, J. (2003). Ružový a modrý svět. *Rodové stereotypy a ich dôsledky*. Bratislava: Občan a demokracie.
- Čermáková, M. (1997). *Rodina a měnící se gender role*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Diener, E. et al. (1999). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 3.
- Dermott, E. (2008). *Intimate Fatherhood A Sociological Analysis*. London, New York: Routledge.
- Dobnerová, S. (2009). *Změna sociálního statusu žen na rodičovské dovolené*. (Diplomová práce). Zlín: Univerzita Tomáše Bati.
- Dobson, J. (2001). *Na rovinu: správní chlapi a jejich problémy*. Praha: Návrat domů.
- Dyrdal, G. M., Røysamb, E., Nes, R. B., & Vittersø, J. Can a Happy Relationship Predict a Happy Life? A Population-Based Study of Maternal Well-Being During the Life Transition of Pregnancy, Infancy, and Toddlerhood. *Journal of Happiness Studies*, 2010 in Norwegian Institute of Public Health (2011, January 27). *Mother's happier when babies are six months old than when three years old*. Získáno 20. února 2013 z: <http://www.sciencedaily.com/releases/2011/01/110127101320.html>.

- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., & Brähler, E. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum.
- Fincham, F.D., & Bradbury, T. N. (1992). Assessing attributions in marriage: The relationship attribution measure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 457-468.
- Fučík, P. (2011). Kde hledat bariéry rodičovství. *Sociální studia*, 4/2011, 7-9.
- Gleason, J. B. (1975). Fathers and other strangers: men's speech to young children. In: Dato, D. P. (ed.), *Developmental psycholinguistics: theory and applications*, Washington D. C., Georgetown University Press, 171–222.
- Gurrentz, S. (2003). *Maminkou spokojeně a bez stresu*. Praha: Portál.
- Hamplová, D. (2004). *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Získáno 22. Října 2010, z Sociologický ústav Akademie věd České republiky: Dostupné na http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/209_1hampl30%20pro%20tisk.pdf.
- Hašková, H., & Rašticová M. (2002). *Rodina a/nebo profese?* Brno: Barristal and Principal.
- Hewstone, M., & Stroebe W.(2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál
- Hořavová, Š. (2009). *Dobrovolná bezdětnost žen pod drobnohledem společenských norem*. (Bakalářská práce). Brno: MU FSS.
- Hůlová, J. (2009). *Životní spokojenost žen na mateřské dovolené*. (Diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Chytilová, G. (2007). *Proměny partnerského vztahu během přechodu k rodičovství*. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Janík V. (2006). *Faktory motivace rodičovství*. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Kaspříková, K. (2008). *Ženy na mateřské a rodičovské dovolené a životní spokojenost*. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Kebza, V. (2005a). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.
- Kebza, V., & Šolcová, I. (2005b). Koncept osobní pohody (well-being) a jeho psychologické a interdisciplinární souvislosti. In Blatný, M., Dosedlová, J., Kebza, V., & Šolcová, I. (Eds.). *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: Masarykova Univerzita a nakladatelství MSD, 11-35.
- Kiczková, Z. (2006). „Sociálne materstvo“: Koncepcia a príbeh“ In Hanáková P., Heczková L., & Kalivodová E. *V bludném kruhu mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Kimmel, M. (1987). *Changing Men – new Directions in Research on Men and Masculinity*. USA: Sage Focus Edition.
- Kocourková, J. Aktuální trendy české populace. In Šulová, L., Fait T., Weis, P. a kolektiv. (2011). *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf.
- Konečná, H., Bubleová V., & Janků V. (2010). Motivy k rodičovství. Praha: *Československá psychologie*, 59, 2, 126-137.
- Kratochvíl S. (2009). *Manželská a partnerská terapie*. Praha: Portál.
- Krobová, L. (2011). *Prožívání rodičovské role, její aspekty a souvislosti*. (Diplomová práce). Olomouc: UP FF
- Křivohlavý, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2002). *Psychologie nemoci*. Praha: Grada.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada.
- Křivohlavý, J. (2010). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Kubová V. (2008). Past genderových stereotypů. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Lamb M. (2010). *The Role of the Father in Child Development*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Langmeier J., & Krejčířová D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lawler S. (2000). *Mothering the Self*. London: Routledge.
- Lee Ch. (1998). Womens Health. *Psychological and Social Perspectives*. London: Sage Publications.
- Lewis, M. D., Haviland-Jones, J. M., & Barrett, L. F. (2010). *Handbook Of Emotions*. New York: Guilfor Press.
- Lupton, D., & Barclay, L. (1997). *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London: Sage Publications.
- Maňák, J., Švec, Š., & Švec, V. (2005). *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido.
- Mareš, P. (2002). Hodnota dítěte“ In Plaňava, I., Pilát, M. eds. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barristel & Principal.
- Mareš, P., & Potočný, T. (Eds.). (2003). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal.
- Maříková, H. (1999). *Muž v rodině - demokratizace sféry soukromí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Maříková, H. (2006). „Rodiče na trhu práce – reálné možnosti i hypotetické volby.“ in Křížková A. (ed.). Maříková, H., Hašková, H., & Bierzová, J. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. *Sociologické studie*, 06/14. Praha: SOÚ AV ČR, 7-22.
- Maříková, H. (2008). *Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí*. Praha: *Gender, rovné příležitosti*, 8, 2, 45-54.
- Matlin, M. W. (2000). *Psychology of women*. New York: Harcourt College Publ.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství .
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mohapl, P. (1992). *Úvod do psychologie zdraví a nemoci*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Národní zpráva o rodině (2004). Praha: MPSV. Získáno 8. ledna 2011 z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.
- Navrátil, D. (2008). Identita pečujícího muže. in Šmídová, I. (eds.) *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Fakulta sociálních studií MU, 44-47
- Oakleyová, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Odehnalová, A. (2004). *Bariéry rodičovství*. (Diplomová práce). Brno: MU FSS.
- Ondráčková D. (2009). *Životní spokojenost žen na mateřské dovolené*. (Diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Ondráčková D. (2011). *Životní spokojenost žen na mateřské dovolené*. (Diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Parke, R. D. (1996). *Fatherhood*. United states of America: Harvard University Press.
- Parrot, L., & Parrot, L. (2004). *Zachraňte své manželství: jak předcházet zbytečným krizím*. Praha: Návrat domů.
- Pavlíková, E. (2005). *Spokojenost ženy na rodičovské dovolené*. (Diplomová práce). Brno: MU FSS.
- Plaňava, I. (1998). *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk.

- Plaňava, I., Rajmicová, K., & Blažková, P. (2003). Manželská spokojenost a partnerské interakce. *Československá psychologie*, 47, 5, 385-391.
- Poněšický, J. (2004). *Fenomén ženství a mužství. Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Popenoe, D. (1998). Life without father. In: Daniels, C. R. (Eds.): *Lost Fathers: The Politics of Fatherlessness in America*, 33–50. London: Macmillan.
- Rabušic, L. (2000). *Mateřská láska od 17. století po současnost*. Demografie, 307-309.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Slon.
- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Rodiče 2005. (2005). Reprezentativní šetření rodičů dětí do 18 let, Sociologický ústav AV ČR, provedeno v rámci výzkumného projektu „Kombinace pracovního a rodinného života v perspektivě genderových vztahů, sociální a zaměstnavatelské politiky ČR“, GA ČR, č. grantu 403/05/2474.
- Rodná, K., & Rodný, T. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum.
- R01: Rodina 2001, realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ve spolupráci s agenturou STEM v roce 2001, získáno 8. ledna 2011 z <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/palon.pdf>
- Říčan P. (2006). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Satirová, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Práh.
- Sekot, A. (2002). *Sociologie v kostce*. Brno: Paido.
- Silva, E. B., & Smart, C. (1999). The „New“ Practises and Politics of Family Life. In: Silva, E. B., & Smart, C. (Eds.): *The New Family?*, 1–12. London: Sage Publications.
- Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Sirovátka, T. (2003). Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In: Mareš, P., & Potočný, T. (Eds.): *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 37-59.
- Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sobotková, I., Reiterová, E., & Hurníková, K. (2011). Rozdíly mezi otci a matkami v pohledu na fungování rodiny, životní spokojenosti a rovnováze mezi prací a rodinou. *Československá psychologie*, 55, 2, 139-151.
- Stuchlíková, P. (2009). *Rodina a rodičovství očima dnešních matek*. (Diplomová práce). Brno: MU, pedagogická fakulta.
- Svoboda, M. (2005). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Špatenková, N. (2006). *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing.

- Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In: Výrost, J., Slaměník, I. (Eds.): *Aplikovaná sociální psychologie* (303–342). Praha: Portál.
- Šulová L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Šulová, L. (2011). Současná česká rodina. In: Gillernová I. *Psychologické aspekty změn v současné české společnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Vágnerová M. (2007). *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum.
- Tíkalová, M. (2005). *Faktory, které ovlivňují životní spokojenost žen na mateřské dovolené*. (Diplomová práce). Brno: MU FF.
- Tobolová A. (2010). *Mýtus ženy-matky v ČR*. (Diplomová práce). Brno: MU FF.
- Tyrlík, M., Macek, P., & Stehlíková, J. (2008). Zdroje důvěry při řešení partnerských konfliktních situací. *Československá psychologie*, 52, 3, 276-288.
- Valdrová, J. (2006). *Gender a společnost*. (Diplomová práce). Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Vohlídalová, M., & Maříková H. (2011). Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné /nebo stejné sociální fenomény? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 12, 2, 3-16.
- Vymětal, J. (2003). *Lékařská psychologie*. Praha: Portál.
- Vymětalová, S. (2000). Partnerský vztah in *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Slon.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (1997). *Sociální psychologie*. Praha: ISV.
- Zoja, L. (2005). *Soumrak otců*. Praha: Prostor.

Seznam příloh diplomové práce

Příloha č. 1 Zadání diplomové práce

Příloha č. 2 Abstrakt diplomové práce

Příloha č. 3 Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Příloha č. 4 Seznam kódů

Příloha č. 5 Formulář pro zjišťování kvality života metodou SEIQoL (v písemné verzi)

Příloha č. 6 Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson), (v písemné verzi)

Příloha č. 1 Zadání diplomové práce

Příloha č. 1 Zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2011/2012

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. Ing. TVAROGOVÁ Ivana	K lávce 4181/5, Hodonín	F11063

TÉMA ČESKY:

Vývoj životní spokojenosti u žen na rodičovské dovolené a proměny jejich partnerského soužití

NÁZEV ANGLICKY:

Development of life satisfaction for women on maternity leave and changes in their partner cohabitation

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

V teoretické části budou zpracována témata současných psychologických a sociálních problémů žen-matek a mužů-otců, témata psychického vývoje žen a mužů v období mladé dospělosti, přechodu k rodičovství a jeho vlivu na psychosociální vývoj partnerského vztahu, specifika života žen na mateřské dovolené. Cílem výzkumu bude zmapovat:

- a) jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení,
- b) vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší,
- c) jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah.

Výzkum bude realizován především kvalitativním přístupem, doplněný přístupem kvantitativním se souborem přibližně 12 rodičovských párů do 40 let s malými dětmi do věku 5 let, žijících v manželském či trvalém partnerském soužití. Výzkumnými metodami budou polostrukturovaný rozhovor, metoda zjišťování kvality života SEIQoL a Test manželského přizpůsobení (Lock-Williamson). Výzkumná zjištění mohou být užitečná pro psychologickou poradenskou praxi.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Boyce, P., Condon, J. T. & Corkindale C. J. (2004). The First-time Fathers Study: a Prospective Study of Mental Health and Wellbeing of Men During Transition to Parenthood. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 38, p. 56-64.
- Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J. & Brähler, E. (2001). Dotazník životní spokojenosti. Praha: Testcentrum
- Hendl, J. (2005). Kvalitativní výzkum. Praha: Portál.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). Vývojová psychologie. Praha: Grada
- Kratochvíl, S. (2009). Manželská a párová terapie. Praha: Portál
- Křivohlavý, J. (2001). Psychologie zdraví. Praha: Portál
- Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada.
- Možný, I. (2002). Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Říčan, P. (2006). Cesta životem. Praha: Portál.
- Sobotková, I. (2007). Psychologie rodiny. 2. vyd. Praha: Portál.
- Vágenerová, M. (2007). Vývojová psychologie II. Praha: Karolinum.

Podpis studenta: _____

Ivana Tvarogová

Datum: 15.5.2012

Podpis vedoucího práce: _____

I. Sobotková

Datum: 16.5.2012

Příloha č. 2 Abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vývoj životní spokojenosti u žen na rodičovské dovolené a proměny jejich partnerského soužití

Autor práce: Bc. Ing. Ivana Tvarogová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 146 stran, 275 377 znaků

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 108

Abstrakt:

Práce se zabývá tématy současných psychologických a sociálních problémů žen-matek a mužů-otců, tématy psychologického vývoje žen a mužů v období mladé dospělosti, přechodu k rodičovství a jeho vlivu na psychosociální vývoj partnerského vztahu, specifiky života žen na mateřské dovolené. Výzkumná část práce je tvořena kvalitativní studií. Snaží se odpovědět na otázky, jak ženy i muži prožívají období rodičovství na rodičovské dovolené i po jejím ukončení, zmapovat vývoj jejich spokojenosti i problémů, které s sebou rodičovství přináší a jak se z pohledu žen i jejich partnerů mění v tomto období jejich partnerský vztah. Data byla získávána polostrukturovanými rozhovory a dále zpracována kvalitativní obsahovou analýzou. Kvalitativní přístup je přístupem kvantitativním, prostřednictvím metody zjišťování kvality života SEIQoL a Testu manželského přizpůsobení (Locke-Williamson). Výzkumný soubor zahrnuje 15 rodičovských párů do 40 let s malými dětmi do věku 5 let, žijících v manželském či trvalém partnerském soužití. Výzkumná zjištění definují faktory, které ovlivňují životní spokojenost žen na rodičovské dovolené a jejich partnerů, což může být užitečné zejména pro oblast poradenské psychologie.

Klíčová slova: mateřství, otcovství, rodičovská dovolená, dítě, partnerský vztah, sociální izolace, kvalita života

ABSTRACT OF THESIS

Title: Development of life satisfaction of women on maternity leave and changes in their partner cohabitation

Author: Bc. Ing. Ivana Tvarogová

Supervisor: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Numberofpages and characters: 146 pages, 275 377 characters

Numberofappendices: 6

Numberofreferences: 108

Abstract:

The work deals with themes of contemporary psychological and social problems of women-mothers and men-fathers, themes of psychological development of women and men in the period of young adulthood, the transition to parenthood and its impact on the psychosocial development of a relationship, the specifics of the lives of women on maternity leave. The research consists of qualitative studies. It tries to answer the questions of how women and men experience periods of parenthood on parental leave and after its completion and to map the development of their satisfaction and problems that come with parenthood and how their relationship has been changing from the perspective of women and their partners. Data were obtained from semi-structured interviews and processed by a qualitative content analysis. Qualitative approach is a quantitative approach, using the method of assessing the quality of life SEIQoL and Marital Adjustment Test (Locke-Williamson). The research group includes 15 pairs of parents under the age of 40 years with young children under the age of 5 years living in married states or in cohabitations. Research findings define the factors that affect the life satisfaction of women on maternity leave and their partners, which can be particularly useful in the field of counseling psychology.

Key words: matherhood, fatherhood, parental leave, child, relationship, social isolation, quality of life

Příloha č. 3 Otázky polostrukturovaného rozhovoru

OTÁZKY PRO ŽENY:

Úvodní otázka: Co se změnilo za dva roky od našeho posledního rozhovoru?

A. Motivace k rodičovství

1. Proč jste se rozhodla mít dítě? Proč právě v daném životním období (věku)?
2. Jak se cítíte v roli matky? Co je pro Vás na rodičovské roli nejkrásnější?

B. Životní styl na rodičovské dovolené a po jejím ukončení

1. Jak Vám na rodičovské dovolené pomáhá širší rodina (prarodiče, sourozenci...)?
2. Co Vám zůstalo z volnočasových aktivit dřívějšího života? Co je nahradilo? Máte čas sama pro sebe?
3. Nacházíte zájmy, které uspokojují Vás i Vaše dítě?
4. Jak vnímáte čas prožitý na rodičovské dovolené?
5. Po návratu do zaměstnání, cítíte se diskrimována na trhu práce? (*v případě ukončení RD*)?
6. Jak se vám daří sladit roli matky, pracující ženy a partnerky?

C. Životní spokojenost a hodnoty

1. Jak byste co nejuvěstižněji popsala své mateřství? Co Vám mateřství dalo a co Vám vzalo?
2. Jak se Vaše dřívější představy o mateřství shodují s realitou?
3. Co Vám na rodičovské dovolené vyhovuje (nebo činí spokojenou)? Co Vám na rodičovské dovolené chybí?
4. Změnil se Vám žebříček hodnot v souvislosti s mateřstvím?
5. Jaké jsou (byly) Vaše cíle, které si chcete na rodičovské dovolené splnit? Splnila jste je?

D. Prožívání otcovství mužů

1. Od kdy se Váš partner zajímal o Vaše mateřství?
2. Byl Váš partner u porodu?
3. Jak by se měl partner zapojovat do výchovy a péči o dítě? Dělá to?
4. Jak byste ohodnotila svého partnera v roli otce?
5. Co na partnerově otcovství nejvíce oceňujete?

E. Změny v partnerském vztahu

1. Jak by měl partner pomáhat s péčí o domácnost? Dělá to Váš partner?
2. Umožňuje Vám partner Váš další osobní rozvoj během rodičovské dovolené?
3. Jaká je mezi Vámi a partnerem komunikace? Jak řešíte problémy ve vztahu?
4. Jak trávíte společný čas s partnerem?
5. Jakou největší změnu jste u partnera pozorovala poté, co se stal otcem?
6. Jaké změny nastaly ve Vašem vztahu po narození dítěte?
7. Jak se vnímáte svoji osobní atraktivitu u partnera po narození dítěte? Jak se změnil Váš sexuální život?

Závěrečná otázka: Co byste zpětně udělala jinak (v oblasti mateřství, rodičovské dovolené a partnerského vztahu)?

OTÁZKY PRO MUŽE:

A. Motivace k rodičovství

1. Proč jste se rozhodl mít dítě?
2. Jaký máte vzor otcovství?

B. Životní styl na rodičovské dovolené a po jejím ukončení

1. Jak se Vám roli otce daří skloubit s Vaší prací?
2. Jak se zapojujete do domácích prací a péče o dítě? Máte nějaké pravidelné činnosti?
3. Jak jste spokojený s časem stráveným společně s partnerkou?
4. Máte čas sám pro sebe?

C. Životní spokojenost a hodnoty v souvislosti s otcovstvím

1. Jakou největší změnu jste u sebe pozoroval poté, co jste se stal otcem?
2. Jak byste ohodnotil sám sebe jako otce? Co Vám v této roli činí největší radost a co je pro Vás nejtěžší?
3. Jak se Vám změnil žebříček hodnot v souvislosti s narozením dítěte?

D. Prožívání rodičovství u mužů

1. Jak jste prožíval těhotenství a porod partnerky?
2. Jaké změny nastaly ve Vašem životě po narození dítěte?

3. Jak se Vaše představy o rodičovství shodují s realitou?

E. Změny v partnerském vztahu

1. Jaké změny nastaly u partnerky a ve Vašem vztahu po narození dítěte?

2. Jaká je mezi Vámi a partnerkou komunikace? Jak řešíte problémy ve vztahu??

3. Jste spokojen s Vaším sexuálním životem?

Příloha č. 4 Seznam kódů

Kódy	Příklady významů odpovídající kódům
Matka	„Děti jsem chtěla již dříve“.
Partner	„Když jsem poznala partnera...“.
Šťěstí	„... je pro mně kladné a stabilní štěstí, hřejivý pocit...“.
Zodpovědnost	„Uzavřel jsem životní pojistku“.
Svoboda	„Vzalo mi volnost a svobodu.“
Soukromí	„..., měla jsem pocit, že nežiju svůj život, ale jen život dítěte“.
Únava	„Byla jsem strašně vyčerpaná a nevyspaná“.
Porod	„Porod byl hrůza“.
Těhotenství	„V těhotenství se o mě opravdu staral“.
Nedostatek času	„Čas sama pro sebe jsem neměla vůbec...“.
Rodina	„Mým cílem je zdravá a spokojená rodina“.
Láska	„...vidím, že svoji dceru miluje...“
Dítě	„Mazlení se svým dítětem“.
Volný čas	„Možnost nakládat libovolně se svým volným časem....“.
Otcovství	„Teď jsem otec, je těžké tomu uvěřit“.
Sociální izolace	„Chybí mi společnost, bývalé kamarádky“.
Stereotyp	„Vadí mi stereotyp domácích činností, které nejsou nikde vidět“.
Pomoc okolí	„Prarodiče mi pomáhají“.
Zájmy	„...už nemám žádné koníčky...“.
Vlastní režim	„Organizovat si vlastní čas...“.
Zaměstnání	„Místo zaměstnání mám práci doma“.

Zátěž	<i>„Zejména ze začátku to bylo opravdu náročné“.</i>
Výchova	<i>„.....někdy je zbytečně přísný...“.</i>
Obavy	<i>„Mám strach o dítě.“</i>
Komunikace	<i>„Dokážeme si spolu povykládat“.</i>
Vztah	<i>„....dítě náš vztah zesílilo“.</i>
Méně času	<i>„Máme na sebe málo času...“.</i>
Nižší frekvence	<i>„Sexu je čím dál méně“.</i>
Soběstačnost	<i>„Nevyžaduju od něj pomoc.“</i>
Pomoc v domácnosti	<i>„...Dávám nádobí do myčky a co mi manželka řekne“.</i>
Kroužky	<i>„Ano, chodíme tančit“.</i>
Tradiční dělení rolí	<i>„myslím, že domácí práce má dělat žena“.</i>
Hodnotový žebříček	<i>„Na prvním místě je pro mně rodina.“.</i>

Příloha č. 6 Test manželského přizpůsobení (Locke-Williamson)